

Арт

ЛІТАРАТУРА

І МАСТАЦТВА

8 кастрычніка

2004 г.

№ 40/4277

АНОНС!

Сваю шляхетнасць Уладзімір Караткевіч заўсёды нёс з годнасцю. Гэта адчувалася нават, калі сяду за пісьмовы стол — заўсёды апранаў свежую белую кашулю, часцей вышиванку, пісаў толькі на фінскай паперы-нулёўцы, чорным атрамантам, кітайскаю сампіскаю з залатым пяром. Почырк у яго быў дробненькі, але вельмі чытэльны. З адной старонкі ягонага "макавага сем'я" атрымлівалася ледзь не тры старонкі машынапісу.

Алесь ГАЎРОН СТАР.

12-13

Некаторыя нашы пісьменнікі лічаць, што ад іх шмат што залежыць, што яны багата чаго могуць. І таму стараюцца рабіць надвор'е — не за акном, не, там суперак прыроды-матухны не пойдзеш, а ў нашым пісьменніцкім доме. Давай ім бочку з якой-небудзь каламуццю, таўкач, і яны будуць пяляхаць. А дзеля чаго? Проста так, каб каламуць тую, у ступе таўчы? Але ж — занятак! Хоць нешта. Калі не атрымліваецца за пісьмовым сталом, то ўжо хоць дзе-небудзь. Абы каб цябе бачылі, чулі. Няважна ў якой ролі — скамароха ці проста несумленца.

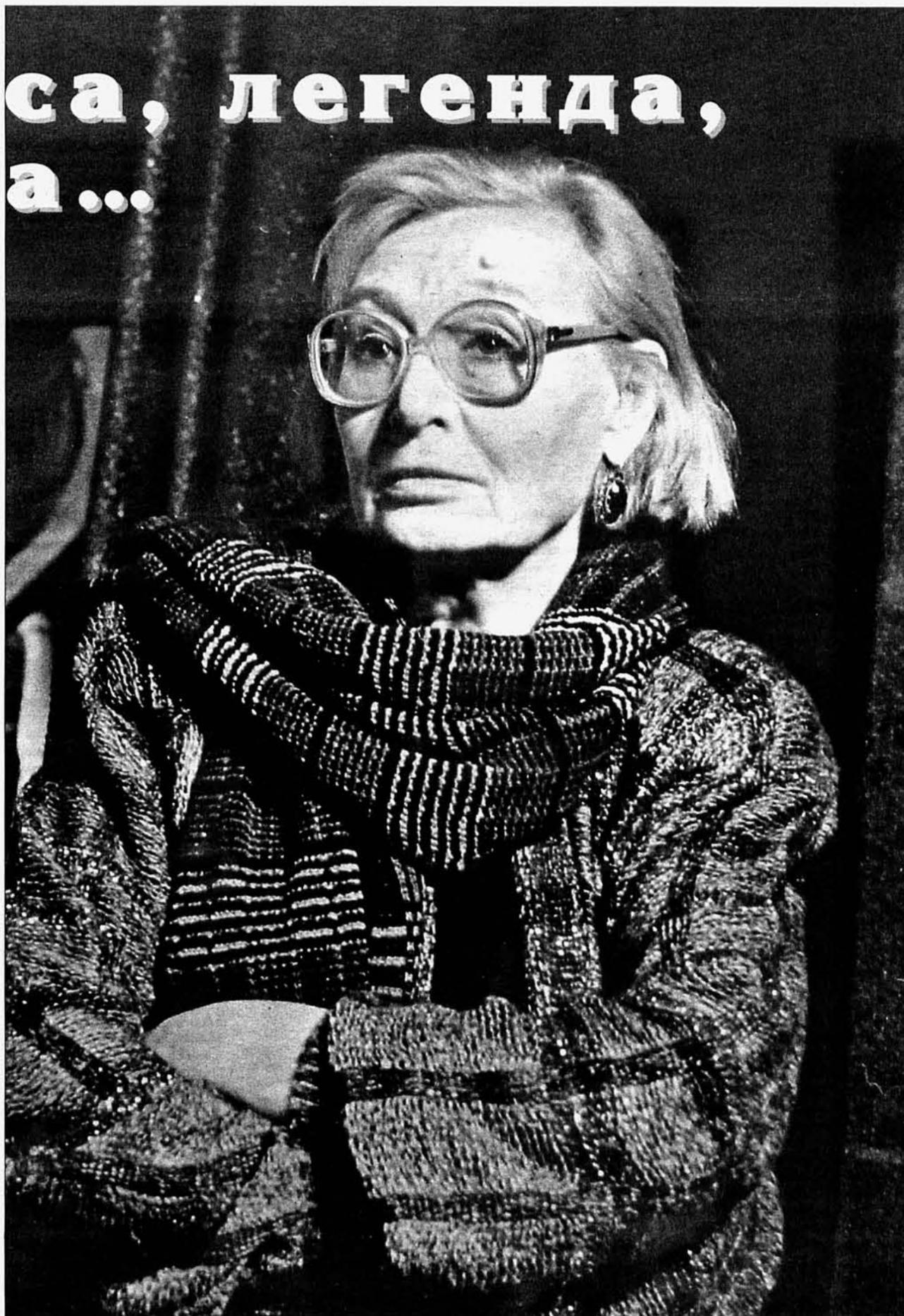

Васіль ТКАЧОЎ СТАР.

3-4

Актрыса, легенда, загадка...

Як гэта прыгожа і як... па-тэатральнаму: адзначыць свой дзень нараджэння — на сцэне! А дзіўнага тут нічога няма. Артыст у тэатры — значыць, усё ў норме, ён дома і з годнасцю можа прымаць гасцей. Народная артыстка СССР Аляксандра Клімава, каралева і легенда Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя М.Горькага, у мінулую пятніцу прымала іх менавіта ў родных сценах. Кастрычнік для яе заўсёды пачынаецца святам, бо нарадзілася 1-га. І ў гэты першы кастрычніцкі вечар Аляксандра Іванаўна адзначала чарговы год свайго прыгожага жыцця ў атмасферы тэатральнай сям'і, дома (дарэчы, гонар акцёрскай дынастыі паспяхова падтрымлівае сын Андрэй Душакін), з адчуваннем цеплыні сяброўскіх сэрцаў і шчырасці прыхільнікаў. Талент — а тым болей, увасоблены ў жаночым абліччы — узросту не мае. Ды як жа тут прамаўчаць і не захапіцца: да яе акцёрскай дасканаласці дадаўся шчаслівы дар загадкавай маладосці, творчага даўгалецця, і Актрыса сыграла спектакль, азнаменаваўшы свае восемдзсят тры! Зрэшты, як заўважыў тэатральны крытык Барыс Бур'ян, менавіта феномен жанчыны даследуе ў розных ролях Аляксандра Клімава. Можна дадаць, што яна не толькі разгадвае таямніцы жаночай душы, але і стварае новыя...

Зіхоткага слова святло

ўмовах глабалізацыі, шырокіх міжнародных ста-сункаў, хуткіх тэмпаў эканамічнага росту сучаснага Кітая, які ўва-чавідкі змяняе ўсё жыццё грамадства, цяперашнія пісьменнікі атрымліваюць каштоўную параду і падтрымку ў літаратурнай спадчыне продкаў. Мудрасць продкаў дапамагае ім справіцца з сённяшнімі тэндэнцыямі да безабліч-насці... Я ўпэўнены, што літаратура Кітая, угрунтаваная ў сапраўды на-цыянальную глебу і ад-начасова адкрытая для ўсяго значнага, што ёсць у свеце, знаходзіцца на дакладным шляху да росквіту. Сусветнае на-раджаецца з нацыяналь-нага, і ніяк іначай!"

Часопіс змяшчае вы-браныя ўзоры кітайскай прозы, паэзіі, нарысі-тыкі за перыяд з 1990 года і да нашых дзён. "Зіхоткае святло слова" — гэтак вобразна харак-тарызуе сп. Юй Чжэнь-цы ролю літаратуры і літаратурнай традыцыі ў гісторыі і культуры Кітая. Зіхоткае святло маста-кага слова яднае наро-ды, высвятляючы ўсё агульначалавечае — блізкае, зразумелае бе-ларусу ў кітайцы і кітай-цу ў беларусе.

На вечарыне-прэзента-цыі выступіў Міністр інфармацыі РБ Уладзімір Русакевіч, які не адзін год працаваў паслом Беларусі ў КНР і цяпер узначальвае Таварыства беларуска-кітайскай дружбы. Ула-дзімір Васільевіч гаварыў пра традыцыйныя дзю-калюбныя сувязі між дзю-ка краінамі. Намеснік ды-рэктара РВУ "Літаратура і Мастацтва" Павел Ве-раб'еў падтрымаў думку пасла наконт дыялектыкі

нацыянальнага і інтэрнацы-янальнага ў літаратуры.

Прысутным было пры-емна даведацца, што наш сябра Юй Чжэньцы, які выдатна валодае рускай мовай, актыўна вывучае цяпер беларускую. Ён таксама захапляецца маста-кай фатаграфіяй і прад-ставіў свой новы фотааль-бом "Любая Беларусь ды іншыя краіны ў фокусе". Студэнты-музыканты і спевакі, якія навучаюцца ў нашай краіне, выступілі з канцэртнай праграмай.

Дарэчы будзе прыга-даць, што днямі Прэ-зідэнт Беларусі Аляк-сандр Лукашэнка, па-віншаваўшы Старшыню Кітайскай Народнай Рэ-спублікі Ху Цзіньтао з 55-годдзем з дня абвешчэн-ня КНР, падкрэсліў, што развіццё ўсебаковага супрацоўніцтва з КНР застаецца адным з пры-ярытэтных напрамкаў бе-ларускай знешняй палі-тыкі, а таксама з зада-вальненнем адзначыў ат-масферу сапраўднай дружбы, высокага даве-ру і ўзаемаразумення, уласціваю адносінам па-між нашымі краінамі.

Я. КАРЛІМА

Прыходзьце, тэлефануйце

У 2003 годзе Мі-ністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь і выдавецтвам "Мастац-кая літаратура" быў аб'яўлены конкурс на лепшы літаратурна-ма-стацкі твор з мэтай выяўлення новых тале-навітых аўтараў.

Мы дзякуем усім, хто адгукнуўся і прыняў удзел у гэтай патрэб-най для дзяржавы спра-ве. Канкурсанты яшчэ раз пацвердзілі, што наша Радзіма багатая на таленты, нават вельмі багатая, што дае надзею на літара-турную будучыню Бе-ларусі. Колькасць ру-капісаў перавысіла ўсе спадзяванні, і гэтым канкурсанты паставілі нас (выдавецтва) у складаную сітуацыю, бо каб выдаць хоць сё-мую частку твораў (а яны гэтага вартыя), мы павінны зноў жа скласці "злашчасную чаргу".

Каб гэтага не рабіць, вырашана:

1. Прызавых месц не прысуджаць.

2. Выдавецтву "Мас-тацкая літаратура" пра-цаваць з аўтарамі індывідуальна і дасла-ня на конкурс ру-капісы (па заяўцы аўта-ра) уключаць у тэма-тычны план. (Гэта ты-чыцца тых рукапісаў, якія таго заслугоўва-юць).

Прыходзьце, тэле-фануйце і, калі лічыце патрэбным, — расса-крэчвайцеся, называй-це свой "дзвіг". Без ва-шага дазволу распяча-ваць таямнічы канверт мы не маем права.

Кантактны тэле-фон/факс: 223-83-63.

І.ЛАПЦЕНАК,
намеснік Міністра
інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

У сталічным ДOME дружбы адбылася прэ-зентацыя пятага нумара часопіса "Всемирная ли-тература" (верасень — кастрычнік), прысвеча-

нага 55-й гадавіне аб-вешчэння КНР.

Прадстаўляючы ча-сопіс, выпушчаны пры садзейнічанні і фінанса-вай дапамозе Пасольст-

ва Кітайскай Народнай Рэспублікі ў Беларусі, Надзвычайны і Паўна-моцны Пасол гэтай дру-жалюбнай краіны Юй Чжэньцы адзначыў: "Ва

На вайсковых вучэннях

Усе мы любім і шануем наша белару-скае войска. Таму, напэўна, нашы шчы-рыя спадзяванні на паспяховае агульна-вайсковага вучэння "Шчыт Айчыны— 2004" і здзейсніліся. Адказны экзамен на баявую сталасць салдат і афіцэраў, чый прафесіяналізм і мужнасць лічацца асно-вай абараназдольнасці дзяржавы, здадзены на "выдатна".

Асабіста нам, Уладзіміру Карызне, Міхасю Пазнякову і мне, пашанцавала правесці адзін дзень на вучэннях пад Ба-ранавічамі. Уражанні — незабыўныя. Мы мелі магчымасць не толькі назіраць за дзеяннямі салдат і афіцэраў, але і раз-маўляць з імі, браць інтэрв'ю, знаёміцца з гісторыяй воінскіх падраздзяленняў, на свае вочы бачыць тую самую мадэрніза-ваную сучасную тэхніку, якая знаходзіцца на ўзбраенні нашай арміі і годна служыць мэтам абароны дзяржавы.

Ужо ў горадзе нас прыемна ўсхвалявала сустрэча маладых воінаў і ветэранаў 120-й зенітна-ракетнай брыгады — яны, ветэра-ны, прыгадваючы слаўны шлях брыгады, жадалі вайскоўцам поспехаў у іх ратнай справе, мужна абараняць мірнае неба Радзімы, яе свяшчэнныя рубяжы.

Неўзабаве камфартбельны аўтобус Міністэрства Узброеных Сіл даставіў нас

на агнявую пазіцыю дывізіёна. Што ка-заць — усіх нас уразіў велічны, грозны выгляд ракетнага комплексу "Бук"! З па-чучцём гонару сачылі мы за ўмельымі дзеяннямі ракетчыкаў, слухалі тлумачэнні камандзіра брыгады палкоўніка Валерыя Чаранкова, за плячамі якога ўжо 20 гадоў службы ў войску. Вопытны, высокаадука-ваны афіцэр. У яго нават знайшлося не-калькі мінут, каб сказаць прыязныя, зычлівыя словы пра песенную творчасць Уладзіміра Карызны, у прыватнасці, пра яго песню "Афіцэры Беларусі", якая была змешчана ў газеце "Во славу Родины":

*Есть профессия такая —
Счастье Родины беречь,
Если враг над нашим краем
Занесет кровавый меч.*

*Бесноватой воли вражьей
Не бывает у нас вовек...*

А побач тэлевізійшчыкам даваў інтэр-в'ю намеснік галоўнага рэдактара ча-сопіса "Нёман" Міхась Пазнякоў: ён, як і ўсе мы, не мог стрымаць захаплення ад баявой вывучкі вайскоўцаў... Прыхапіўшы ў дарогу фотаапарат, Пазнякоў не губляў

часу. У кадр трапіў і яфрэй-тар Краўчук з экіпажа ком-плексу "Бук", і усім юны назіральнік агнявой уста-ноўкі Юрый Дзянішчыц.

Да ўсяго сказанага мож-на было б дадаць яшчэ многа цікавага: і аб ма-дэрнізацыі ракетнай тэхнікі, павелічэнні яе баявой ма-гчымасці, і аб тым, што на-шы сродкі супрацьпаветра-най абароны здольныя зні-шчаць усе наяўныя паветра-ныя цэлі.

У другой палове дня, амаль надвечоркам, мы трапілі на палігон, размеш-чаны сярод лесу. Было ціха. Пажоўкля дрэвы заду-менна глядзелі ў нізкае во-сенскае неба. І раптам па-чуўся нечакана моцны гул машын... Ад узлеска, з горкі сунулася самавіта грозная калона ракетнай тэхнікі. Хутка, за лічаных хвіліны развар-нуўшыся, пускавыя ўстаноўкі занялі свае баявыя пазіцыі...

З пачучцём гонару за нашу слаўную

армію, з цвёрдай верай у яе несумнен-ную баяздольнасць пакідалі мы гасцінных вайскоўцаў з-пад Баранавіч.

Яўген КАРШУКОЎ

Надвор'е ў доме альбо Што скажуць людзі?

Калі разаб'ецца градуснік, то надвор'е ад гэтага, пагадзіцца, і не пагоршыцца, і не палепшыцца. Углыбае на надвор'е шмат што іншае. Толькі не градуснікі. Хоць і

просіцца, ну проста рвецца з карэнчыкам параўнанне: некаторыя нашы пісьменнікі — ці не тыя ж градуснікі? Якія лічаць, што ад іх шмат што залежыць, што яны — волаты, багата чаго могуць. І таму стараюцца рабіць надвор'е — не за акном, не, там суперак прыроды-матухны не пойдзеш, а ў нашым пісьменніцкім доме, у нашым пісьменніцкім асяродку. Давай ім бочку з якой-небудзь каламуццю, таўкач, і яны будуць пляхчаць: гэць-бэць-мець! А дзеля чаго? Навошта? Проста так, каб ваду, ці, даруйце, каламуць тую, у ступе таўчы? Але ж — занятка! Хоць нешта. Калі не атрымліваецца за пісьмовым сталом, то ўжо хоць дзе-небудзь. Абы каб цябе бачылі, каб цябе чулі. Няважна ў якой ролі — скамароха ці проста несумленца.

Вось парадокс ужо: іншы раз усё ж стрэнецца творчая асоба (ого, якое годнае, высокае слова, але ў мяне тут зусім у іншым сэнсе яно ўжыта), якую наша абласная пісьменніцкая арганізацыя вітае ў сваіх шэрагах, і тая асоба, атрымаўшы пісьменніцкі білет, адразу ашчэрвае зубы і падпарадкоўвае ўсе свае памкненні адной мэце — пакіраваць абласной пісьменніцкай арганізацыяй. Да гэтага трэба адносіцца, мусіць, спакойна, іншы раз і з гумарам. Ну, хай пагуляе. Чалавеку ж забавы патрэбны. Што з яго возьмеш? Навічок. Можна, яму ўвесь час хацелася чым-небудзь ці кім-небудзь кіраваць, а не давалі, а тут — такая магчымасць: дваццаць пісьменнікаў у арганізацыі, што за праблема большую палову з іх перацягнуць на свой бок? Творамі не возьмем, дык мы вуснай народнай творчасцю... Было і нядаўна такое, было. Ну, памыліліся мы, пісьменнікі, далі слабінку — з кім не бывае, жывыя ж людзі! — прысобілі да сябе чалавека, спадзяваліся, што скранецца з месца, некалькі ж надзірных радкоў быццам бы зарыфмаваў. А ў яго, высветлілася, не тая мэта была — каб пісаць, каб тварыць побач з сябрамі творчага саюза, а зусім іншая — быць пры саюзе, і пажадана ў галоўнай ролі. З боку ж добра відаць, асабліва зайздросніку, што ў сакратара кніжкі выходзяць, п'есы ставяцца. Мне ж, дзіваку, думалася заўсёды наадварот: каб не гэтая пасада, то больш бы напісаў і выдаў. Але ж каб выдаць, паставіць — трэба спярша стварыць, напісаць, выпактаваць. Аднак што з дылетанта возьмеш, з амаль што выпадковага чалавека, які ў літаратуры арыентуецца амаль аднолькава з маім суседам, рабочым завода. Той, праўда, крышачку больш начытаны, ведае прозвішчы нават многіх беларускіх паэтаў і празаікаў, таму мае перавагу, блазнок.

Засядваюць тайныя таварыствы. Размяркоўваюць уладу. Якую, папытаць бы? Дзе яна? Колькі каштуе? Ні кала, як кажуць, ні двара ў абласной арганізацыі. Калі ж нешта хочацца зрабіць карыснае, праявіць ініцыятыву, то — калі ласка: сакратар толькі будзе

«за». Відаць, не гэта трэба... Пасада. Крэсла, якога, па сутнасці, няма. А хочацца ж паяздзець. Таму чакайце: надвор'е ў доме будзе сапсавана. Псуны — тыя ж, што і пятаццаць год назад, калі хацелі ўзяць за каўнер Івана Сяркова, які ўжо і сам збіраўся пакінуць пасаду сакратара, бо ішоў на пенсію праз некалькі месяцаў, дарэчы, аўтар не ім раўня, а кніг, па якіх вучыліся самі ж сцэнарысты-рэжысёры: «Мы з Санькам у тыле ворага», «Мы — хлопцы жывучыя» і «Мы з Санькам — артыперысты». Дадумацца ж! Не выпазілі з кабінета Івана Кірзевіча, кампліментарылі, падлівалі ў келіх, а тады адразу пад дых: замова даўно рыхтавалася, у абласную газету нават інфармацыя была перададзена, што ў пісьменніцкай арганізацыі адбыліся перавыбары... Ёй, вядома ж, не далі ходу: пучыстаў паставілі на месца кіраўнікі саюза, быў прызначаны новы сход, на якім я і апынуўся там, дзе і апынуўся. Паскорылі мой прыём у творчы саюз, і — абаралі. Хоць сам я для гэтага і пальцам не паварушыў. Гэта — шчыра. Яшчэ і аднекаваўся. Я б, дарэчы, і сам сёння перадаў лейцы... але не таму, хто сам хоча, а таму — каму мы хочам. Мы — гэта баявыя штыкі арганізацыі, творцы з сур'ёзнымі здабыткамі на літаратурнай ніве, паважаныя ў вобласці людзі. Сяркоў жа мяне тады папярэдзіў: «Сцеражыся...» І назваў прозвішчы — каго. Канечне, тых, што будуць, каго трэба «сцеражыся» заўтра і паслязаўтра, ён проста не ведаў: кожны час нараджае сваіх герояў. Але я так жыву, што нікога не сцерагуся. Навошта? З любога кабінета, дзе мяне нават і дулю могуць паказаць, я ўсё роўна, у адрозненне ад самага высокага чынушы, выйду пісьменнікам. Вы згодны? Дзякуй за паразуменне.

З таго ж сходу (было лета 1989 г.) І.Сяркова вывелі пад рукі: інсульт. Дзесяць год без малага таленавіты пісьменнік быў пазабавлены магчымасці не тое што нешта напісаць, а жыць, каб радавацца жыццю. Збіраўся напісаць і раман пра сяброўства трох народаў — беларусаў, рускіх і ўкраінцаў. Не далі.

А сцэнарысты і рэжысёры такіх «свят», як правіла, у нябыт не ідуць: яны з цягам часу пра сябе нагадваюць. Нават і праз пятнаццаць год... Спрабуюць пакіраваць намі, не жывучы сярод нас. Па месцы жыхарства, шаноўныя, па месцы жыхарства... Мы тут самі не зломкі, сеяць і касіць умеем. Неяк самі разбіраемся. Сваю дзялянку без нагляду не пакінем.

Не хацелася пра гэта ўспамінаць, вярэдзіць мінулае, але ж і маўчаць няёмка: ну навошта, скажыце, мы нахабна бярэм іншы свайго калегу пад рукі і падводзім да ямы. Туды ўсе паспеем. І там, відаць, нарэшце ўгамонімся. І тады нам будзе ўсё роўна, якое надвор'е і ў нашым пісьменніцкім доме, і ўвогуле на зямлі...

...Сёння ў мяне творчая вечарына ў цэнтральнай Гомельскай гарадской бібліятэцы імя А. Герцэна. Ці, дакладней сказаць, у літаратурна-мастацкім салоне «Сустрэчы на Замкавай». Рыхтуюся. Перабіраю паперы, накідаваю прыкладны план. І хвалюся, канечне, таксама, хоць сустрэчы з чытачамі для мяне заўсёды радасная падзея, ахвотна іду ў студэнцкія аўдыторыі, у школьныя класы. У Светлагорскім і Рэчыцкім раёнах няма, бадай што, ніводнай школы, дзе б я ні пабываў. У некаторых настаўнікаў твары свецяцца тады шчасцем: дзякуй, што прыехалі, хоць вось жывога пісьменніка нашы дзеці ўбачылі. Так адкрыта і заяўляюць. І таму яшчэ, што такія вось чую словы, я лёгкі на пад'ём. Еду ў вёскі з задавальненнем. У добрым настроі вяртаюся ў горад: атрымаў, несумненна, прыліў пэўных творчых сіл ад сустрэч з вясковай дзятворой, з іх шчырымі, добрымі настаўнікамі. Хоць і не заўсёды. Як, напрыклад, было пасля наведвання Галоўкаўскай базавай школы Рэчыцкага раёна. Школа двухпавярховая, новая, чысценкая. А вучняў — і сарака няма. Настаўнікі разам з дырэктарам Яўгенам Ярмілавым (некалі пераехаў сюды з Казахстана) бядуць: які лёс чакае і школу, і настаўнікаў? Ходзяць чуткі, што школу зачыняць, а дзяцей будуць вазіць на аўтобусе ў суседнія Каравачы. Так танней, маўляў, для дзяржавы. Дзяржаву таксама трэба зразумець. Але ж калі спраўдзіцца ўсё, то што будуць рабіць настаўнікі, а па-

мяшканне школы памрэ на вачах у людзей, зачыхне, як дзесяць хат, у якіх не жывуць людзі... А могуць і не даць памерці сваёй смерцю — похапкам расцягнуць-разбярдуць школу розныя спрытныя, як расцягнулі ўжо шмат чаго...

Пра гэта, відаць, я таксама скажу на салоне, бо там будуць пісьменнікі і аматары літаратуры, а творцы трэба гаварыць заўсёды пра тое, што хвалюе, што — баліць. А гэта — баліць. Асабліва мне, чалавеку, які вырас у настаўніцкай сям'і і бачыў, як бацькам нялёгка давалася свая хата (сёння яна — гэта будучае Галоўкаўскай школы, хацелася б памыліцца), але ж настаўнік багата ўкладвае не толькі ў галаву вучням, але і ў школу. Як, відаць, марак у карабель. Фарбуе, лаціць, шкліць... Каб было шчаслівым плаванне. Каб жа было яно такім.

Праблем, якіх не палягшаюць надвор'я ў нашым доме, хапае. Ганарары не выплаваюцца да году пасля надрукавання нават у тоўстых часопісах. Чыя віна тут — мне невядома. Маёй, дакладна ведаю, няма. Кнігі друкуюцца слаба. Хоць трэба асобныя выдаваць — ёсць добрая і паэзія, і проза. А вось прасочваецца ў друкарні шмат смецця. З гэтым трэба, канечне, змагацца. А не, каб адсячы раз і назаўсёды: прымаць у творчы саюз толькі тых, хто выдаў кнігу ў дзяржаўным выдавецтве! А то ж засыпалі аддзяленне заявамі аб прыёме. Неўзабаве ў нас будзе вялікае літаратурнае аб'яднанне. З якога многія з нас і выйшлі. А двойчы, як вядома, у адну раку не ступіш... Мне ж і сёння сорамна за двух чалавек, якіх прынялі ў Саюз пісьменнікаў. Не буду называць прозвішчы, дастаткова, што мы іх ведаем. А два ўсё ж назаву: Галіна Дашкевіч з Мазыра і Алесь Лісіцкі з Лельчы. Даўно быць бы ім юрыдычна аформленымі ў Саюз пісьменнікаў, аднак «зарэзалі», і, што асабліва насцярожвае, замест іх ушчэміцца чарговы графаман. Абласное тэлебачанне Белтэлерадыёкампанія раскурочыла, бы немаўля цацку. Як гэта так — жыць у другім па велічыні горадзе ў рэспубліцы і не мець, па сутнасці, свайго тэлебачання? Гэты «Лад» не ідзе на лад. Адны навіны ды сямейны канал, на якім маюцца пра тое, як нарадзіць дзіця з блакітнымі вачыма і што трэба зрабіць для таго, як было менш разводзяў? І ўсё. Няма ні талентаў на Гомельшчыне, ні сейбітаў, ні ветэранаў. Не чую песню, не гучыць верш. Не бачым на экране сваіх землякоў, людзей, якіх добра ведаем і якія для нас своеасаблівы ідалы. Свае, мясцовыя. Гэта наш цэнтр жыцця, наша кола. І кола гэтае павінна круціцца вакол сваёй восі. А вось Мінскае абласное тэлебачанне — калі ласка, прымайце, глядзіце. Нават прэзентацыю правялі ў нас. Няхай было б СТБ. Толькі разам з мясцовым. А так хоць ты заады пахаванне свайго, гомельскага тэлебачання, рабі.

Амін'.

Раз у месяц, кожную апошнюю яго сера-раду, на працягу васьмі ўжо апошніх васьмі год у «Салоне на Замкавай» збіраюцца прыхільнікі літаратуры і мастацтва. Гаспадыняй яго з'яўляецца Наталія Малашэнка, супрацоўніца бібліятэкі, арганізатар і дарадца. Тут праходзяць прэзентацыі кніг, адзначаюцца юбілей. Тут можна паслухаць вершы, песню, атрымаць не толькі словы пахвалы, але і працуханку — крытыкуць сябры-калегі і за слабы верш, і за не тую пазіцыю ў тым ці іншым пытанні. Дадуць перцу. Прыгадваю ранейшыя сустрэчы. Што найбольш запамнілася? Са Светлагорска прызджалі вядомы беларускі паэты муж і жонка Ізяслаў Катляроў і Соф'я Шах. Хораша саліравалі яны ў салоне. Прывезлі свае новыя томкі паэзіі. Жадаючыя набылі. Для пісьменніка сёння гэта хоць нейкі прыварак да пенсіі ці не надта шчодрай зарплаты. Адзначылі ў салоне свае юбілейныя даты і правялі прэзентацыі кніг пісьменнікі Ніна Шклярава, Анатоль Бароўскі, Сяргей Масіяш і іншыя. Цікава прайшла прэзентацыя кнігі «Беларусы ў Расіі» Рыгора Андрэяўца. Хто такі Рыгор? А гэта той дзядзька, які некалькі год таму (да гэтага быў і настаўнікам, і раённым газетчыкам, і рэдактарам гарадской газеты «Гомельскія ведамасці», і суседам-земляком па вёсцы нашага старэйшага пісьменніка Міхася Даніленкі; з Лоеўшчыны, значыць, з Пустой

(Заканчэнне на стар.4)

АБСЯГІ

МІНСКІЯ

Беларусь у кантэксце сусветнай культуры

У Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі адкрылася экспазіцыя «Мастацтва ў гарадской культуры Беларусі XIX — пачатку XX стагоддзя».

У ёй распавядаецца аб Беларусі XIX — пачатку XX стагоддзя, дзе перакрываўся шлях з Захаду на Усход, з Поўначы на Поўдзень; аб Беларусі — мякы праваслаўя і каталіцызму, дзе сустрэліся ўсходняя і заходняя культуры, а таксама культуры многіх народаў — беларускага, рускага, яўрэйскага, польскага, украінскага, татарскага і іншых.

Аўтары экспазіцыі — вядучыя навуковы супрацоўнікі Ірына Пахоменка і Генадзь Чысты — паказваюць Беларусь у кантэксце сусветнай культуры. У поле іх зроку трапілі бытавы ўклад гарадскога жыцця, розныя культурныя з'явы, традыцыі, гарадская архітэктура і г.д.

У экспазіцыі выкарыстаны шматлікія калекцыі са збору Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі: графікі і жывалісу, фотаздымкаў, паштовак, документаў, мэблі, музычных інструментаў, гарадскога касцюма.

Так, калекцыя фатаграфій дае магчымасць уявіць рытуал штодзённага жыцця, яго строй, які вызначае характар заняткаў, працы і адпачынку, правы каханя і сяброўства і нават рытуал пахавання.

Дзякуючы унікальным музычным інструментам, што «занялі» месца ў зале, у экспазіцыі як быццам бы лунаюць гукі музыкі Ёзэфа Гайдна, Вольфганга Амадэя Моцарта, Людвіга ван Бетховена, Міхаіла Ельскага, Станіслава Манюшкі, Антонія Радзівіла...

Упершыню шырока прадстаўлена калекцыя выяўленчага мастацтва, напрыклад, работы вядомых беларускіх майстроў Ю.Пэна, Я.Кругера, Г.Вейсенгофа, Л.Альпяровіча і іншых, а таксама графічныя лісты з карцін В.Ваньковіча, К.Кукі, Б.Залескага.

А што тычыцца мэблі, прадметаў побыту, гарадскога касцюма, то яны дапамагалі аўтарам экспазіцыі стварыць нацформорты гарадскога жыцця, у якім нараджалася і існавала мастацтва.

Перспектывы развіцця

Цэнтральная навуковая бібліятэка імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Рэспублікі Беларусь і Бібліятэка Літоўскай акадэміі навук правялі міжнародную навукова-практычную канферэнцыю «Праблемы дзейнасці навуковых бібліятэк: традыцыі і перспектывы развіцця».

Для ўдзельнікаў працавалі дзве секцыі: «Перспектывы развіцця навуковых бібліятэк і тэндэнцыі ў змяненні тэхналогіі» і «Рэалізацыя каштоўных выданняў і бібліятэкаў Беларусі і Літвы», падчас работы якіх з дакладамі выступілі спецыялісты найбуйнейшых бібліятэк Беларусі і Літвы.

У рамках канферэнцыі адбыліся выступленні Пятэра Хельферыха, дырэктара кампаніі «Helferich L.P.B.» (Германія) і Вольгі Красікавай, дырэктара Міжнароднага інфармацыйнага цэнтра для бібліятэк, выдавецтваў і кніжнага гандлю (Расія).

Да канферэнцыі спецыялістамі ЦІБ імя Якуба Коласа НАН Беларусі падрыхтаваны выставы дакументаў з фондаў бібліятэкі: «Навуковыя выданні Літвы» і «Нашы скарбы».

В.К.

Надвор'е ў доме альбо Што скажуць людзі?

(Заканчэнне. Пачатак на стар.3)

Грады), які заснаваў тоўсты часопіс «Палессе», дзе надрукаваў за час існавання яго шмат твораў не толькі беларусаў, але і ўкраінскіх і расійскіх пісьменнікаў. Во хто такі Рыгор! А нядаўна ён новую кнігу выдаў — даследаванне пра Францыска Скарыну. Кажы, накапаў недзе фактаў у архівах, пра якія мала хто і ведаў. Да прэзентацыі на Замкавай трымаў дома выданне пад сукняй недзе. Калі пазнаёміліся на салоне, пагадзіліся: сапраўды, добра. Здзівіў.

Салон на Замкавай — гэта сёння тое месца, куды прыходзяць пісьменнікі, мастакі, проста аматары літаратуры. Як раней у памяшканне абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў, якога мы пазбавіліся колькі год назад: не фінансуецца, на жаль, пісьменніцкі саюз, ён прыраўняны да грамадскага аб'яднання паляўнічых і рыбалоўаў, а стрэльбы ні ў каго з нас няма. Акрамя яра. Пярэм сёння таксама не напалоеш. «Поедем-ка в Перу, товарищ по перу: дадут нам в той Пере по золотой пере». Таму мы знаходзім тут, на Замкавай, прытулак. Заходзім не толькі па сарадах — як надарыцца магчыма, так і адчынем дзверы. Тут я прызначаю і сустрэчы з маладымі літаратарамі, членамі нашай творчай арганізацыі. Ці мала пра што трэба пагаварыць? За што — вялікі дзякуй прыгожым жанчынам, што працуюць у бібліятэцы, і ў першую чаргу — Таццяне Савельеўне Уласавай, дырэктару.

Бібліятэцы імя А.Герцэна споўнілася 85 год. Літаратурнаму ж аб'яднанню «Дэбют» — усяго-наўсяго нічога... дзіця ў кароткіх штоніках. Але голас мае — уга! Перакрычыць дэбютаўцы каго хочаш і з вядомых пісьменнікаў. Гарластыя маладыя літаратары. Гэта таму, відаць, што ў іх кіраўнік такі — Фелікс Мысліцкі, паэт вядомы, член творчага саюза Расіі. Зручна ўладкаваліся яны пад крылом старэйшых калег на Замкавай, а нядаўна і свой першы зборнік выдалі — «І я жывое слова запішу...» У «Дэбюце» 25 чалавек. Людзі розных узростаў, розных прафесій. Людміла Багданова кіруе клубам у абласным Палацы творчасці дзяцей і моладзі. Алена Кобзева — інжынер, працуе ў інстытуце «Гомельграмадзянпраект». Геннадзь Лапацін — навуковы супрацоўнік Веткаўскага музея народнай творчасці. Юрый Максіменка — намеснік дырэктара абласной універсальнай бібліятэкі імя Леніна. Людміла Мароз працуе інжынерам у ВА «Гомсельмаш». Уладзіслаў Шышыгін — прадпрыемальнік. Барыс Кавалерчык — пенсіянер, аўтар шматлікіх афарызмаў і гумарэсак, якія друкаваліся ў газетах і часопісах, цяпер вось выпускае асобную сваю кніжку. У старэйшага дэбютаўца будзе, адным словам, сапраўдны дэбют. З чым яго хочацца і павіншаваць. Хаця і загадзя.

А што кніжка з'явілася, то хочацца сказаць шчыры дзякуй калектыву будаўнічага ўпраўлення № 243 г. Гомеля. Дапамаглі, падтрымалі. Цяпер так і павінна быць.

Пісьменніцкая ж арганізацыя, не маючы фінансавых сродкаў, можа сёння толькі падаваць ініцыятывы, прапаноўваць. Так пры нашым непасрэдным садзейнічэнні выдадзены (у канцы мінулага года і сёлета) тры літаратурна-мастацкія зборнікі: «Сиреневая свежыць», «Настрой» і «Вуліца Настаўніцкая», у якіх сабрана творчасць медыцынскіх работнікаў, прадстаўнікоў культуры свету і настаўнікаў усёй вобласці. Абсяг! Грошы ж выдзелілі галіновыя прафсаюзы.

Палепшыцца ў нас надвор'е ў творчым доме і ад падпісанай дамовы на супрацоўніцтва паміж Гомельскай, Бранскай і Чарнігаўскай пісьменніцкімі арганізацыямі, дзе прадугледжана: прапагандаваць творчасць калег шляхам перакладаў і друкавання, выдання кніг; наладзіць актыўны абмен друкаванай прадукцыяй; рэгулярна праводзіць літаратурнае свята «Над Дняпром, Дзясноў і Сожам»; праводзіць семінары маладых літаратараў трох абласцей; праводзіць творчыя конкурсы на лепшы мастацкі твор і г.д.

Па ініцыятыве Анатоля Бароўскага заснавана творчае аб'яднанне пры нашым аддзяленні, якое заплывала напісаць і выдаць пры падтрымцы аблвыканкама некалькі кніжак, якія будуць апавядаць пра жыццё нашых землякоў і пра тыя прыгожыя мясціны, дзе яны жывуць, але якія пасыпаны чарнобыльскім пылам. Ды і пра шмат

што іншае. Калі хочацца пісаць, калі хочацца рабіць у доме добрае надвор'е, то магчыма для гэтага ёсць. Вастрыве перы.

Ведаецца, мы амаль заўсёды, зрабіўшы які-небудзь учынак, задаем сабе адно і тое ж пытанне: а што людзі скажуць? Здаецца, часцей трэба задаваць гэтае пытанне і нам, пісьменнікам. Прапаноўваючы ў друк той ці іншы твор, неабходна папытаць у сябе: а што людзі скажуць? Асабліва гэта тычыцца графаманаў, якія лезуць у друкарні, змяняючы ўсё на шляху, са сваімі сырымі і нікуды не вартымі рукапісамі. Што, прачытаўшы іх творэнне, скажуць людзі? Лепш будзе, відаць, калі яны зусім нічога не прачытаюць...

Трэба часцей задаваць гэтае пытанне і маім нябачным, але нявыдуманым героям, якія сябе, канечне, пазнаюць. Бо за кожным крокам пісьменніка сочыць народ, чытач. І калі, даруйце, на ўсю краіну бязвусы юнак ці ўчарашняя студэнтка-журналістка з такой нялюбасцю гаворыць пра пісьменнікаў, якія для мяне служылі і служыць узорам і нярэдка сімвалам роднай Беларусі, то, акрамя гневу, нічога не выклікае. А гней параджае гней. Я павінен заступіцца за старэйшага калегу, за настаўніка. І гэта раблю. Не толькі цяпер, але і ў мастацкіх творах. Маўчаць нельга. Талерантнасць наша ўжо во тут стаіць — пад самым «Адамавым яблыкам».

Дык што скажуць людзі? На гэта пытанне аднойчы адказаў пісьменнік Алесь Карлюкевіч у газеце «Культура», рэцэнзуючы кнігу П.Васючэнка «Сучасная беларуская драматургія»: «Шкада, што па-за ўвагай і Пятра Васючэнка засталася такая яркая з'ява сённяшняй беларускай літаратуры, як драматургія Васіля Ткачова. (Даруйце, але так напісана. — В.Т.) Яго п'есы «Блакада ў Кругліцы», «Стары і дарога», між іншым, надрукаваны ў часопісе «Польмя», вартыя, на маю думку, не меншай увагі, чым творчасць А.Петрашкевіча, М.Матукоўскага, А. Дзялендзіка. Тым болей — уключэнне ў кантэксст увагі школьнага выкладання ці азнаямлення з сучаснай беларускай драматургіяй. Забыўся П.Васючэнка і на яркага правінцыяльнага драматурга Міколу Захаранку».

А сакрэт проты. П.Васючэнка пра мяне не забыўся. «Пісаў, пра вас. Вы былі ў камп'ютэры...» Але ж якраз з'явіўся ў газеце «Звязда» артыкул «Наводшыбе» і за маім подпісам таксама, дзе дасталося крытыкі і ў адрас тагачаснага кіраўніка выдавецтва «Мастацкая літаратура» Г.Марчуку. Каб ён, ды дараваў! Як прызнаўся сам П.Васючэнка, з гэтай кнігай увогуле затрымка атрымалася, бо пра самога дырэктара выдавецтва было малавата напісана... давялося падліць вадзічкі.

Так вось і трапіла кніга «Сучасная беларуская драматургія» з бракам у школы. А за брак трэба было спагнаць з выдаўца. Як гэта робіцца ў цывілізаваным свеце. А што здарылася з М.Захаранкам, то не ведаю, але — зноў жа! — у кожным яркім, які падкрэсліў А.Карлюкевіч, драматургу Г.Марчук заўсёды бачыў і бачыць канкурэнта... Сам піша п'есы. Не прабіцца на сцэну з-за гэтых Ткачовых — Захаранкаў! Мусіць, так?

А што на гэта людзі скажуць? Зноў жа — казалі. У маю абарону выступіла жанчына-крытык (прозвішча пакуль я называць не буду) і напісала пра маю творчасць кніжку. Каб паправіць становішча. Каб расставіць усе кропкі над «і».

Але ж вось у чым закавыка, шануюныя. Як бы там ні было іншы раз горка і балюча лухту там розную слухаць пра сябе (і пра цябе, спадзяюся, пра кожнага з нас), усё гэта мае і іншы бок медаля. Станоўчы. На сучасны лад: літаратура-плюс. Яны ж, дзівакі, і самі таго не ведаюць, што робячы розныя паскудствы, натхняюць многіх з нас — спадзяюся! — на стварэнне новых твораў. Мiane дык дакладна — падсёбаюць, каб не яны, не напісаў бы, яібо, столькі і прозы, і п'ес. Вялікі дзякуй, нядобрабычліўцы. Ад шчырага сэрца. Вы — патрэбны, аказваецца!..

Што там за акном? Сонца? Дождж? А якая, у рэшце рэшт, розніца, што за акном? Трэба працаваць. Бо даўно зразумеў: надвор'е ў сваім доме можаш стварыць толькі ты сам.

Я маю на ўвазе — добрае надвор'е. Як і сёння. А калі на каго трошкі капнула, то даруйце.

Васіль ТКАЧОЎ

няра, тых, хто пракладае свой адметны след у шырокім рэчышчы нашай літаратуры. Скажаць слова пра Артура Вольскага гэтым разам прыйшлі народны паэт Беларусі Рыгор Бардулін, даследчыца дзіцячай літаратуры, дацэнт БДУ Маргарыта Яфімава, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі, рэдактар часопіса «Вясёлка» Уладзімір Ліпскі, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Я. Маўра Мікола Чарняўскі.

Цікавымі былі ўспаміны пра жыццёвыя калізіі Артура Вольскага яго родных і блізкіх:

Тварыў для Радзімы

Напрыканцы верасня ўрачыста адзначылі 80-я ўгодкі з дня нараджэння беларускага паэта, лаўрэата Літаратурнай прэміі імя Янкі Маўра, вялікага сябра дзяцей Артура Вольскага. Адрхрыў вечарыну і вёў супрацоўнік музея песьняра Іван Курбека. Звыш сарака гадоў аддаў А. Вольскі творчай працы на карысць роднай літаратуры і культуры. Працаваў у беларускіх выданнях (апошні час у «Вясёлцы»), на працягу 12 гадоў (1966—1978) узначальваў Беларускі рэспубліканскі тэатр юнага глядача. У асноўным сцвердзіў сябе як дзіцячы паэт, пра гэта сведчаць кнігі «Маленькім сябрам» (1955), «Чарнічка» (1964), «Жыццё літары» (1973), «Еду ў госці да спана» (1978) і шмат-шмат іншых.

Артур Вігальевіч — аўтар некалькіх п'ес: «За лясамі дрымычымі», «Сцяпан — вялікі пан». Паводле апошняй у 1979 годзе ажыццёўлена пастаноўка першай айчынай оперы для дзяцей.

У даўняй традыцыі Коласаўскага музея ўшаноўваць прадаўжальнікаў справы песь-

жонкі, заслужанай артысткі Беларусі Ларысы Горцавай, брата Гаральда Вігальевіча.

Ніводная вечарына паэта не абыходзіцца без яго вершаў. У выкананні заслужанага артыста Леаніда Улашчанкі прагучалі пранікнёныя лірыка Вольскага (творы, прысвечаныя жонцы) і гарзлівыя пазычаныя радкі, адрасаваныя дзецям.

Студэнткі Педагагічнага ўніверсітэта імя М. Танка Святлана Дударова, Тамара Гарбачова і Таццяна Грыцук непасрэдна, па-юначы задорна дэкламавалі класіку ад Вольскага.

Упершыню ў музеі Коласа выступіў фольк-гурт «Брама» (кіраўнік Руслан Хлебарадаў) Цэнтра пазашкольнай работы Цэнтральнага раёна сталіцы «Кантакт».

Артур Вольскі пісаў для Радзімы і свайго народа, будзіў і чараваў сваім паўторным словам некалькі пакаленняў беларусаў.

Г. ЗАЙЦАВА

Адкрыўся музей

Мінскі электратэхнічны завод імя В. Казлова — адзін з буйнейшых вытворцаў электратэхнічнага абсталявання. Гісторыя прадпрыемства пачынаецца з 1956 года. За гэты час завод займеў багаты вопыт і традыцыі. У вытворчасці яго прадукцыі выкарыстоўваецца сучаснае абсталяванне вядучых фірм свету: Германіі, Францыі, ЗША, Японіі. Прадукцыя завода ідзе ў 37 краін. На Міжнароднай выстаўцы-ярмарцы ў Лейпцыгу яму быў уручаны Вялікі Залаты медаль. Ёсць у яго ордэн «Знак Пашаны», іншыя дзяржаўныя ўзнагароды.

Летась калектыў заняў 1-е месца сярод вытворчых прадпрыемстваў г. Мінска. Указам Прэзідэнта РБ А. Лукашэнкі завод занесены на Рэспубліканскую Дошку гонару.

Таму, як кажуць, літаральна наспявала пытанне адкрыцця музея гісторыі завода. І напярэдадні Дня машынабудавання музей адчыніў свае дзверы.

Адрхрыў урачыстасць старшыня прафкама П. Барысаў. Ён перадаў слова дырэктару завода М. Басарабе, які адзначыў, што гісторыя прадпрыемства вельмі багатая і слаўная. Завод носіць імя выдатнага сына беларускага народа, дзяржаўнага дзеяча, Героя Савецкага Саюза Васіля Іванавіча Казлова, якое было прысвоена ў 1967 годзе. Гонар завода — яго ветэраны. Яны дапа-

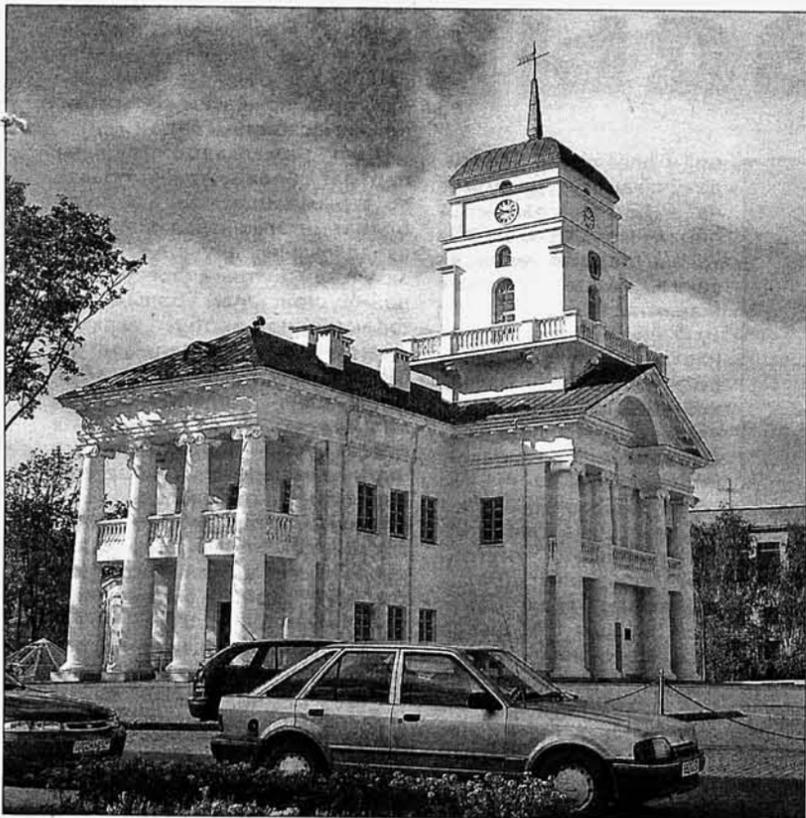
маглі стварыць музей. Сёння ў калектыве шмат моладзі. Музей для іх будзе — своеасаблівай энцыклапедыяй жыцця завода.

Разрэзана чырвоная стужка, і ўжо ў светлым музейным памяшканні слова ўзяла дачка В. Казлова Вольга Васільеўна, якая шмат гадоў выкладае на філфаку БДУ. Яна горача гаварыла, як важна заводу мець свой музей. Гэта памяць, якая будзе жыць, пакуль на канавана існаваць заводу. Яе бацька, легендарны партызанскі камбрыг, пасля вайны быў адным з арганізатараў будаўніцтва завода. «Я ўпэўнена, — сказала ў заключэнне Вольга Васільеўна, — што музей, які і само прадпрыемства, чакае вялікага будучыня». У канцы яна перадала музею кнігу «Наша Перамога», што выдадзена рэдакцыйна-выдавецкай устаноўай «Літаратура і Мастацтва», дзе ёсць радкі і пра завод.

Затым прысутныя аглязелі экспазіцыю музея. На першым стэндзе — асоба В. Казлова. Цікава, што тут ёсць фотаздымак, на якім В. Казлоў побач з С. Каўпаком і Якубам Коласам. Здымак датаваны 1946 годам. Прысутнічаюць і асабістыя рэчы Васіля Іванавіча.

У актавай зале адбыўся канцэрт, на якім прысутнічалі першыя наведвальнікі музея.

Алесь КРУШЫНА

даўгавая турма, пазней з'явіўся нават ратушны тэатр. У 1850-я гады будынак быў знесены па загадзе Мікалая I, а плошча атрымала назву Саборнай. У пачатку XX ст. яна была адным з найбольш упадабаных мінчукамі месцаў для адпачынку. Тут з'явіўся прыгожы бульвар з алеямі таполяў, кветнік. А вась з 1917 г. і дагэтуль плошча называецца плошчай Свабоды. Пасля Вялікай Айчыннай вайны яна была перапланавана і перабудавана, але не страціла сваёй прыцягальнасці і рамантычнасці. У скверыку ля падмурка былой ратушы атабарыліся самадзейныя мастакі. На жаль, пасля прыняцця рашэння аб яе аднаўленні мастакоў перасялілі, а скверык рэканструявалі. Яго заасфальтаваныя сцежкі вызваліліся ад карцін і мастацкіх вырабаў, атрымалі афіцыйны парадны выгляд.

Наконт рэканструкцыі ўпершыню загаварылі ў 1980 г., але аднаўляць ратушу пачалі некалькі гадоў таму па ініцыятыве і пры фінансавай дапа-

раней. Купал накрылі ліставой меддзю, на трыццацідвухметровай вежы ўсталявалі флюгер. Адзіная змена, дапушчальная архітэктарамі, — планіровачныя памеры ўнутранай прасторы былі пашыраныя. Напрыклад, за кошт цокальных памяшканняў. Але гэта натуральна, бо мы жывём не ў XIX, а ў XXI стагоддзі.

Абноўлены сквер, які паспеў ужо зрабіцца часткаю гарадскога жыцця і яго гісторыі адначасова, змякчае "навізну" гэтай мясціны, надае звыклы і знаёмы выгляд. Трохі дзіўна выглядае шкляная піраміда паміж скверыкам і ратушай. Але яна стала своеасаблівым акном, што забяспечвае верхняе дзённае асвятленне ў канферэнц-зале — акурат на цокальным паверсе ратушы.

Яна ўжо адчынена. За некалькі месяцаў да сёлетняга свята горада калектыў мастакоў аздобіў інтэр'еры. Творы мастацтва высокага ўзроўню — жывапіс, графіка, габелен, дэкаратыўныя пано, вазы і гербы цэхаў — упрыгожылі сцены ра-

ларускіх майстроў Арлена Кашкурэвіча, Уладзіміра і Міхала Басальгаў, Міколы Купавы, Сямёна Геруса, Леаніда Марчанкі, Людвіга Асецкага, Віктара Сташчанюка, Васіля Ткачука з відарысамі беларускай сталіцы. А для залы ніжняга ўзроўню, у цокальным паверсе, калектыў аўтараў (Генадзь Асташонак, Аляксандр Баглай, Юрый Гудзіновіч, Валерыя Даўгяла, Мікалай Дубаватка) стварыў 6 гарызантальных і 12 вертыкальных унікальных манументальна-дэкаратыўных пано, дзе гравіроўка сумяшчаецца з траўленнем па каляровым метале. Сюжэты — самыя разнастайныя: ад легендарнай бітвы на Нямізе 1067 г. паміж войскамі кіеўскіх князёў і полацкага князя Усяслава Брачыслававіча да разгорнутай панарамы планіроўкі Мінска пачатку XX ст.

У інтэр'еры ратушы прадстаўлены таксама жывапісныя палотны Гаўрылы Вашчанкі, Леаніда Шчамялёва, Уладзіміра Тоўсціка, прысвечаныя сённяшняму Мінску. На цэнтральнай

Вяртанне ратушы

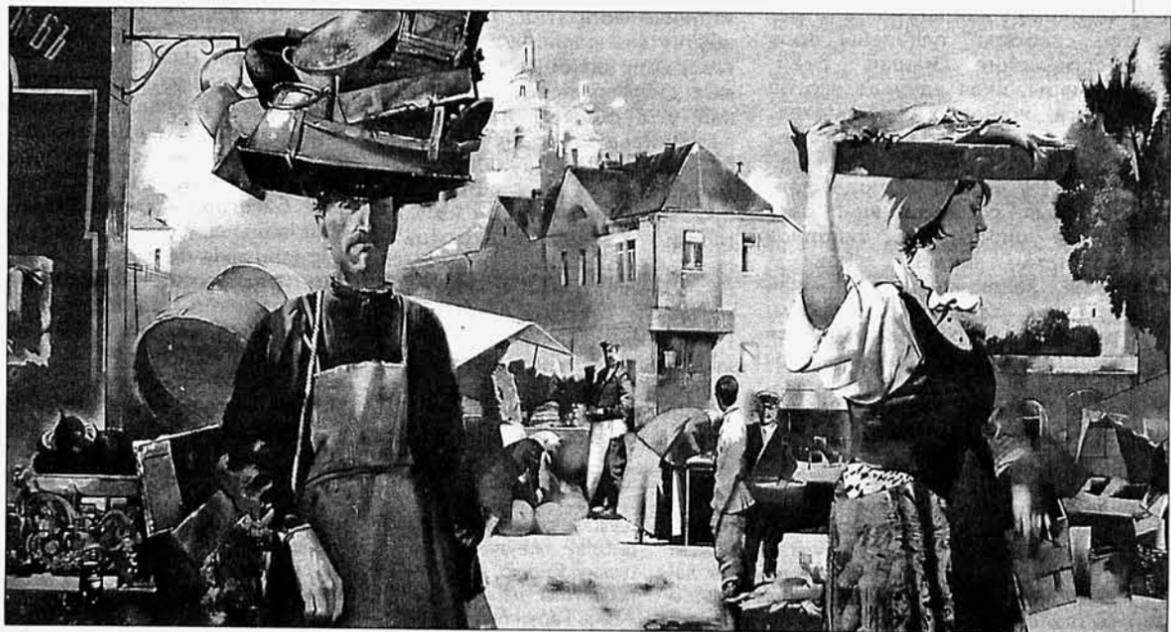
Будынак гарадской ратушы, чысцютка-белы, нечаканы для сучаснага аблічча горада, заўважна вылучаецца на сталічнай плошчы Свабоды. Магутныя сцены, белыя масіўныя калоны, купал з агляднай галерэяй. Кожную гадзіну на працягу дваццаці секунд з гадзінніка наверх гучыць мелодыя песні Гара Лучанка пра Мінск. Гадзіннік рабілі пад заказ, дыяметр яго — 1 метр 20 сантыметраў. Фасад ратушы ўпрыгожвае герб: здалёк на блакітным фоне вылучаецца белая постаць ахоўніцы Мінска. Вядома, гарадскую ратушу аднаўлялі літаральна "з нуля" паводле малюнкаў і чарцяжоў, знойдзеных у архівах Вільні, Масквы, Санкт-Пецярбурга.

Гісторыі ратушы і Магдэбургскага права, якім быў надзелены Мінск, ідуць поруч. Надаў Магдэбургскае права Мінску 14 сакавіка 1499 года Вялікі Князь Літоўскі Аляксандр. Мінск атрымаў прывілей на самакіраванне: магістрат займаўся жыццём горада, быў распарадчым, выканаўчым і судовым органам. Узначальваў магістрат

войт, які прызначаўся Вялікім Князем з ліку ўплывовых феодалаў. Войт у сваю чаргу выбіраў альбо зацвярджаў абраную гараджанамі калегію выбаршчыкаў — радцаў з 12—20 чалавек.

Грамата на Магдэбургскае права давала месцічам многа прывілеяў: яны вызваліліся ад феадальных павіннасцяў, ад суда і ўлады ваявод, старост, іншых дзяржаўных асобаў. Горад атрымаў герб і сцяг. А ў яго цэнтры з'явілася ратуша, якая прызначалася для пасяджэнняў магістрата. У гэце граматы на атрыманне Магдэбургскага права Мінску прапаноўвалася пабудаваць ратушу з крамамі, хлебнымі ларкамі, пастрыгальнай камерай для раскрою тканінаў, якія прызначаліся для продажу. Факсімільны адбітак гэтай граматы цяпер захоўваецца ў адноўленай ратушы і займае пачэснае месца сярод гербаў мінскіх цэхавых арганізацый.

Драўляны будынак ратушы быў узведзены ў першай палове XVI ст. Каменная ратуша з'явілася на тэрыторыі Верхняга рынку ў 1583 г. Тут размясціліся гарадскія службы,

мозе Мінгарвыканкама. Архітэктурны праект рабілі Сяргей Багласаў і Віктар Якавенка. Рыхтавалі яго грунтоўна, імкнуліся як мага дакладней аднавіць архітэктурныя аб'ёмы і формы. Нават таўшчыню сцен зрабілі каля 50 сантыметраў, як гэта было

тушы. Творы, якія некалі тут знаходзіліся, у тым ліку роспісы мінскага мастака І. Кураткевіча, не захаваліся. Таму інтэр'еры не аднаўляліся ў першапачатковым выглядзе. Чыстыя белыя сцены сталіся фонам для сучасных работ. Вялікі цэнтральны габелен "Ратушная плошча" выткалі на Мінскім мастацкім камбінаце надзвычай хутка — за паўгода. Аўтары габелена Валерыя Даўгяла і Генадзь Жарын паспрабавалі адлюстраваць атмасферу плошчы сярэдзіны XIX ст., калі ратуша яшчэ існавала, скарыстаўшы прыём "сфумата", вынайдзены Леанарда да Вінчы. Будынкі ў перспектыве палатна, постаці людзей нібыта размываюцца, затушаваныя, нібы снуюць у рэальнасці дзеяння карціны, але ў той жа час знікаюць у смуге часу.

Жывапісныя карціны Уладзіміра Тоўсціка "Мінск. Рынак Верхняга горада", "Губернскі горад Мінск пачатку XX ст.", размешчаны злева і справа ад габелена, прысвечаны гораду ў прадчуванні пачатку грамадзянскай вайны. Тут ёсць прыгожыя гараджанкі, статныя кавалеры, рамеснікі, вірлівая рынкавая плошча. Таксама сцены ратушных залаў упрыгожыла разнастайная графіка вядомых бе-

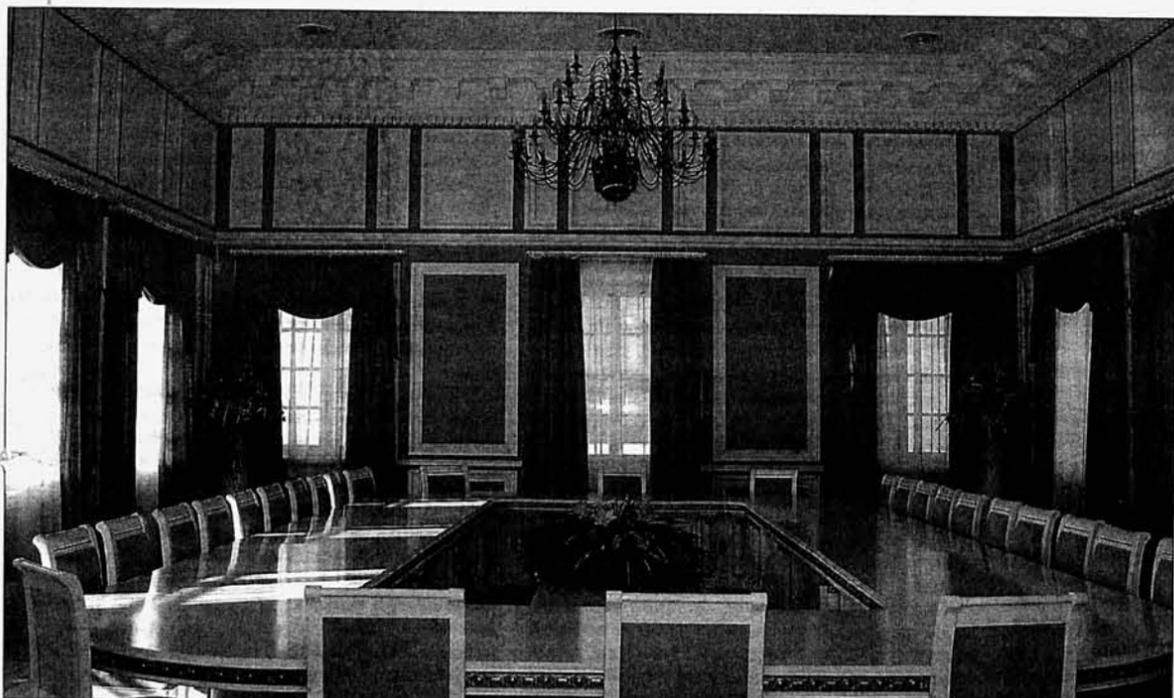
сцяне ўваходнага фая прадстаўлена факсімільная копія прывілея гораду Мінску на Магдэбургскае права (арыгінал захоўваецца ў Вільні) і гербы харугвы прафесійных сярэднявечных рамеснікаў — работы Наталлі Сухаверхавай і Святланы Цярэнцэвай.

Усё вельмі прыгожа і надзвычай стыльна. Але, выходзячы на вуліцу, лаўлю сябе на думцы, што ў гэтай строгаści, параднасці афармлення не хапае нейкай гульні. Магчыма, спалучэння гісторыі, заўсёды ў нашым уяўленні рамантычнай, і сучаснасці яе прачытання.

Некалькі маладых мінскіх скульптараў прапанавалі ўпрыгожыць плошчу перад уваходам у ратушу — усталяваць там бронзавую каляскую губернатара ў натуральную велічыню, дзе людзі маглі б пасядзець, сфатаграфаваліся. Магчыма, тады мінская ратуша стане для сучасных гараджан аўтэнтчнай сведкай гісторыі, але часткаю звыклага і блізкага ім гарадскога жыцця.

Наталля ЖОГЛА

На здымках: адноўленая ратуша; новая аздоба сцен; адзін з інтэр'ераў.

Дзень вады

У гэтым годзе ў серыі "Дэбют" выдавецтва "Мастацкая літаратура" пабачыла свет першая кніга прозы барысаўчанкі Алены Брава "Каменданцкі час для ластавак". Першая "ластаўка" пісьменніцы ўзрадавала сваім палётам нямаля сэрцаў, улюбёных у родную зямлю і літаратуру.

Абсягі чалавекзнаўчага даследавання сучаснасці ў творах маладой аўтаркі даволі шырокія, але найбольш яе цікавіць унутраны свет інтэлігенткі, інтэлектуалкі ва ўмовах духоўнай адзіноты, несвабоды, абыдзённасці, дэфіцыту любові. Гераніні Алены Брава пакутліва шукаюць трывалых арыенціраў у блытанай сістэме каардынат нашага супярэчлівага грамадства.

Самы вядомы твор з апублікаваных пад адной вокладкай — аповесць "Каменданцкі час для ластавак". Шчылімава споведзь збалелага па радзіме сэрца далучае яе да здабыткаў эмігранцкай беларускай прозы, якой уласцівы матывы вострай памяці Радзімы, нацыянальнага самавызначэння, трапяткага стаўлення да роднай мовы. У ёй распавядаецца пра лёс беларускіх жанчын-эмігрантак, якіх падчас перабудовы сэрца прывяло за каханымі на Кубу.

Наступ ваяўнічага сацыялізму на асобу дарослага чалавека і дзіцяці на "вострове свабоды" паказаны праз успрыманне нашай суайчынніцы, якая адчувае яго па чыста жаночых прыкметах. Так, у сябровак галоўнай гераніні — таксама "саўкубінак" — ды і ў яе самой праз ідэалагічны разыходжанні распаўсюд шлюбу, не склалася асабістае шчасце. Яны — вязні, заключаныя ў нямілай краіне разам са сваімі дзецьмі, народжанымі для муштры ў ваенізаваных школах пад лозунгам "Сацыялізм або смерць!" Вачамі "беларускіх ластавак", што імкнуцца

здадзіць гняздо на непрыветным паддашці, аўтарка бачыць кіламетровыя чэргі па нармаваных прадуктах, пустыя мармуровыя прылаўкі, непрыкрытую галечу навакол, брудныя кварталы, беспадстаўны энтузіязм падманутых тутэйшых жыхароў, ачмураных ідэямі Камандантэ.

Жанчына Алены Брава бачыць жыццё далёкай краіны (ды і сваёй таксама) такім, якое яно ёсць насамрэч — без усялякіх дагматычных "прызмаў бачання". У творы адчуваецца прысутнасць жывога біяграфічнага факта, шмат назіранняў за бытам і моваю іншаземцаў знутры.

Звяртаюць на сябе ўвагу прыкметы жаночай прозы. Дзеянне сфакусавана ў лакальным асяродку кватэры, вуліцы, бліжэйшага скверыка, крамы. Выдаюць жаночае аўтарства і трапныя дэталі прыватнага побыту. Пісьменніца заўважае, што за бігудзі ў валасах кубінак, з якой тканіны вопратка і ў якіх абутку яны самі і іх дзеці, якія тавары прадаюцца на рынку і якія дыванкі вісяць над канапай у суседзяў, нават якой якасці кáva запарана на кухні. Гэта ж можна заўважыць па метафарах. Так, на Беларусі прастору не рэжучы і не мераюць, а менавіта "крояць", прычым "размашыста і няскупа, з велічэзнымі прыпускамі на швы". Таксама персанажы пісьменніцы засяроджаны на інтымных перажываннях у перыяд першай закаханасці, цяжарнасці, нараджэння дзіцяці, што таксама характэрна

для жаночай прозы.

Цікавая аповесць у кампазіцыйным плане: у яе тканіну ўплецены дзённікавыя запісы, часавыя перастаноўкі, маналогі-гісторыі іншых гераніні, вершаваныя ўстаўкі, запісаныя ў радок. (Трэба сказаць, што вершы нават па-за кантэкстам, самі па сабе прыцягваюць увагу глыбокай філасафічнасцю, афарыстычнасцю.) Незвычайная для беларускага вока і мова аповесці: яна багатая на іспанізмы і арыгінальныя іспанскія словы і выразы, якія не толькі спрыяюць раскрыццю ідэі твора, але дадаюць тэксту праўдзівасці, экзатычнага каларыту.

Агульнай праблемай, якая злучае іншыя творы зборніка — аповесць "Імя Ценю — Свят-

ло" і апавяданні "Тапіць дзяўчатак тут дазволена", "Змяя, пакрытая пёрамі птушкі Сонца", — з'яўляецца асэнсаванне месца сучаснай жанчыны ў свеце і свету ў ёй. У гэтых творах настойліва гучаць філасофскія матывы. Быццё кожнага персанажы асвятляецца глыбока, так бы мовіць, інтравертавана.

У дэбютантцы ўжо заўважаецца майстар — стваральнік унутранай духоўнай драмы жанчыны, якая разумее жыццё і ацэньвае яго каштоўнасць самай высокай мерай — мерай духоўнай вартасці. Магчыма, у выніку неадпаведнасці і пэўнай адарванасці будзённага жыцця ад высокага ідэала нарадзіліся ў прозе Алены Брава вобразы пасткі, клеткі, чужога варожага свету, ціхага

згасання жыццёвых сіл. Сімвалічная клетка ўспрымаецца як надзвычай адчувальнае сэрца, закратаванае ад апырка двудушнага, здрадлівага свету. І кожны новы твор пісьменніцы — гэта спосаб пранікнуць у тонкія механізмы псіхікі і нейкім чынам паяднаць навакольнае і ўнутранае жыццё, зрабіць спробу не збаяцца — і быць сабой, вырвацца на волю. Страх і любоў — па словах Алены Брава, "самыя чалавечыя з усіх пачуццяў" — выяўляюць светаўтваральную апазіцыю, у межах якой дзейнічаюць, змагаючыся са страхам і імкнучыся да любові, гераніні яе твораў.

З філасофскімі пераплятаюцца сацыяльныя матывы, прычым яны ўвасоблены не

праз апісанне абуральных грамадска-палітычных калізій, а праз ціхі, нябачны старонняму воку боль жаночай душы, праз прыватны, інтымны, вельмі асабісты свет.

Калі намаляваць агульны партрэт гераніні Алены Брава, то атрымаецца маладая журботная інтэлігентная жанчына з надзвычай адчувальнай, сур'яльнай і тонка арганізаванай душой. Мы ўбачым рэфлексіўную асобу, якая з дрэнна прыхаванай саміроніяй глядзіць на сябе збоку. Слова, дзеянне яна ўспрымае не столькі розумам, колькі ўсімі фібрамі душы; зло, небяспеку — у літаральным сэнсе перажывае ўсёй скурай. Светлы вобраз яе нагадвае самотнага стараскандынаўскага эльфа, што заблукаў сярэд бетонна-асфальтавых джунгляў.

Здаецца, невялікую па памеры кніжачку па яе значэнні ў нашым літаратурным жыцці можна параўнаць з днём вады, які пісьменніца апісвае ў кубінскай аповесці. Аўтарка згадвае, што раз ці два на тыдзень там у водаправод падаецца вада. Гаспадыні ў гэтыя радасныя гадзіны маюць магчымасць вымыць бялізну і сваіх замурзваных дзяцей, навесці парадак у кватэрах. У нейкім сэнсе проза Алены Брава — глыток жывой вады для парасткаў духоўнасці, любові да свайго краю і кахання, якія з цяжкасцю прарастаюць на сухой глебе нашых асучасненых эмансіпацыяў і камерцыялізацыяў душ, дзякуючы ёй у нас ёсць шанец прыбраць у сваіх думках і сэрцах.

Прыемна адзначыць, што нарэшце і ў нашай жаночай літаратуры настаў доўгачаканы, шчаслівы дзень вады, калі можна спатоіць прагу па таленавітай сучаснай прозе, разлічанай не на танны эффект, не на часовы поспех — па прозе жыцця.

Інга ВОЮШ

Адкрыццё

піша шмат вершаў з нацыянальнай беларускай пазіцыі, крываючы як замашкі заходніх суседзяў, так і памкненні набываючага сіпу балшыўскага імперыялізму на чале з новым імператарам «всёя» Русі — Леніным.

Складаны лёс хоцькі-няхоцькі штурхаў пазта да метафізічнай рэфлексійнасці. Пазт дае адказ на пастаўленае перад самім сабою пытанне пра сэнс жыцця:

*Прысуджаны шлях свой рабі дарагім,
Красуйся на радасць сабе і другім.*

Але на гэтым пазт не ставіць кропку. Свэрбэксістэнцыйнай сэнсавасці (ад слова бяссэнсавасці, але не хацелася яго ўжываць, а эўфімізму не знайшлося) і надалей прабіваецца праз любы адказы, як светла-зялёны парастак дзьмухаўца праз асфальт. Так, «Адбітак» завяршаецца сумам, які ахутаў лірычнага героя і які «родзіць пытанне: нашто пачаўся я ад Бога — чалавекам?»

У лік філасофскіх можна аднесці і вершаў колькі з містычнымі ці, лепей было б сказаць, паўмістычнымі і рэлігійнымі матывамі (праўда, да Д. Меражкоўскага далёкавата), дзе сацыяльная тэматыка, прасьбы-малітвы лепшай долі для паспагітага чалавека таксама занялі сваю палічку. Аднак нельга думаць, што Алякс Гарун быў строга сацыяльна заангажаваны, закамплексаваны тэматычным колам грамадзянскай лірыкі, далёкай ад «чыстай красы». Знаходзіцца ў яго і нямаля пейзажных замалёвак, а таксама вершаў пра каханне. Восць толькі гучанне ў іх за рэдкім выключэннем мае міножны лад.

Падаліся сімптаматэчнымі прага лірычнага героя да палёту і яго звароты пазта да вобраза ветру. Магчыма, адказ на гэтыя ды іншыя «сімптэмы» зашыфраваны ў наступнай страфе:

*Можа, пачуўшы прадзгонны мой спеў,
Сіцхла б на свеце вайна...*

*З радасным духам бы я паляцеў
У царства кахання, відна.*

Даследчыкам жа найноўшай гісторыі варта было б таксама звярнуць увагу на спадчыну Аляксандра Прушынскага як дакументальную крыніцу — сведчанне тагачасных меркаванняў прадстаўнікоў значнага спектра палітычных рухаў на Беларусі.

Трэція структурнай адзінкай у раздзеле «Паззія» з'яўляюцца «Пазэмы, апавяданні вершам і байкі». У іх шэрагу і першыя вядомыя творы пісьменніка пазэма «Мае Коляды», датаваны студзенем 1905 г. і апублікаваны толькі ў 1920 г. Кожны з твораў гэтага падраздзела інтанацыйна-жанравы непадобны да іншых, што гаворыць пра шырыню мастацкага кругагляду і таленту Аляся Гаруна. Але чамусьці У. Казбярук у сваёй аналітыцы абмінае гэтую дзялянку спадчыны пазта.

Ідэйна-тэматычнае багацце, як адзначае У. Казбярук, мае і проза Гаруна, хоць яна і абмяжоўваецца васьмю кароткажанравымі творами.

Наогул у Аляся Гаруна, відавочна, адчуваецца ўплыў палітычных поглядаў на мастацкую творчасць (творы для дзіцяці не ў лік). Так, па многіх вершах прасочваецца, што Аляксандр Прушынскі як рэвалюцыянер верыць у лепшую чалавечую долю праз кардынальныя сацыяльныя перамены — рэвалюцыю, а як сацыяліст — прагне «свабоды, роўнасці, братэрства», прычым нярэдка ў яго праслізваюць шчыра уталічныя ноткі, хоць і сам ён быў добра абазначаны з ідэямі уталістаў. Аднак феномен пісьменніка не быў бы такім без наяўнасці ў яго дыялектычных супярэчнасцей. Ужо напры-

мя аднаго з тых, каго гісторыя беларускай літаратуры даўно магла б паставіць у адзін шэраг з трыма сваімі «кітамі», доўгі час заставалася практычна наогул без увагі. Гісторыя не мае ўмоўнага ладу, таму творчасць Аляся Гаруна для многіх нават літаратураў-беларусаў пакуль застаецца terra incognita, таму і не знаходзіцца яго імя побач з патрыярхамі.

Вяртанне з забыцця гэтай Постаці пачалося толькі нядаўна. І, бадай, ці не самым важным этапам у гэтым вяртанні павінен стацца кнігазборнік томік выбранага — найбольш поўны збор твораў Аляксандра Уладзіміравіча Прушынскага (сапраўднае прозвішча пісьменніка). Кніга адкрываецца аб'ёмнай прадмовай ці не адзінага грунтоўнага даследчыка творчасці Аляся Гаруна Уладзіміра Казберука (заўважу, аднак, што прадмова з'яўляецца, кажучы мовай будаўнікоў хат, «перасыпаным» артыкулам акадэмічнай гісторыі беларускай літаратуры) — пра жыццёвы і творчы шлях пісьменніка. Аналіз Казберука праводзіцца на фоне сацыяльна-палітычных працэсаў тагачаснага, якія наклілі канцэнтруальны адбітак на творчасць Гаруна, і (месцамі) у параўнанні з яго сучаснікамі. Перакліканні літаратурнаўца знаходзіць перадусім з творчасцю Янкі Купалы, але не застаюцца ў баку і імёны Максіма Багдановіча, долю якога паўтарыў Прушынскі — абодва цяжка хварэлі на сухоты, і Якуба Коласа. Такія паралелі абсалютна карэктныя і дарэчныя. Лепшыя сыны беларускага народа ў перыяд ператрусаў першай чвэрці XX ст. жылі адзінымі марамі, жаданнямі, памкненнямі, таму супадзенням тут здзіўляцца не варта. Як выказаўся сам Гарун у вершы, прысвечаным Якубу Коласу:

*Усе з аднай мы вышлі нівы,
І сейбіт нас адзін кідаў,
І кожан з нас той дзень шчаслівы
У сваёй душы благаслаўляў.*

Хутчэй можна здзіўцца, як у такім унісон фактычны аднадумцы захавалі адметнасць сваіх галасоў. І з гэтай прычыны феномен Аляся Гаруна не меншая рэч ап січ чым рэч у сабе загадка Багдановіча.

У выпадку з Алясем Прушынскім можна

цалкам справядліва сказаць, што не ён сабе выбраў псеўданім, які нібы прадказаў яму цяжкую долю, а псеўданім выбраў яго. Ледзь паспеўшы дэбютаваць ("Наша ніва", 1907), Алясь Гарун быў у тым жа годзе арыштаваны і неўзабаве высланы ў Сібір за падпольную палітычную дзейнасць у складзе эсэраўскага руху. Там за дзесяць гадоў ён і выявіў свой «матчын дар». Але і дома, на Беларусі напісана ім ніяк не менш. Стыхія беларушчыны, у якой Гарун чэрпаў натхненне, стала арганічнай часткай ягонага жыцця, а яго лёс стаў неад'емным складнікам тое стыхі. Ужо пагэтам ён варты значнай увагі беларускіх гуманітарыяў і грунтоўнага выдання сваёй спадчыны.

Найбольшай структурнай часткай разглядаемай кнігі з'яўляецца раздзел «Паззія» з падраздзеламі «Вершаў», «Чарнавых накідаў», «Пазэмаў, апавяданняў вершам і баек».

Умоўна пазытыўную творчасць Аляся Гаруна можна падзяліць на два перыяды: дасылчаны і сьсылчаны. Але толькі ўмоўна. Бо «перапады» ў тэматыцы і танальнасці паміж гэтымі перыядамі амаль не заўважваюцца. Служанне Музе, якою была для Гаруна радзіма, Беларусь, нібы абумоўлівала нязломнасць пазытыўнага духу. Таму галоўнае як па колькасці, так і па якасці месца ў тэматычным спектры вершаў займае грамадзянская лірыка, у якой матывы патрыятычнага часта вельмі цесна пераплятаюцца з матывамі сацыяльна-палітычнымі. Такія вершы ў большасці аўтараў атрымліваюцца «аднадзённікамі», і толькі ў адораных Боскай ласкаю публіцыстыцы грамадзянскай лірыкі накіравана доўгае і актуальнае існаванне. Напрыклад, наступныя радкі пісаліся нібы адмыслова для Беларусі ўзору пачатку XXI ст.:

*Ты, мой брат, каго зваць беларусам,
Роднай мовы сваёй не цурайся;
Як не зрокся яе пад прымусам,
Так і вольны цяпер не зракайся.*

Нягледзячы на апошні радок прыведзенай страфы пра вольнасць беларуса, сам пазт тым часам (верш датаваны 1910 г. быў ад роднае зямелькі далёка і не па сваёй волі.

Пасля вяртання з ссылікі, уключыўшыся ў сацыяльна-палітычную дзейнасць, Алясь Гарун

Пазалота лістапада

Б адай, ці не кожны з цікавасцю знаёміцца з кнігамі мемуарнага кшталту, хоць і разумее, што тыя ці іншыя згадкі, якія прыводзяцца ў іх, маюць суб'ектыўны характар, а ацэнкі пэўных людзей, гэтаксама як і больш, ці менш значных падзей цалкам залежаць ад стаўлення да іх самога аўтара. Аднак у дадзеным выпадку акурат асоба яго і значыць шмат. Калі той, хто дзеліцца перажытым, — чалавек знакаміты, дык суб'ектыўнасць яму лёгка даруеш, бо на першы план выходзіць усё ж важкае выказанне думкі, незалежна ад таго — пагаджаешся з ёю ці гатовы адпрэчыць яе, прывёўшы ў якасці доказу ўласныя аргументы. Праўда, напактоўваюцца, хоць і рэдка, такія аўтары, якія, вяртаючыся ў перажытае імя, імкнуцца заставацца як мага больш праўдзівымі, а таму асабістыя развагі будуць толькі на канкрэтных фактах, а факты, як кажуць, рэч упартая і супраць іх нікуды не пойдзеш.

Падобныя думкі з'явіліся ў мяне, калі ўзяў у рукі кнігу Аркадзя Тоўсціка "Лістапад", выпушчаную ТАА "Рэдакцыя "Дзяткіўная газета". Старэйшаму і сярэдняму пакаленню імя яе аўтара гаворыць шмат: Аркадзь Апанасавіч з сакавіка 1973-га па кастрычнік 1986 года з'яўляўся галоўным рэдактарам рэспубліканскай газеты "Звязда", а перад гэтым яму давялося плёна працаваць на партыйнай рабоце, яшчэ раней загадваў аддзелам, быў намеснікам галоўнага рэдактара "Чырвонай змені". А пасля выхаду на пенсію да 2000-га звязаў свой лёс з Беларускам фондам культуры. Кнізе ж "Лістапад" папярэднічаў ягоны зборнік успамінаў "Вяртанне да вытокаў сваіх", што вытрымаў два выданні: у 1997 і 2000 гадах.

Гэтая кніга — таксама мемуарнага характару і з'яўляецца лагічным працягам папярэдняга. Сам аўтар прызначае: "Выдаю "Лістапад" наўмысна асобнай

кніжкай. У ім нейкі дадатак да ўжо сказанага раней. І новыя успаміны, навяняны часам, сваім жыццём". Гэта — "яшчэ адзін сшытак ... з пройдзенага, перажытага, бачанага і чутага..." Ад сябе дадам: "сшытак", што, як і папярэдні (куды больш аб'ёмны па змесце, багацейшы на прыцягненне фактычнага матэрыялу), вызначаецца аўтарскім імкненнем быць як мага больш аб'ектыўным, а ў неабходных выпадках прама, бескампрамісна выказваць сваю пазіцыю.

Як, для прыкладу тады, калі звяртаючыся да падзей Вялікай Айчыннай вайны, удзельнікам якой быў, А. Тоўсцік дае водпаведзь тым, хто ахвочы перавярнуць усё з ног на галаву: "Сённяшня "апошталы", якія, дарэчы, гэтак званне прысвоілі самавольна, ды тыя радыкал-нацыяналісты, што, як пісаліраней, атабарыліся хто на Захадзе, а хто ў Амерыцы, лічаць: калі б фашысты пасля прыходу больш лаяльна адносіліся да тутэйшых, то яшчэ невядома, як бы яно было. А то селяніну (а ўся Беларусь, маўляў, была на той час сялянскай) нічога не заставалася, як узяцца за стрэльбу". У сапраўднасці ж усё было інакш: "... што тычыцца магчымай фашыстоўскай так званай лаяльнасці, яна, як кажуць, у іх планах і не начавала. На Нюрнбергскім працэсе ўстаноўлена: задача рускай кампаніі, як заявіў у пачатку 1941 г. Гімлер, — расстрэл кожнага дзесятага са славянскага насельніцтва, каб знішчыць яго

непрывабнымі з'явамі, якія дапускалі асобнымі зламчыкамі, уяўнымі партызанамі. Як кажуць, у сям'і не без вырадкаў".

Ужо ў іншым матэрыяле па сутнасці працяг гэтай тэмы. Аўтара "Лістапада" абураюць тыя, хто вельмі ж любіць павучаць іншых: як жыць, каго любіць, а каго не любіць, якіх поглядаў прытрымлівацца, а якія адпрэчваць: "... Галоўным для кожнага беларуса павінна быць Бацькаўшчына. Ён мае на гэта поўнае права, без самазваных пасрэднакаў, якім ніхто не дае згоды распрадавацца яго лёсам!"

Цікавыя і тыя месцы ва ўспамінах, дзе Аркадзь Апанасавіч згадвае людзей, з якімі яму даводзілася сустракацца з рознай нагодай, у тым ліку і пісьменнікаў: Андрэя Макаёнка, Івана Навуменку, Івана Шамякіна, Івана Чыгрынава і іншых. Пры гэтым часам прыводзяцца

такія факты, што, безумоўна, дзвалююць чытачу ўбачыць любімых аўтару звычайнымі людзьмі, а хіба можа быць звычайны чалавек без чалавечых слабасцяў, а калі яшчэ пісьменнік па сваёй натуре — веселун, дык ...

Шмат розных гісторый ходзіць пра А. Макаёнка, але пра гэтую, якую прыводзіць А. Тоўсцік, мне асабіста чуць не даводзілася: "На вялікія праверкі-семінары па абласцях абавязкова запрашаліся пісьменнікі, журналісты. Гэта не былі нейкія гаспадары, а напружаная праца, разлічаная па гадзінах, з наведваннем шматлікіх аб'ектаў. І вось абед у мясцовай харчэўні. Толькі ўладкаваліся за

столікамі, як з'явіліся Машэраў і Кісялёў. Селі непадалёк ад журналістаў і пісьменнікаў. Макаёнак узнімаецца з месца і накіроўваецца да буфета. Хутка афіцыянтка прыносіць яму адаркаваную бутэльку піва. Андрэй разлівае бутэльку па келіхах. Піва не пеніцца і надзвычай цёмнага колеру.

"Андрэй Ягоравіч, — бурчыць Ціхан Якаўлевіч Кісялёў, — ну ты, як дзіця. Што ты наладжваеш спектакль з пераапрапаннем. Хоць выпіць каньяку, дык зрабі гэта па-людску..."

Чытач гатовы запытацца, а чаму кніга называецца менавіта "Лістапад"? Адказ на гэта дае сам аўтар яе: "Нарадзіўся я ў лістападзе. Як бачна, праз месяц і заканчэнне года. А значыць, алегарычна і самога жыцця, адпушчанага мне лёсам". А лістапад — гэта апалая лістота, а таксама тая, што яшчэ пагойдваецца на дрэвах пад лёгкім павевым ветру, каб неўзабаве, быццам на нябачных парасончыках, паволі апусціцца долу. І кожны лісток — сам па сабе прыгожы.

У кнізе А. Тоўсціка — такіх лістоў 18, бо кожны раздзел яе і ўспрымаецца свайго роду лістком, падораным восенню цудоўнага журналіста і чалавека. Канечне, я далёкі ад думкі, што ўсё ў гэтых згадках аб пражытым — аднолькавае па сваіх мастакоўскіх вартасцях. У асобных выпадках мэтазгодней прыведзеныя факты пашырыць, дзякуючы ўласнай разгорнутай інтэрпрэтацыі. Магчыма, трэба было б яшчэ больш паднапружыць памяць, у сховах якой — не сумняваюся — яшчэ так шмат таго, што варт абнародавання.

Ды і так сказана і расказана Аркадзем Апанасавічам вельмі шмат, а пазалота ягонага лістапада (не толькі ў дачыненні да назвы кнігі, а і лістапада жыццёвага) так хораша вабіць сваёй непаўторнасцю, што некай цяплей становіцца на сэрцы. Ва ўсякім разе (адчуваю гэта па сабе) у тых, чыя жыццёвая восень таксама паступова і ўсё ўпэўненей заяўляе аб сваім надыходзе.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Алеся Гаруна

канцы жыцця (што прынцыпова пры разглядзе зважэнняў творчага шляху) Гарун стварае кароценькае апавяданне «У Панасавым сяле», якое сваёй антыўтапічнасцю паказвае (верагодна) на разуменне аўтара немагчымасці здзяйснення, дасягнення сацыяльнай справядлівасці шляхам імклівых метамарфоз, тым больш, калі да гэтага не падрыхтаваны менталітэт грамадства. Успомніўшы тэзіс Леніна, што «сацыялізм — гэта савецкая ўлада плюс эктэрафікацыя ўсёй краіны», чытач мае магчымасць ужо з першых радкоў апавядання намацаць ключ да яго працягання ці нават канцэптуальны стрыжань: «Пачуўшы раптоўны неспакой на ўсім целе, маўляў, ад электрызацыі, я адварнуўся ў другі бок» (падкрэслена мной — А. Т.). А тых, хто адварочваўся «ў другі бок» савецкай ўлада або забывала (гэта спасцігла Алеся Гаруна), або забывала (да чаго ў адрозненне ад дзесяткаў беларускіх мастакоў слова ён не дажыў).

Хацелася б дапоўніць літаратурнаўвучную аналітыку У. Казберука меркаваннямі і пра драматургічныя творы Алеся Гаруна. Для яго працягнення як для дзіцячага драматурга стаў выніковым 1920 г. Праўда, вартасці толькі п'есы-казкі «Хлопчык у лесе» дазволілі заняць ёй прыкметнае месца ў беларускай дзіцячай літаратуры. Асабліва цікавае да творца выклікае арыгінальнае кантамінацыя ў ім матываў чарадзейных казак з дзеючымі асобамі кветкамі і чараўніком і сацыяльным пластом — беднасцю сям'і хлопчыка, якога хацела пакінуць маці, не могуць пракарміць.

У кніжцы «Жывыя казкі для дзіцячага тэатра» (Мінск, 1920) Гаруна, акрамя разгледжанай, упершыню былі змешчаны п'есы «Шчаслівы чырвонец» і «Дзіўны лапаць», у якіх ён выступае таксама як вельмі самабыт-

ны драматург. Перадусім звяртаюць на сябе ўвагу нестандартныя задумкі твораў, пасродкам чаго адлюстравана супрацьстаянне добра і зла. Аднак трэба адзначыць «сырасць» і «Дзіўнага лапця», і «Шчаслівага чырвонца». Хутчэй за ўсё на іх якасць як літаратурных твораў паўплывала не столькі недастатковасць вопыту аўтара і ўсёй нацыянальнай літаратуры, колькі бачанне А. Гаруна сваіх п'есак пасля працытанна на сцэне з вялікай доляй акцёрскай імпрывізацыі — адкуль іх знешняя эскізнасць. Да таго ж свае «Жывыя казкі для дзіцячага тэатра» Гарун пісаў ужо чыжка хворы.

У. Казбярुक абмянае і публіцыстычныя творы Алеся Гаруна, хоць менавіта яны дапамагаюць дакладна расставіць акцэнты ў аналізе светапогляду Аляксандра Прушынскага, бо ў лірычных творах тая дакладнасць можа быць трохі завулявана пазыкай.

Напрыклад, лірыка Гаруна робіць толькі адно выключэнне ў стаўленні да ўсходняга і заходняга суседзяў, паэт цвёрда стаіць на нацыянальных пазіцыях і не дапускае узалежненасці ад суседзяў, больш таго, адпрэчвае значнасць іх ролі ў развіцці беларушчыны, маўляў, суседзі толькі й думалі, каб перацягнуць беларускую коўдру на сябе. А вось з самага першага публіцыстычнага артыкула выяўляецца больш лаяльнае стаўленне да польскіх нацыянальных сілаў, пэўная частка каторых (у прыватнасці Польская сацыялістычная партыя) дзейсна спрыяла і беларускаму адраджэнню (зрэшты, гэта быў таксама не проста рамантычны інтарэс, але то ўжо іншае пытанне). Алесь Прушынскі яўна сімпатызуе адраджэнню польскай дзяржавы, разумеючы, відаць, што без гэтага немагчы-

ма беларускае адраджэнне. Аднак у наступным жа артыкуле ён адпрэчвае нейкія прэтэнзіі польскіх палітычных сіл на беларускія землі і культуру: «Масква і Варшава не святы, а страшны выраз для беларуса, і не Расію і Польшчу ён называе маткаю сваёй!»

Шмат крытыкі Прушынскага скіравана на большавізм як тэорыю і яго імперскія інтэнцыі. Прычым па ўсім відаць аўтар разумее адзін з прынцыповых хібаў марксісцкае «дыялектыкі», якая, супярэчычы самой сабе, была нібыта вяршыняй і закончаным этапам філасофскай думкі. І кастрычніцкую рэвалюцыю ён называе сацыялістычнай толькі ў двухосці.

Аналітычныя развагі Прушынскага знаходзяцца ў рэчышчы сучаснай ідэалагічнай думкі, якая кшталтуецца на дзяржаўным узроўні ў Беларусі. З ягонай публіцыстыкі смела можна зрабіць выснову пра погляды на гістарычную навуку нашай краіны і выснова гэта будзе рыхтык кангеніяльна тэзе, да якой беларускі афіцыёз прыходзіць толькі сёння: «Історыя Беларусі павінна будавацца на нацыянальных пріорытэтах і пазіцыях беларускага народа, на патрыятычным адношэнні к свому отчэству, то ёсць ісходзіць з аб'ектыўных нацыянальных пазіцыяў з прыватнасцю рэпрэзентатывных документаў (беларускіх і замежных історыкаў) по всем перыядам історычнага развіцця беларуса, асновываючы на міжнародным характэры історычнай навуцы і історычнага працэса. Любая нацыя не можа быць жыццёустойчивой і стабільной без подлинного і історычнага востановленнаго прошлого».

Шмат радкоў Аляксандра Прушынскага гучалі прароча ў сітуацыі таго часу і, як паказала будучыня, папераджальна. Чаго варта хача б гэты пасаж, пададзены ў артыкуле як бы «між іншым», у дужках: «Брацтва» трэба адкінуць, бо неж заўсёды здараецца, што з двух ці некалькі братоў адзін робіцца «старшым» і пачынаецца крыўда».

З лістоў захавалася толькі два. З другога,

кароценькага, якое адрасавана Вацлаву Ластоўскаму даведваемся, што Алесь Гарун пісаў п'есу «Дэпутат», сёння не знойдзенаю.

Да ўсяго кніга мае цікавы дадатак з успамінаў чатырох сучаснікаў і добрых знаёмцаў Аляксандра Прушынскага, якія сустракаліся з пісьменнікам і грамадскім дзеячам пры розных абставінах. Успаміны з'яўляюцца каларытнымі штрыхамі да партрэта Прушынскага, адданага сына свайго пакутнага народа.

Акрамя іншага, неабходна заўважыць, што асобнага даследавання патрабуе мова твораў пісьменніка. У ёй вельмі багата паланізмаў. Але часта яны ўжываюцца мэтанакіравана — дзеля стылізацыі. Наогул жа праваліся беларускай мовы ў таганасе знаходзіцца на стадыі распрацоўкі. Дарэчы, адным з лепшых сяброў Аляксандра Прушынскага быў мовазнаўца Язэп Лёсік. Таму, думаецца, Прушынскі меў дастаткова сістэматызаванае паняцце пра фарміраванне нормаў беларускамоўнага напісання. Аднак у разглядаемым томіку не знаходзіцца ніводнага тэксту ў аўтэнтычнай арфаграфіі пісьменніка.

Амаль усё падаецца «наркомаўкаю». Праўда, элементы «класічных» нормаў беларускай граматы ўсё ж прысутнічаюць.

Здаецца, Янка Брыль расказваў пра свайго ўнука, што той, азнаёміўшыся з творами Гаруна, паставіў для сябе яго на другое месца пасля ўлюбёнага Багдановіча. Мусім пагадзіцца, Алесь Гарун заслугоўвае такой высокай ацэнкі.

Вяртаючыся да метафарычна-граматычных катэгорый пані гісторыі, з якіх распачыналася рэцэнзія, трэба адзначыць, што, не маючы ўмоўнага ладу, яна (гісторыя) не абдзелена будучым часам. Таму можна мець надзею, што імя Алеся Гаруна, яго спадчына ў кантэксце беларускай літаратуры будучым часам будзе пастаўлена на ўзровень свайго status quo, зойме свой «пачэсны пасады».

Анатоль ТРАФІМЧЫК

Валянцін ЛУКША

Рукой паэта
водзіць Бог...

Рукой паэта водзіць чорт,
Калі ён — служба сатаны,
Калі ён выкінуў за борт
Памкненні
І святыя сны.

Калі сляпы ён і глухі,
Калі на галаву не выйшаў,
Калі уласныя грахі
Наважвайся сапхнуць на іншых.

Рукой паэта водзіць Бог,
Калі сапраўдны ён паэт,
Калі разгледзець рупна змог
Чым быў,
Чым ёсць,
Чым будзе свет.

За лепшы лёс людзей усіх
Ідзе не баючыся смерці,
Чужыя беды і грахі
Прыняць гатовы чуйным сэрцам...

Рукой Паэта
Водзіць
Бог!..

Верны
веры бацькоў

Мяне далёка зводзіла дарога
У розныя дзівосныя куткі,
Але заўжды я пакланяўся Богу,
Якому пакланяліся бацькі.

Я быў на берагах ракі Духмянай,
Дзе ў пагадах агенчыкі лампад,
І Буда разамлелы ўсім старанна
Дарыў то спорны дождж,
То зоркапад.

Над Нілам мінарэт авейваў вецер,
І муэддзін наступны дзень будзіў,
І мусульман паклікаў у мячэці
Алаху клятвай вечнай дагадзіць.

Над рэчышчам свяшчэннага
Кедрона,
За вітражамі слынных сінагог,
Бяду і радасць успрымаць
штодзённа
Вучыў старанна іудзейскі Бог.

Адпусцяць грэх Багі і пакараюць.
Але, —
Калі задумацца глыбей, —
У Свеце
Быў
І ёсць
Адзін Стваральнік,
Адзін выратавальнік ўсіх людзей..

Плячотна цёплы крыжык прытуляю —
У сэрцы промнік веры не патух.
Ён шлях да існай праўды асвятляе..

Паклонімся ж,
Свяцейшаму Хрысту!..

Два лісты

Стары адчуў:
Час класіся ў адрыну.
Час да анёлаў светлых і святых...
Адзінага свайго паклікаў сына
І перадаў таемныя лісты.

— Калі цябе ў жыцці агорне гора,
Абрынеца знянацку небасхіл,
Ты, сынку, супакой ліхую гордасць,
Пісьмо маё найпершае адкрыў...

— Калі цябе ў жыцці
затопіць радасць,
Душэўны нельга прытрымаць
парыў, —
Ты, сынку, —
буду вельмі-вельмі рады, —
Пісьмо другое для сябе адкрыў...

І адышоў стары у свет нязнаны.
А сына крутануў жыццёвы шал.
Ён зведаў радасць і шылы падману,
Узлёты зведаў і круты абвал.

Калі бяда растружыла дарэшты,
І сэрца працінала, як асцё,
Ён першы ліст прачытвае нарэшце,
І ў тым лісце два словы:
— Пройдзе ўсё!..

Калі ж гады лагодна павярнулі
На шчасце і заможнае жыццё,
Пісьмо другое лёгка разгарнуў ён,
І прачытаў два словы:
— Пройдзе ўсё!..

...Калі жыццё зацісне, нібы краты,

Ці расхінае радасці крысо,
Не забывай ніколі ты крылатых
Слоў простых заповітных:
— Пройдзе ўсё!..

Непатапляльны

Пры камуністах —
У наменклатуры.
Пры "дэмакратах" —
Лідэр дэпутацкі...
Ён і цяпер галавы людзям дурыць
З прыжмурам пайдрапежным,
Паўсваяцкім.

Ён лёгка гнуўся ў крук
перад бажкамі,
На "вы" звяртаўся
да цэкоўскай коткі,
Ды вось на збой мазгі пайшлі
з гадамі,
Бо ў памяці ліслівай век кароткі.

Ён котцы сыкнуў "брысь"
і тупнуў ботам,
Бульдога "дэмакрата" шчыра гладзіў,
І "дэмакрат" яго прыбраў ахвотна —
Да плоймішча гладзільчыкаў
прыладзіў.

Ды вецер часу іншы час пазначыў.
Да іншых ён падаўся на служэнне,
І напайняе віскам парасячым
Нікчэмнае пустое песнапенне.

Няма у ім жыцця,
Ні зор святальных,
Няма у ім збавення
І ратунку,
Бо творца —
Крук тупы непатапляльны
Нікому непатрэбнага гатунку.

Ніна КАВАЛЁВА

Ніна КАВАЛЁВА нарадзілася ў вёсцы Еськаўка Горацкага раёна
Магілёўскай вобласці. Вучылася ў Аршанскім тэкстыльным
вучылішчы, а пасля працавала там жа на льнокамбінаце.

У 21 год цяжка захварэла. З 28 гадоў — інвалід I групы. Выдала
шмат зборнікаў, у тым ліку для дзяцей. Звяртаецца і да роднай
мовы. Як яно атрымліваецца — можаце ацаніць самі.
Цяпер Ніна Кавалёва жыве ў Горках.

Горад не сцішыцца рана.
Плошчы раздорваюць смех.
Ціхія гукі баяна
Узыдуць на пяты паверх.

І паплывуць ў паднябессе
Марыць аб нечым сваім.
Цесна становіцца песні
У горадзе нашым начным.

Сэрцам напісана п'еса,
Што зразумела без слоў.
Пахнуць загадкавым бэзам
Горкі,
вясна і любоў.

Матчыны
песні

У зямлі беларускай
Вучуся вякамі.
Буду белую блузку
Вышываць васількамі,

Быццам песню спяваці
Пра лугі і палі.
Гэта песня, як маці,
Нібы кветка зямлі.

Колькі б чорныя весткі

Нас у ложка не клалі,
Лекі матчынай песні
Да жыцця ўсё ж вярталі.

Нас яна не пакіне,
Бо вытокі з яе.
Здрадзіць ёй, як Айчыне,
Нам душа не дае.

"Ніна, а што, вішанька раней
была дзяўчынкай!"
(запыт дзіцяці)

Мой танец можа абарвацца —
Жыцця не вечная гульня.
Ды будзе вішня красавацца.
Што пасадзіла ў садзе я.

Бо нехта зоркай узыходзіць,
Другі —
смяецца ў промнях рэк.
У свае творы пераходзіць,
Не, не знікае чалавек.

Аркадзь НАФРАНОВІЧ

Сцішацца грымоты — і радзее
Хмар радно, і крые даль смуга.
І на міласць светлаю надзеяй
Ззяе ўсцяж вясёлкава дуга.

Санет

Адна з людскіх заган — мана.
Спакусішся аднойчы ёю,
І ўладу тут жа над табою
Бярэ, руплівая, яна.

І радуецца сатана,
Разжыўшыся яшчэ адною
Крывою, грэшнаю душою,
Забружданай хлуснёй да дна.

Ніякае мяжы і меры —
І ўжо ў сваю ману сам верыш,
Не рвецца дружбы з д'яблам ніць.

Хоць часам праўда ў тваіх словах,
Не вераць людзі — і выснова:
Ну трэба ж складна так маніць.

Шчырай дружбы
масты

У гонар Міжнароднага
фестывалю "Звіняць цымбалы
і гармонік", што праводзіцца
ў горадзе Паставы

Павсялела даль —
Зноў у нас фестываль.
Пахне язмін...
Светлых хвілін
Мы дачакаліся.

Светлая рэчкі плынь.
Погляд куды ні кінь —
З розных краёў
Столькі сяброў!
Як жа не ўсцешыцца.

Шчырай дружбы масты
Ладзім і я,
і ты.

Колькі нам жыць,
Дні не забыць
Свята народнага.

Горад памаладзей:
Льецца цымбалаў спеў,
Песні гучаць,
Люба спяваць,
Граюць гармонікі.

Як каралеўскі баль,
Зноў шуміць
фестываль.

Хмель без віна,
Ў сэрцы вясна —
Радасць бязмерная.

Памяці Анатоля
Канапелькі

Высока нёс ён як паэт свой сцяг,
Навек красой Прыдзвіння паланёны.
Таленавітых адкрываў імёны,
Благаславіў іх на нялёгкай шлях.

Святлеў душою ля жытнёвых ніў
І захапляўся яблыневым цветам.
Свой універсітэт багатварыў
І сам быў нашым універсітэтам.

Прыродаю сатканы з дабрыні,
З людзьмі дзядзіўся ён так шчодро ёю.
І слова роднае напайжывое,
Як мог, ад сіл варожых бараніў.

І сціхнуў боль на кончыку пярэ,
І змоўкла песня-радасць на паўслове.
Вады крынічнай больш
не піць з вядра
І салаўя не слушаць у дуброве.

Ды не памёр паэт!
Далей бяжыць
Яго, пракладзеная ім сцяжына,
Ён проста адхінуўся на хвіліну,
Каб нешта там у Бога ўдакладніць.

Асабісты рахунак — на ім
Урачыстасці зім, радасць вёснай.
Тчацца лёсу стракаты кілім
З нітак часу
на спадчынных кроснах.

Божы гней — зігагі бліскавіцы,
Перуновы ўдар, як прыгавор.
Бы падсудны на судзе, стаіцца,
Насцяржыцца палёў прастор.

Памылка старога глушца

Глушэц шмат гадоў жыў у гушчэцы старога лесу. Высозныя, схмурнелыя елкі, тоўстыя ў камлі — не абхопіш рукамі — хвоі, стогадовыя бярозы, а ў нізавінах — вольхі былі яго домам і надзейным сховішчам. Дрэвы кармілі птушку, давалі ўдосталь ігліцы, пупышак. А на доле ў густым падлеску і на недалёкім лясным балотцы глушэц знаходзіў розныя ягады. Сюды рэдка заходзіў чалавек, хіба толькі які грыбнік ці паляўнічы, бо на многія кіламетры не мелася ні дарог, ні вёсак.

Ранняя вясной, калі ў лесе яшчэ сямтам, асабліва ў гушчарняку, ляжаў цвёрды, зляжалы і рудаваты снег, а на рачульцы набракаў вадою лёд, у старога самца пачынала віраваць гарачая кроў, і яго неадольна цягнула на шырокую паляну, па краях якой раслі таўшчэзныя сосны. У гэты час сюды зляталіся глушцы з усяго лесу, і кожны хацеў паказаць сябе як найлепей.

Глушэц-прыгажун вопытны і неперажываючы ў любоўных гульнях. Усё ягонае нутро трымцела ў чаканні сустрэчы з жаданымі сяброўкамі — невялікімі рабенькімі курчавкамі, якіх ён прывабліваў сваімі гучнымі песнямі-пошчакамі; ніхто з іншых самцоў не ўмеў выводзіць "чок-чок" гэтак гучна і захапляюча, як стары глушэц, заліваўца ў экстазе, нічога не чуючы вакол, гарачым пошчакам. І кожную вясну прыгажун у вясельным спаборніцтве заваёўваў сабе права працягваць глушчовы род. Дзевяты зграбныя рабенькія самачкі выбіралі яго.

Так было кожную вясну. Глушцы згодна жылі ў гэтым дрымучым лесе, такавалі, выводзілі птушанят, карміліся тым, што давала дзікая прырода і нікому не перашкаджалі.

Але аднойчы ранняя вясной у стары лес забрыў чалавек са стрэльбай. У чорнай куртцы, у шэрай заечай шапцы, у стаптаных ботах, няголены мужычок няспешна пхнуўся па цаліку, абыходзячы паваленыя дрэвы; часта прыпыняўся, уважліва аглядаў кроны сосен, быццам нешта шукаў. Ягоны сабака няпэўна і пароды, правільнай будзе сказаць, помесце дварняка з выжкам ці яшчэ з кім, сухарлявы, з абвіслымі вушамі гойсаў па лесе, робячы то вялікія, то малыя кругі. Нюхаў паветра, віскатаў, бы не задавалены чымсьці, але не брахаў. Гаспадар разумеў, што лес у гэтую пару пусты. У паўмзроку чалавек прыкмеціў наперадзе шырокую паляну, асцярожна ступаючы, падзеўся цераз кустоўе ў той бок, прысеў каля камля хвоі. Сабака спыніўся побач, наструніўся, прагна ўцягваючы ў ноздры волкае, з пахам зляжалага снегу, леташняй ігліцы і апалага лісця паветра. Відаць, чуў птушак, якія дзесьці стаіліся ў густых кронах і не выдавалі сябе, чакаючы таго часу, калі пачнецца такванне. Гаспадар сабаці ледзь прыкметна ўсміхнуўся, бо зразумеў, што натрапіў на паляну, дзе такуюць глушцы, падсунуў бліжэй да сябе стрэльбу. Сабака раптам вышэй узняў галаву, прынохаўся, але, відаць, навучаны гаспадаром, на паляну не выткнуўся, толькі дробна перабіраў заднімі нагам; ды труска дрыжыкі прабеглі па скуры. Насцярожыўся і мужычок, ціхенька падсунуў бліжэй да нізкаватага, але густога куста, цярліва чакаў, калі птушкі зляцяцца на паляну і завядуць свае любоўныя песні. Тады яны нічога не чуюць і нікога не прыкмячаюць, і можна без асцярогі наблізіцца да іх на стрэл. Гэтага моманту і чакаў браканьер. Па ўсім бачылася, што гэта вопытны лясны паляўнічы, які не ўпусціць свайго.

Стары глушэц шмат гадоў назад, калі быў малады і нявопытны, трапіў пад стрэл браканьера, але, на шчасце, зарад шроту шугануў мала, толькі адна шрацінка пашкодзіла сцягнічок, але костку не зачэпала. Рана загіла хутка. Тады самец ад неспадзеўкі і болю не ўтрымаўся на тоўстай галіне, на якой сядзеў, бездапаможна куляўся ўніз. Але перад самым долам раптам ачомаўся, з шумам залапатаў магутнымі крыламі, вывернуўся ад сабакі, які нёсся да яго і нясмела паляцеў нізка над

кустоўем, вільнуў у гушчарняк, за камлі соснаў і там крута ўзвіўся ўгору. Другі стрэл наўздагон пранізаў кусты, шрот збіў кару з камля хвоі, але птушкі не зачэпіў. З таго часу глушэц пачаў крыху накульгваць, затое набыў вопыт,

Алесь ДЗЯТЛАУ

якога не было ў іншых самцоў, маладзейшых за яго. На такавішчы садзіўся на самую высокую, з густой кронай хвою з тоўстымі сукамі, яшчэ звечара зашываўся ў голле і драмаў усю ноч. Рабіў гэтак таму, каб раницай не прылятаць, не прыцягнуць увагу нядобрага чалавека са стрэльбай. На досвітку, працнуўшыся, слухаў наваколле, не вярнуўся, цярліва чакаў, калі голас пададуць маладыя пеўні, і толькі пераконаўшыся, што небяспекі няма, выводзіў сваё "чок-чок".

І ў гэтую раницу на суседніх дрэвах маладыя самцы нецярліва выцягвалі шыі, рыхтуючыся падаць голас, услухоўваліся ў сырую цішыню лесу. Першым не вытрымаў певень, які ўмасціўся на нізкаватай хвоі з густой кронай. "Чок-чок" панеслася па сцішаным тылым лесе. Счакаў колькі хвілін і ўжо веселяі, паспешліва-радасна зачокаў, заклікаючы да сябе сяброўку, а потым заліўся дробным пошчакам у самазбыццёвым любоўным экстазе. Адразу ж адгукнуліся іншыя маладыя глушцы. У лесе зрабілася весела і нека ўтульна.

Паляўнічы дачакаўся той хвіліны, калі самцы забыліся на ўсё, прыўстаў, каб не перашкаджалі галінкі куста. У ранішнім змроку асляпляльна ўзбліснуў агонь стрэлу, рэха панесла грывоты па лесе. Малады певень нават не зразумеў, адкуль такі пякельны боль у грудзях, бо ў час спеваў не чуў стрэлу. Цела раптам аслабела, і птушка, чапляючыся за галіны, бездапаможна пакулялася ўніз і цяжка шмякнулася на цвёрдую ўчарнелую палоску снегу паўз камля дрэва. Два маладыя пеўні, яго суседзі, палахліва залапаталі крыламі і зніклі ў гушчары. Услед ім браканьер лупянуў з двух ствалоў — паспеў увапхнуць у ствол патрон, але прамакнуўся.

Стары глушэц, стаіўшыся на суку, не падаваў голасу. Ён добра ведаў, што нават пасля стрэлу нельга злятаць, бо гэта небяспечна — браканьер страляе з блізкай адлегласці і можа забіць. Тыя два, што спалохаліся, толькі цудам засталіся жыць. Раптам ён кораценька чокнуў раз-другі і змоўк, каб падражніць стральца. Той не чакаў такой нахабнасці, хуценька вызірнуў з-за куста, паварочваючы галаву, услухоўваўся ў цішыню, бо з першага разу не вызначыў, на якім дрэве сядзіць нахаба. А мудры стары певень маўчаў, пакуль стралок зноў не схавася за куст.

Звычайна старыя, вопытныя глушцы папярэджваюць сваіх сабратаў аб небяспечнасці. "Хрр-хрр" панеслася ў ранішняй цішы. Гэта азначала: будзьце асцярожныя, не вытыкайцеся, маўчыце. Сігнал небяспекі ад нараджэння ведалі ўсе птушкі — і старыя, і маладыя, таму стаіліся.

— Харкун завёўся, халера, цяпер хана паляванню, — мужычок, ужо не тоячыся, выпавуў з куста, выдыхнуў са злосцю. — Цяпер сядзі хоць суткі, ніводзін певень не зачокае. А падыдзеш з сабакам бліжэй, нячутна знікнуць. Э-эх, ну пачакай, рана ці позна я высачу цябе, старая падла.

Браканьер выпхнуўся на паляну, са злосці, што сарвалася паляванне, з двух ствалоў пекануў шротам па бліжэйшай хвоі. Сабака першы падбег да забітага глушца, радасна забрахаў. Паляўнічы засунуў мёртвую птушку ў мех, закінуў яго за плячо.

Нягледзячы на стрэлы, стары глушэц

не крануўся са свайго месца, моўчы сачыў за стральцом, а потым зляцеў з дрэва, нізка мільгануў над палянай і знік у зарасцях. Мужычок не чакаў такога нахабства, хапатліва пачаў шукаць у кішэні патроны, але зарадзіць стрэльбу не паспеў, толькі сабака з брэхам памкнуўся за птушкай, але прысаромлена вярнуўся назад.

— Мацёры харкун, — са злосцю прасіпеў стралец. — Такое паляванне сапсаваў, не, я цябе высачу, не можа быць, каб на мушку не трапіў. Увосень прыйду, калі глушч нагуляеш...

Стары глушэц ціха-мірна жыў у сваім лесе ўсё лета, пільна сачыў, каб ніхто не трывожыў яго глушчовы род. Ён нарадзіўся вольным і існаваў вольна ў дзікай прыродзе, добра прыстасаваны да суровых умоў жыцця.

Увосень на паляне з'явіўся стары знаёмы — браканьер са стрэльбай, які ўпаляваў маладога самца. Сабака бег наперадзе, абнохваў кусты, ля высокіх дрэў задзіраў угору морду і нічога не ўчуўшы трухаў далей. У глушчоў вельмі востры слых. Стары певень здалёку пачуў крокі чалавека, стаіўся ў густым голлі. Нават сабака не пачуў яго, прабег міма. На ўсякі выпадак глушэц адляцеў далей ад нязваных гасцей, але пакуль яны бадзяліся па лесе, здалёк сачыў за сваімі ворагамі. І толькі калі чалавек і сабака зніклі, птушка адчула сябе ў бяспечы.

Амаль кожны выхадны дзень браканьер блукаў па старым лесе, высочваў глушца. А той бы дражніў стральца. Калі чалавек мінаў дрэва, на якім сядзела птушка, яна шумна ўзлятала і знікала ў чашчобе. Але мужычок быў упарты. Ён скеміў, што стары самец нізавошта не пакіне гэты лес, дзе з'явіўся на свет, прахыў усё жыццё, дзе ёсць яда і схованка. Таму і высочваць яго трэба тут.

Сабака гойсаў па лесе, страпец, упараны і стомлены, цягнуўся следам, часам садзіўся на павалены ствол елкі, курь і адпачываў. Глушэц стаў больш асцярожны пасля аднаго здарэння. Калі ён па сваёй звычцы зняўся з дрэва паблізу паляўнічага, той пекануў з двух ствалоў наўздагон, хача было далекавата. Адна буйная шраціна ўсё ж дагнала птушку, вырвала пёры з хваста. З гэтага часу самец не падпускаў мужычка блізка да сябе.

Стары глушэц адчуваў, што трэба пакідаць лес, сляціцца далей ад гэтага чалавека са стрэльбай, але нейкае моцнае пачуццё трымала яго тут, на абжытым месцы, дзе ён; адчуваў сябе гаспадаром.

Аднойчы сабака ўсё ж вынохаў старога глушца. Як звычайна, певень забіраўся ў густую крону і ціха сядзеў там, пакуль паляўнічы не адыходзіўся далей, і потым ціха знікаў у зарасцях. На гэты раз сабака ўчуў здабычу, бо слабы ветрык нечакана падзьмуў у яго бок, забрахаў, падзываючы гаспадара, які са стрэльбай напачаткова хуценька падбег да дрэва.

Глушэц крыху прамарудзіў, не зняўся адразу з галіны, не схавася ў зарасцях: мо пастарэў, а мо недацаніў небяспеку. І гэта была яго першая памылка ў небяспечным паядынку з вопытным і жорсткім чалавекам. Стары самец паспрабаваў узляцець, калі ўнізе прыкмеціў стральца. Яшчэ імгненне, і ён бы куляўся на той бок крона, але паляўнічы спрытна ўзняў стрэльбу і амаль не цялячыся з двух ствалоў шугануў па птушцы. Буйны шрот пранізаў грудзі, бы туманам заслала вочы, але глушэц не хацеў здавацца. З апошніх сіл, цяжка ўзмахваючы крыламі, узняўся вышэй хвоі і, здалося, вось-вось знясілена ўпадзе на дол. Але вецер нечакана дапамог птушцы. Падзьмуў цёплы струмень зніз і панёс параненага глушца над кронамі дрэў.

Гордая, моцная птушка не здавалася, смях-так пераліцела балотца, нешырокі лясны ручай, луг з копкамі сена. Стары глушэц ведаў, што далей стромкі яловы лес. Узмахнуў крыламі і адчуў, што сіл ужо няма — яны выцеклі з колісь магутнага цела кропльмі гарачай крыві, вочы заслала ружовая плёнка.

Глушэц склаў крылы і каменем рынуўся ўніз на вострыя пікі-вяршаліны елак. Ён ужо не адчуваў болю: сукі рвалі цела, сцябалі па крылах. Але самец яшчэ жыў, білася сэрца. Ён упаў на мяккі мох, назаўсёды заплюшчыў вочы і стаў часткай лесу, у якім прахыў усё жыццё.

Помста святой сасны

Сасна была такая старая, што ніхто ў вёсцы не помніў, калі яе пасадзілі. Змяняліся пакаленні, адны паміралі, другія нараджаліся, а магутнае, прыгожае дрэва стаяла наводшыбе ад вёскі на пясчаным грудку, парослым рудым бильнягом, бо толькі ён ды сасна маглі зачаліцца і расці на гэтай пустой зямлі. Колісь тут вельмі даўно, казалі старыя, быў лес, але з гадамі споўз з узвышэння далей ад бяды; высякалі яго і вяскоўцы, і нязваныя ўзброеныя чужакі, якіх за стагоддзі шмат перабывала на тутэйшай зямлі.

А сасна засталася. Мо не змаглі ўзяць яе пілы і сякеры, а мо людзі пакінулі дрэва як сведку мінулых гадоў. Грыбнікі, вяртаючыся з лесу, адпачывалі ля сасны, дзівіліся таўшчэзнаму, утрых не абхопіш рукамі, шурпатаму камлю з цвёрдай, бы драўніна, карой. Мо на пяцьдзесят метраў угору ўзнеслася рагатая крона, сплеченая з медзянога голля, якое нібы ахоўвала сваю маці ад непагадзі. А ў зямлю сасна ўпілася тоўстымі каранямі, раскінула іх на добры дзесятак метраў ад камля, і яны бугрыстымі жыллямі выпіралі з зямлі. Нікая бура не магала паваліць дрэва.

Вяскоўцы з пашанай называлі сасну святым дрэвам. У пачатку вайны яе ледзь не знёс нямецкі "юнкерс", падбіты над лесам нашым ястрабком. Самалёт, цягнуўшы доўгі чорны хвост дыму, імкліва знікаў і нёсся на вёску. Але на шляху паўстала дрэва. Немец зачэпіўся крылом за тоўсты сук, які высока вытыкаўся на вершале, самалёт крута разварнула ўлева, і ён упаў у балота каля рачулькі, захліпнуўся ў багне. Вялікая галіна ўпала на дол, а дрэва засталася стаяць.

Толькі ж сасну чакала іншая бяда. У сорак другім у спякотную летнюю раницу двое мужчын прывалакліся да дрэва з двухручнай пілой і сякерамі. Адзін, кульгавенькі нягеллы мужычок, вярнуўся з турмы неўзабаве пасля прыходу немцаў — сядзеў за крадзеж, а другі прышлы, акружэнец, прыжыўся ў хаце вясковай кабаты. Адзін меў намер співаць сасну на дрывы — і блізка, і не трэба траляваць з лесу, і дроў шмат будзе; другому, прышлему, было ўсё роўна, што знішчаць, абы пачаставалі. Яны паўдня тупалі каля дрэва, падскакалі камель, прыладжвалі пілу, якая была кароткая для сасны. Упарыліся, але нічога зрабіць не змаглі.

Ад школы, якая стаяла непадалёк цераз дарогу, да лесарубаў падышоў старэнькі настаўнік у шэрым нямодным капелюшы, з кіёмкам, у адчай пахітаў галавой.

— Што вы робіце, мужыкі! — прамовіў з болей у голасе, і яго сівая бародка затрэслася ад абурэння і бездапаможнасці. — Гэта ж грэх — секчы святое дрэва. Сасне стагоддзі, расла яшчэ ў Вялікім княстве Літоўскім. Вялікі грэх на душу бераце, Бог не даруе. Падумаі, Гаўрыла...

Гаўрыла захікаў, паказаў бяззубы рот, з сілай уторкнуў у камель сякеру, нечакана выбухнуў гневам:

— Не вучы, як жыць, цяперака наша ўласць, не камісарская. Звалім, тады і палічыць, колькі ёй гадоў.

— Гэта ж помнік прыроды і гісторыі, — загарачыўся стары настаўнік. — Яна сімвал жыцця. Я гісторык, ведаю, што значаць такія дрэвы...

Гаўрыла пагрозліва звязіў злыя маленькія вочкі, узмахнуў сякерай:

— Я табе, вучыцель, абухом на галаве гісторыю напішу разам з тваім сімвалам. Віш, словы якія адкапаў. А з этай сасны дроў на тры зімы хопіць ды шчэ з гакам. Эта ты не ўцямлываеш?

Настаўнік дробнымі крокамі адступаў ад Гаўрылы, бо той і сапраўды мог пусціць у справу сякеру, якую ўчэпіста трымаў у правай руцэ.

А мужчыны з апантанай злосцю дзяўбілі сякерамі сасну. Акружэнец, высокі, масласты, рыжы, з доўгімі, як у гарыпы, рукамі, гахаў і гахаў сякерай па камлі, высякаючы белья трэскі. Змарыўшыся, сяду на пясок, а Гаўрыла змяняў яго. Але нічога з сасной яны не маглі парабіць: яна стаяла нязрушана і велічна, бы зачараваная. А мо так і было, нездарма вяскоўцы лічаць яе святым дрэвам.

— Хоць ты снарад які падкладзі! — роспачна выгукнуў Гаўрыла. — Ірванулі б — і справе канец.

— А што, — акружэнец выцер далонню пот з твару, клопатна зірнуў на камель, быццам прыкідваючы, колькі трэба толку, каб скалупіць сасну. — Працітанкавая

(Працяг на стар. 14)

Першая рэцэнзія студэнткі кансерваторыі Іны Бурдавай ("Канцэрт Ляаніда Когана") была надрукавана ў кастрычніку 1955 года на старонках газеты "Літаратура і мастацтва". З ёю — лектарам-музыказнаўцай Інай Зубрыч, вядомай ужо некалькімі пакаленнямі меламаў, — наша сённяшняя размова.

На сцэну Беларускай дзяржаўнай філармоніі лёгкая і ганарліва выйшла маладая жанчына ў прыгожай канцэртнай сукенцы. Падышла да мікрафона — і ўтварылася інтрыгуючая паўза... Зала імгненна сцішылася, зацікаўленая чароўнай вядучай. У ёй вабіла і мяккая ўсмешка, і добразычлівы выраз твару, і праніклівы позірк, і нейкая загадка-таямніца ўсяго аблічча. Якім артыстызмам трэба валодаць, каб за некалькі секунд маўчання паказаць сябе публіцы! Здавалася, праз яе аблічча гаварыла сама сутнасць. Гаварыла пра галоўнае ў жыцці: пра музычнае мастацтва і самаадданне яму служэнне, пра захопленасць прафесіяй, пра любоў да людзей, што прыйшлі на канцэрт і каму яна распавядае пра музыку так, як ніхто іншы... Мяне ўразіў і яе голас серабрыстага тэмбру, які запаўняў усю залу. Я, тады музыказнаўца-пачатковец, захоплена сачыла, як яна, Іна Зубрыч, няспешна і нязмушана, натхнёна і з вялікім задавальненнем вядзе гутарку.

Гэта было 30 гадоў таму, калі я ўпершыню ўбачыла і пачула яе, ужо тады вядомай на Беларусі музыказнаўцу. Мінуй час. Мы не толькі пазнаёмліся, сябравалі, але ў нас склаўся цесны творчы саюз. Я даведлася, якая Іна Ігараўна ў простых жыццёвых акалічнасцях: чулая, лёгкая ў зносінах, з добрым пачуццём гумару і нават іроніі, прядумшчыца, свавольніца...

І вось загаварылі мы пра яе першыя крокі ў свет музыкі, пра тое, чаму выбрала такую нялёгкую прафесію.

— Музыку я люблю і слухаю з дзяцінства. Дома ў родным горадзе Пензе стаяў раяль, і вечарамі бацька, Ігар Міхайлавіч, юрыст паводле прафесіі, граў свае любімыя творы: "Месцавую санату" Бетховена, вальсы Шапэна... А маё станаўленне як музыканта адбылося ў Мінску, у Спецыяльнай музычнай школе пры кансерваторыі (цяпер каледж пры Беларускай акадэміі музыкі. — Рэд.), у класе вядомага піяніста і педагога Георгія Пятрова. Выпускнік Маскоўскай кансерваторыі, Георгій Мікалаевіч скончыў яе з Вялікім Срэб-

Як ніхто іншы...

ным медалём — у класе самога Канстанціна Ігумнава. І так атрымліваецца, што мы, выхаванцы Пятрова, — своеасаблівыя "ўнукі" Ігумнава.

У кансерваторыі я займалася адначасова на двух факультэтах: гісторыка-тэарэтычным і фартэпійным. З трэцяга курса пачала працаваць у музычным вучылішчы, тады ж мяне запрасілі ў філармонію ў якасці лектара. Праз тыдзень пасля праслухоўвання я ўжо вяла заняткі ўніверсітэта музычнай культуры ў Бабруйскім доме афіцэраў.

Наогул, мяне заўсёды цікавіла новае, невядомае. Хацелася паспрабаваць свае сілы ў незвычайным. Дзяўчынкай займалася ў балетнай студыі, іграла ў школьных спектаклях. Шмат часу было аддадзена гербарыям, матылькам. Потым захапілася фатаграфіяй, і нават цяпер ва ўсіх павязках раблю здымкі.

Яшчэ адно сур'ёзнае захапленне — літаратура. У юнацтве я пісала вершы, аповесці, нават збіралася паступаць на філалагічны факультэт універсітэта... А чаму стала музыказнаўцай? Ведаецца, я магла займацца і педагогічнай, і навуковай працай. Давялося выкладаць у кансерваторыі. Калі скончыла аспірантуру, акадэмік Пятро Фёдаравіч Глебка прапанаваў мне працаваць у Інстытуце мастацтвазнаўства. Адмовілася. Бо ўжо

знайшла сваё месца: сцэна зрабілася маім лёсам. І, думаю, невыпадкава. Маю такую ўласцівасць: калі я даведаюся пра нешта цікавае, хочацца адразу падзяліцца навіной з сябрамі. Паразмаўляць, параважыцца... А прафесія лектара-музыказнаўцы дае такія неабмежаваныя магчымасці: разам са слухачамі знаёміцца з рознымі эпохамі, стылямі, драматычнымі лёсамі кампазітараў, з чужой і такой выразнай музыкай! Калі хочацца, гэта мае прыванне, а канцэртны падмошкі — трыбуна ці своеасаблівае "поле бітвы" за сэрцы і душы людзей.

Пасля такога маналога я падумала: як жа шчодра прырода адарыла гэтую асобу! Цудоўны музыкант з бездакорным густам, бліскучы апавядальнік-імпрэвізатар, выдатная артыстка, якая зачароўвае публіку з першага свайго з'яўлення на сцэне; спрактыкаваны рэжысёр канцэртаў-спектакляў і, нарэшце, надзвычай захопленая натура. А яшчэ яна ўмее пра кожны твор распавесці так, быццам сама пачула яго ўпершыню, быццам толькі зараз адбылося яго адкрыццё і вось гэтай радасцю, захапленнем, сваёй любоўю да музыкі ёй неабходна падзяліцца з усімі. Ад яе настрою і ў зале пачынае панавать атмасфера своеасаблівага свята...

— Ці ёсць у вас, Іна Ігараўна, якая-небудзь няздзейсненая мара?

— На жаль, ёсць. У свой час разам з рэжысёрам Лейдманам мы працавалі над канцэртна-спектаклямі: "Сэрца Шапэна", "Сага пра Грыга", "Музычная гасцёўня пушкінскай пары", "Вечна жывыя сюжэты. Рамзо і Джульета", "Беларусь мая сінявокая"... Мы імкнуліся рознымі сродкамі тэатралізацыі (музыкай, харэаграфіяй, жывапісам) дапамагчы глядачам паўней і глыбей адчуць характэрнае свето і чалавечыя пачуццёў. Дарэчы, гэта — шлях усяго сучаснага мастацтва. Прыгадваю спектаклі, пабачаныя ў Францыі ў тэатрах Пітэра Брука, Рабера Асейна... Яны сапраўды не толькі узрушваюць, але нават "узрываюць" залу. Вось і мы хацелі стварыць у нашай сталіцы "Камерны музычны тэатр", але мара і засталася толькі марай.

— Ва ўсіх вашых канцэртах бяруць удзел чужоўныя музы-

Хрэнікавым, Радзіёнам Шчадрыным, Уладзімірам Алоўнікавым, Генрыхам Вагнерам, Ігарам Лучанком... Мне вельмі дарагія Канцэрт-рэжыём памяці Святаслава Рыхтэра ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі і Вечар-памяці Ларысы Пампееўны Александровскай у Нацыянальным акадэмічным тэатры оперы. Нядаўна адбыўся нечаканы, але паспяхоўны канцэрт з Нацыянальным філарманічным аркестрам Расіі пад кіраўніцтвам Уладзіміра Співакова. Гэта было тым больш прыемна, што ў той вечар гучала музыка майго самага любімага кампазітара — Сяргея Рахманінава!

Завяраючы размову, я пацікавілася ў Іны Ігараўны: чым яшчэ адметны сёлетні, юбілейны для яе, год.

— Ну, пачнём з таго, што я сустрэла Новы, 2004 год у аўстрыйскіх Альпах. Вось дзе была "зімовая казка" з та-

канты, сапраўдныя прафесіяналы. І якія непаўторныя словы знаходзіце вы для кожнага! У іх — любоў, пяшчота, павага, захапленне талентам!

— Я ўпэўненая: поспех усялякага канцэрта залежыць ад выкананай. Можна казаць самым узнёслымі словамі, ды калі выкананне музыкі будзе невыразнае, няўпэўненае, — слухачы табе не павераць. Мне пашчасіла працаваць з адметнымі, таленавітымі музыкантамі, з многімі аднадумцамі. Усіх і пералічыць немагчыма, гэта — цэлая эпоха. Вось некалькі імёнаў знаных інструменталістаў ды спевакоў розных пакаленняў: Ева Эфрон, Дзмітрый Зубрыч, Аркадзь Астралецкі, Тамара Ніжнікава, Святлана Данілюк, Жана Габа, Мікалай Майсеенка, Ігар Алоўнікаў, Таццяна Громава, Віктар Чырвоны, Таццяна Шумакова, Іван Краснадубскі, Мікалай Марэцкі...

— Ваша музыказнаўчая творчасць вельмі разнастайная: дыскусіі, рэцэнзіі, артыкулы, кнігі, радыё- і тэлеперадачы... І тысячы канцэртаў для самых розных аўдыторый. А ці не назаўсёды найбольш памятна, дарагія вашаму сэрцу сустрэчы!

— Гэта няпроста... Назаўсёды ў памяці застаюцца непаўторныя сваёй пазытыўнасцю, узнёсласцю канцэрты з дырыжорам Віктарам Дуброўскім. Памятаю музычныя сустрэчы з кампазітарамі Дзмітрыем Кабалеўскім, Ціханам

ямнічымі ляснымі сцежкамі, захапляльнымі лыжнымі прагулкамі! Парадавалі сустрэчы з сябрамі, што прыезджалі з Германіі, Ізраіля, ЗША. Летам я адчула сапраўднае шчасце — шчасце маці, калі побач сыны: гэта мае Андрэй і Дзмітрый (ён прылятаў пагасцяваць з Амерыкі). Выбіраю час, каб пагуляць па "альпійскіх лугах" (так я называю раён ля Батанічнага саду), збіраю палявыя кветкі (сябры ведаюць: кветкі — мая любоў!). Сустрэкаюся з сябрамі і частую іх чым-небудзь смачным (бо сама ж — такая ласуха!). Слухаю музыку, рыхтуюся да канцэртаў. І верасня, у Дзень ведаў, сустрэлася са студэнтамі і выкладчыкамі Мінскага музычнага вучылішча. Усё, як заўсёды!

30 верасня, напярэдадні Міжнароднага дня музыкі, у камернай зале сталічнай філармоніі адбыўся творчы вечар Іны Зубрыч: "Стань музыкаю, слова...". Яна выйшла на сцэну ў атачэнні адмысловай імпрэвізацыі сяброў. Выйшла, як заўсёды: каб ізноў абуджаць "чалавека ў чалавеку", дапамагачы сродкамі музыкі і слова знаходзіць дарогу да Храма Веры, Надзеі, Любоўі, Дабрыні і Прыгажосці.

Мая ЧАРВОНАЯ, музыказнаўца

А "Паляванне..." было сёмага

30 верасня спектаклем "Хаваншчына" распачаў свой 72-гі сезон Нацыянальны акадэмічны тэатр оперы Беларусі. Не так даўно "ЛіМ" распавядаў пра яго пачатковы п'янае лета, азнаменаванае замежнымі вандроўкамі, паспяхоўнымі выступленнямі на міжнародных фестывалях.

Афіша кастрычніка прапануе ўвазе аматараў музыка-тэатральнага жанру пераважна правяраны часам класічны рэпертуар: "Вяселле Фігара" і "Чародзейную флейту" В.А.Моцарта, "Баль-маскарад", "Аіду" і "Травіату" Д.Вердзі, "Мадам Батэрфляй", "Турандот", "Багему" і "Тоску" Д.Пучыні, неўміручы расійскі шлягер "Севільскі цырульнік", папулярныя рускія оперы "Князь Ігар" А.Барадзіна ды "Царская нявеста" М.Рымскага-Корсакава. Раніцай па выхадных на гэтай сцэне іграе свае спектаклі Дзіцячы музычны тэатр-студыя. А вечар 14 кастрычніка абяцае кранальную сустрэчу з опернымі салістамі ў канцэртнай праграме "Гучыць раманс".

Асабліваю ўвагу сваіх прыхільнікаў тэатр звярнуў на спектакль 7 кастрычніка. Гэта быў адзін з чарговых, але не такіх частых паказаў оперы Уладзіміра Солтана "Дзікае паляванне караля Стаха". Ці

варта нагадаць, што падзеі гэтага твора, напісанага паводле аднайменнай аповесці Уладзіміра Караткевіча, прасякнутыя романтизмам пазамінулага стагоддзя і спалучаюць у сабе матывы даўняга падання з дэтэктыўнай інтрыгай, гісторыю кахання з эпізодамі роздому пра гістарычны шлях беларусаў?

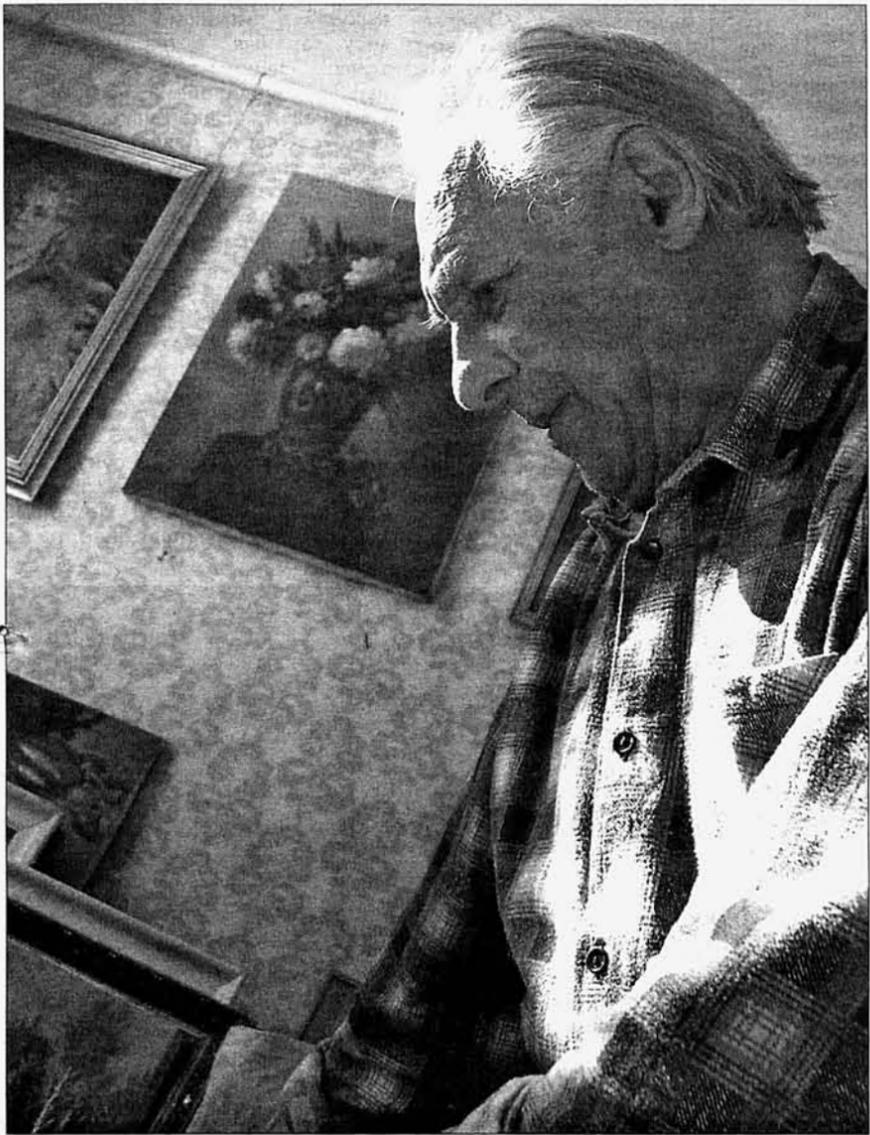
"Дзікае паляванне караля Стаха" застаецца сёння адзіным доўгажыхаром з нацыянальнага опернага рэпертуару. Амаль паўтара дзесятка гадоў таму праца кампазітара і пастаноўчанняй групы была ганараваная Дзяржаўнай прэміяй Беларусі. Оперу У.Солтана лічаць і самым удалым для нашага часу ўвасабленнем нацыянальнага твора на гэтай сцэне, і адной з найбольш яркіх старонак у гісторыі беларускага музычнага мастацтва.

С.Б.

На здымку: сцэна з оперы "Хаваншчына". Фота А. Дзмітрыева

“Ціхі голас прыгажосці”

“Шчырасць — крыніца ўсялякай геніяльнасці”, — сказаў нехта з мудрых людзей. Для Пятра Явіча, які стаў па сутнасці легендай беларускага жывапісу, гэта не толькі рыса яго характару, але і відавочны прынцып жыцця ў мастацтве. У гэтым пераконваешся аглядаючы выставу мастака, якая разгорнута ў Віцебскай абласной бібліятэцы да 86-годдзя майстра.

Творчай апантанасці гэтага ўжо далёка не маладога чалавека можна парадавацца і пазайздросціць. Яго незгасальная цікавасць да жывапісу, хутчэй за ўсё, абумоўлена глыбокай ўлюбёнасцю ў прыгажосць навакольнага свету. Менавіта ў ім мастак чэрпае натхненне. Ён закаханы ў жыццё, адкрыты і вельмі ўважлівы да людзей. Ён даволі добразычліва ставіцца да самых разнастайных творчых захапленняў сваіх калег — мастакоў і, здаецца, гатовы і здольны зразумець кожнага. Пра Явіча можна казаць многа. Але індывідуальнасць яго немагчыма растлумачыць, бо кожная чарговая тэза раскрывае толькі некаторыя грані гэтай неардынарнай асобы і таленту.

А яшчэ творчасць Пятра Явіча вылучае вялікая павага да традыцыі. Ці не адтуль ідзе велізарная цікавасць да партрэта, нацюрморту і пейзажа — жанраў, якія, магчыма, больш за іншыя абапіраюцца на вялікую і развітую мастацкую традыцыю. Тонкая пластычная мадэліроўка жывапіснай формы прыемна вылучае партрэты, напісаныя П. Явічам, сярэд шматлікіх партрэтных кампазіцый у мастацтве 60—70-х гадоў. У сваю чаргу яго нацюрморты — гэта часам сапраўдныя партрэты рэчаў у вобразнасці якіх немагчыма не заўважыць высокую эстэтыку. А створаныя Явічам краявіды ўраджаюць пранікнёнасцю пачуццяў, умемнем пейзажыста вельмі тонка ўспрымаць жывапісную мелодыку прыродных матываў.

“Ціхі голас” Пятра Явіча ў камерных па сваім вобразным ладзе жывапісных кампазіцыях уражвае чысцінёй і сакавітым каларыстычным гучаннем. Так, як П. Явіч, сёння ўжо, напэўна, мала хто піша. І тут відавочны не толькі высокае прафесійнае майстэрства, школа і густ. Мы бачым увасоблены ў мастацкіх вобразах імгненні вечнасці, якія немагчыма паўтарыць... Творчасць П. Явіча непадуладная ўплывам часу. Яна цэласная і стылістычна канкрэтная. Гэта — жывапісная класіка, узораў якой не так ужо і шмат у нашых музеях.

Нягледзячы на імклівы бег часу мастак здолеў захаваць вакол сябе прадметнае асяроддзе, блізкае і сугучнае яго бачанню. Кватэра жывапісца і сёння ўяўляе сабой уразлівы сімбіёз галерэі, творчай майстэрні і жылля, у аэры якога выразна адчуваеш эпоху, што прадстаўляе Пётр Явіч сваёй творчасцю. У гэтым інтэр’еры дома пакуль што ёсць усё. І галоўнае — цудоўныя творы. Варта толькі гэта ўмела захаваць. Але ж размова пра кватэру-музей (ці музей-галерэю?) Пятра Явіча ў Віцебску, здаецца, ужо зрабілася нязбыўным міфам.

Няма прарокаў у сваёй Айчыне. Заўсёды памятаючы пра гэта, я разам з тым, не перастаю здзіўляцца нашай гістарычнай абьякавасці і недалянабачнасці. Мы ўжо неаднойчы з вялікімі цяжкасцямі збіралі па ўсім свеце творы сваіх таленавітых суайчыннікаў. Барані Божа паўтарыць гэта зноў. А пакупнік на творы таленавітага віцебскага мастака калі-небудзь абавязкова аб’явіцца. Шкада толькі, калі дзяржава даедаецца пра гэта апошняй...

Міхась ЦЫБУЛЬСКИ
кандыдат мастацтвазнаўства,
сябра Беларускага
саюза мастакоў
На фотаздымку П. Явіч у сваім
доме-майстэрні.

Фёдар ЦЮТЧАЎ
(1803—1873)

* * *

Пашлі, Гасподзь, сваю спагаду
Таму, хто летняю парой,
Нібы жабрак той, міма саду
Брыдзе дарогай палаявой;

Хто ўгледзеўшы праз дзіркі плоту
Густыя засені рабін,
Так прагна мроіць прахалоду
Раскошных светлых лугавін.

Не для яго цянек гасцінны
На мураве густой ляжыць,
Не для яго аблокам дымным
Фантан прывабліва цурчыць.

Утульны грот, нібы з туману,
Дарэмна кліча адпачыць,
І пыл вільготнага фантана
Яго не зможа асвяжыць...

Пашлі, Гасподзь,
сваю спагаду
Таму, хто летам і зімой,
Нібы жабрак той міма саду
Брыдзе жыццёваю сцягой.

Вечар

Плыве паціху над далінай
Царкоўны мілагучны звон,
Бы шорг чародкі жураўлінай,
І ў шуме лесу замірае ён.

Як мора весняе ў разліве,
Святленнем не ўскалыша дзень,
І паспяшаючы майкліва,
Кладзеца на даліну цень.

Silentium!¹

Маўчы, схавай і затаі
Агонь пачуццяў,
мрой сваіх —
Няхай у сардэчнай глыбіні
Ўзыходзяць ціхенька яны,
Як зоркі светлыя ўначы, —
Любуйся імі — і маўчы.

Як сэрцу выказаць сябе?
Як іншым зразумець цябе?
Чым ты жывеш,
што можа знаць?
Уголас думкі — то ж мана.
Капацца — замуціць ключы, —
Харчуйся імі — і маўчы.

Умей пражыць ты сам сабой,
Вунь свет увесь жыве з табой,
Тваіх пачуццяў, светлых дум;
Аглушыць іх штодзённы шум.
У промнях сонца — дня ключы,
Лаві іх спеваы — і маўчы!

* * *

Пясок сыпучы па калені...
Мы едем — позна — гасне дзень,
І соснаў, па дарозе, цені
Ужо ў адзін зліліся цень.

Чарнее моўчкі бор глыбокі,
Дыхнула сумам густата.
Ноч хмурая, як звер ставокі,
Глядзіць з-за кожнага куста.

* * *

Якая дзікая цясніна!
Насустрэч мне ручай бяжыць —
Спяшае ўніз ён на радзіны...
Я лезу ўверх, дзе ель стаіць.

Вось я ўзбраўся на вяршыню,
Сяджу тут, радасна прыціх...
Ты да людзей, ручай, бяжы ў даліну —
Ну, пакаштуй, як там у іх!

* * *

Пад дыханнем непагоды
Пацямнелі раптам воды

І пакрыліся свінцом —
І праз глянец іх суровы
Вечар пасмурна-барвовы
Свеціць радасным святлом.

Сыпле іскры залатыя,
Сее ружы агнявыя
І адносіць іх паток.
Над вадай яго імклівай
Вечар полымна-бурлівы
Абрывае свой вянок.

* * *

Зіма ўсё больш злуецца,
Мінулася пара —
Вясна ўжо ў моц бярэцца —
І гоніць прэч з двара.

І ўсё зноў мітусіцца,
Зіму ўсё гоніць вон —
І жаўрукі ў блакіце
Вядуць свой перазвон.

Зіма пажыць шчэ хоча
І на Вясну бурчыць.
А тая ўжо рагоча
І водамі шуміць...

Шалее ведзьма злая
І, кінуўшы свой дом,
У дзіцёнку запускае
Снежным камяком...

Вясне і гора мала:
Пад душам снежавым
Шчэ больш румянай стала
Насуперак усім.

* * *

Высокае ў разлуцы ёсць значэнне:
Як ні кахай, ці дзень адзін, ці век,
Каханне — сон, а сон — адно імгненне,
І будзе калі-небудзь абуджэнне, —
Павінен жа прагнуцца чалавек.

* * *

Пад дыханнем непагоды
Пацямнелі раптам воды,
Бы пакрыліся свінцом, —
І праз глянец іх суровы
Вечар пахмурна-барвовы
Ззяе радасным святлом.

Сыпле іскры залатыя,
Сее ружы агнявыя
І адносіць іх паток.
А над хваляй імклівай
Вечар полымна-бурлівы
Абрывае свой вянок.

* * *

Не разважай і не крычы!..
Шукае шал, а глупства судзіць;
Сном раны дзённыя лячы,
Чаму ўжо быць, дык заўтра будзе.

Жыві, усё ўмей перажыць:
Журбу, і радасць, і трывогу.
Чаго жадаць? Аб чым тужыць?
Дзень перажыты — і дзякуй Богу!

* * *

Над гэтай цёмнай стараной
Бяспечна соннага народа
Ці ўзыдзеш ты калі, Свабода,
Зарою светлай, залатой?..

Ці зможа хтосьці ажывіць,
Развезьць сон твой і туманы...
А дайнія гнілыя раны,
Патокі поту і крыві, —

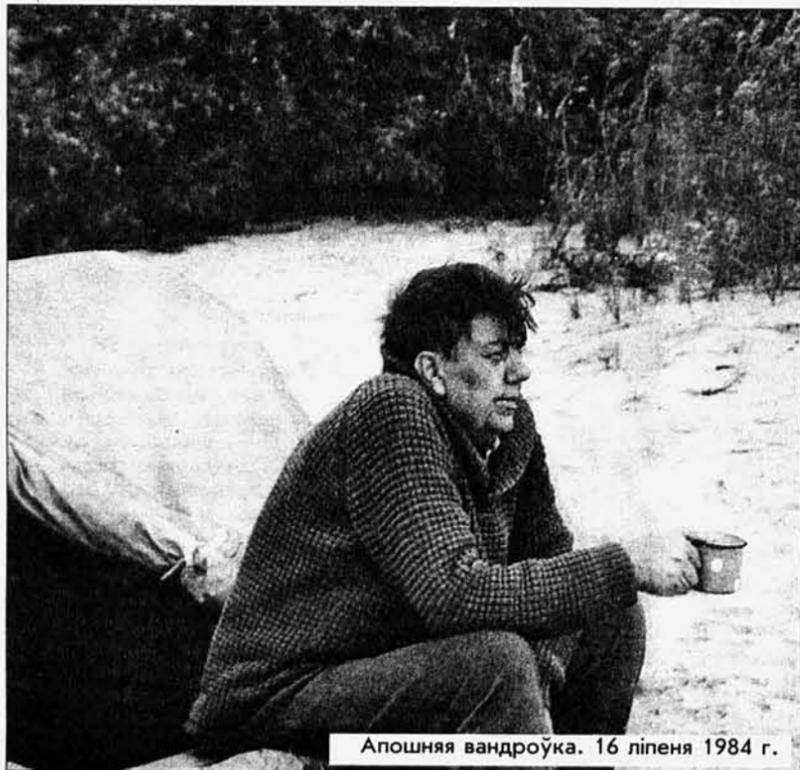
Калецтва душ і пустата,
Што нішчыць дух і ў сэрцы ные, —
Хто іх залечыць, хто прыкрые?..
Ты, рыза чыстая Хрыста...

* * *

Усё ў мяне адняў без жалю Бог:
Здароўе, шчасце, сілу волі, сон,
Адну цябе пры мне пакінуў ён,
Каб я яму яшчэ маліцца мог.

З рускай пераклаў
Хведар ЖЫЧКА

¹ Silentium (лац.) — маўчанне!

Апошняя вандроўка. 16 ліпеня 1984 г.

У рагачоўскага дзядзькі

На пачатку таго апошняга для Караткевіча спякотнага лета мы са Ждановічам на ягоных "Жыгулях" выпраўляліся ў тыднёвую камандзіроўку на Гомельшчыну. Караткевічу раптам заманілася паехаць з намі да Рагачова, дзе жыву ягоны родны дзядзька Антон.

Майскаю раніцаю "Жыгуль" завярнуў у двор дома па вуліцы К. Маркса, на першым паверсе якога месціцца кнігарня "Палітычная кніга". Мяне тады вельмі ўразіла, што ў двары стаяў Уладзімір Сямёнавіч з валізаю і курью. Было шэсць гадзін раніцы. Я саступіў яму месца на першым сядзенні, перабраўшыся на задняе. Павітаўшыся, Караткевіч буркнуў: "З паўгадзіны стаю, дамаўляліся ж на 5.30!" Ждановіч апраўдваўся, казаў нешта пра няспраўнасць у легкавіку... Караткевіч па-капітанску махнуў рукой: уперад!

пайшла гэтая назва. Свіслач тутка робіць такія выкрутасы, што некалі асіпльы пльытагоны раз-пораз гукалі: "Зважай!" Асіпльы галасы, адсюль і Асіпавічы... Больш простая этымалогія ад імя Восіп яго не задавальняла. Прымітыўна!

У Бабруйскім раёне нам трэба было заехаць у калгас імя Пушкіна. Там узнікла чарговая "ініцыятыва" — утварылася камсамольска-маладзёжная брыгада механізатараў. Хаця тым маладзёнам было добра за трыццаць. Я млява пытаў механізатараў пра справы, нешта занатоўваў у бланот. Караткевіч не вытрываў: "Вось ты запісаў прозвішча чалавека ў нататнік. Запісаў на слых. Упэўнены, што дакладна? Трэба напісаць друкаванымі літарамі і даць чалавеку прачытаць..." За дзесяць хвілін ён "раскруціў" маіх механізатараў на шчырую, праўдзівую гамонку. Яны расказалі і пра старшыню, які жыве ў Бабруйску, а ў калгасе бывае наездамі, і што сеялі не-

крыты стол. Бурачковага колеру падвэнджаны кумпяк "са слязою" на зрэзе, марынаваныя баравічкі велічынёй з суглоб вялікага пальца, селядзец у колцах цыбулі, паліваны алеем з воцатам, ды шмат-шмат агароднага зяленіва — кропу, пяташкі, салаты. Дзядзька выкуліў з чыгунка ў гліняную місу гарачыя, з парам картоплі. "Нацюрморт завершаны!" — задаволена крэкнуў Сямёнавіч. "Чакай-чакай, — свяціўся тварам дзядзька, — я табе неспадзяванку падрыхтаваў!" Караткевіч піў мала, болей смакаваў стравы. Быў ён спынным гурманам, сам выдатна гатаваў, асабліва верашчаку з грыбною падліваю. Гэтую верашчаку памятаюць і зараз усе, каму шэнціла трапіць за ягоны гасцінны стол.

...Бяседа сама што разгарнулася ўшыркі і ўглыб прыпамінаў, калі дзядзька сунуўся ў чаласнікі і выцягнуў з печы чыгунную жароўню. На ёй дымілася нешта падобнае на

Спякотнае лета 84-га

Дваццаць гадоў мінула, як 25 ліпеня 1984 года не стала Уладзіміра Караткевіча. У лечкамісіі яму доўгія гады лячылі пячонку, а памёр ён ад кровазліцця ў страўнік. Як паказала паталагаанатамічнае ўскрыванне, страўнік Караткевіча быў увесь у рубцах ад былых язавых болек. Яны даймалі Караткевіча з маладых гадоў — ваенная галадуха, студэнцкая прогаладзь зрабілі сваю справу. Апошняя язва была прабаднёю, яна і даканала пісьменніка...

Фотамайстра "Маладосці" Валянцін Ждановіч моцна і даўно сябрукаваў з Караткевічам, а я сябрукаваў са Ждановічам. Таму пашчасціла даволі часта бачыцца з пісьменнікам, сядзець у сяброўскай бяседзе, слухаць яго цікавейшую гамонку пра ўсё на свеце. Зведаў на сабе ягоны круты нораў і цёплую чалавечую зычлівасць, нават атрымаў аднойчы ўрок журналісцкага ўмельства.

Толькі на гэтых правах і насмеліўся напісаць колькі старонак прыпамінаў пра гэтага без перабольшання вялікага ў сваёй Беларускай чалавека.

Уладзімір Караткевіч. 1976 г.

На цеплаходзе "Маякоўскі". Чэрвень 1969 г.

Паехалі.

Да Мар'інай Горкі ехалі моўчкі. Дзівіліся на травеньскія краявіды за акном. Раптам Караткевіч цьхкнуў сабе пад ногі: "Валянцін, спыні машыну! Гэты ёлупень задушыць мяне перагарам..."

Напярэдадні сябрукі выпраўлялі мяне ў "далёкую" дарогу і мы добра-такі пасядзелі ў "Патсдаме".

Караткевіч палез у сваю валізу, выцягнуў пляшку, дзве шклянкі, загорнутыя ў вышываны ручнічок, хлеб, палянціцу і пук чарамшы. Разгарнуў свой "дастархан" на багажніку, наліў па палове: давай, пі!

"Ну, хлопцы, вы даяце!" — узвыў Ждановіч. Ён надта не любіў, калі гэту справу рабілі без яго. Мне таксама зрабілася ніякавата, ведаў, што Сямёнавіч ужо доўгі час быў у вязцы. "Не дзеля п'янкі, здароўя для..." — перажагнаў чарку Караткевіч. І мы хукнулі.

Дарога зрабілася веселейшаю. Пайшла гамонка пра тое-сёе, гаварыў, канечне, болей Сямёнавіч. Слухаць яго, як заўсёды, была насалода. Калі праязджалі Асіпавічы, пісьменнік расказаў адкуль

патручаным насеннем, што калгасны клуб часцей бывае пад замком... Толькі паспявай запісвай! Гэта было для мяне паказальным урокам як трэба гаварыць з людзьмі, каб табе даверылі патаемныя парывы душы.

Пад вечар мы былі ў Рагачове. Дзядзька Караткевіча жыву ў вялікім мяшчанскім доме, зробленым не з круглякоў, а са смолкага ванчосу. Дом пазіраў у завулак трыма вялікімі вокнамі ў сініх ліштвах. Насупраць праз двор была агромністая пуня. "Там, на сенавале, — Караткевіч паказаў на гарышча, — я напісаў свае "Каласы". На ганак выйшаў мажны, пад два метры ростам і вельмі падобны тварам на Сямёнавіча мужчына. Гадоў яму было пад семдзесят. Высветлілася, што Караткевіч папярэдне пазваніў дзядзьку, і той чакаў нас. Пра гэта мы здагадаліся, калі пабачылі на-

чалавечую куксу. "Мядзведжая лапа!" — выгукнуў здзіўлена Сямёнавіч. "У яблычным воцаче", — удакладніў дзядзька. Гэтую "мядзведжую лапу" Караткевіч не раз бытапісаў у сваіх гістарычных творах. На гэты раз гэта быў кавалак звычайнай гавяды, нашпігаваны часныком і моркваю ды засмажаны да хрумсткай скарынкі. "Мядзведжая лапа" была штуршком, каб Сямёнавіч запаў на кулінарную тэму. Доўга распавядаў, што ела і піла нашая шляхта ў старажытныя часы. Распавядаў цікава, з захапленнем — мы слухалі, развесіўшы вушы...

За акном пачало віднець. "Хадземце на раку!" — рашуча ўзняўся з-за стала Караткевіч.

Рагачоў стаіць на сутоках Дняпра і Друці. Дзвесце метраў за дзядзькавымі гародамі — стромы адхон правага берага Друці. Спякотны травень

за дзень так награвіваў ваду, што зараз, на досвітку яна курьлася малочнаю прывіднай параю.

Нечакана Караткевіч скідае порткі, кашулю і боўтаецца ў ваду. Гукі: "Паплылі!" Расправаюся і кідаюся ўслед за ім. Ён плыве сажонкамі, хутка, як дэльфін. Не паспяваю за ім, бо на вадзе магу трымацца доўга, але плаваю нязграбна і марудна. "Куды вас панёсла!" — распачна галёкае з берага Ждановіч, чалавек зусім сухапутны. Пабачыўшы, што напарнік застаўся далёка ззаду, Караткевіч заварочвае да берага. Выпаўзаю на пясок, ляжу адсопваючыся. "Та-а-ак, — расчараваны Сямёнавіч абціраецца ручніком. — Плаваеш ты, як сякера без тапарышча..."

Потым мы сядзім у мокрых трусах на ганку, курым. Ждановіч пстрыкае фотакамерай. Пасля я доўга выпрошваў у яго гэты здымак — не даў. Казаў, што Караткевіч выглядае на ім несамавіта: ногі тонкія, жывот вялікі, плечы вузкія, мокрая валасы дыбара... "Не дам! — як адрэзаў Ждановіч. — Шчэ апублікуеш дзе".

Да паўдня Валянцін адсыпаўся, каб сесці за баранку са свежай галавою. Мы рушылі далей, а Караткевіч застаўся гасцяваць у дзядзькі.

Юбілей

На пачатку чэрвеня Уладзімір Караткевіч паехаў у Кіев на сустрэчу з былымі аднакурснікамі па філфаку універсітэта імя Т. Шаўчэнкі, які скончыў трыццаць гадоў таму. Гулялі аднакурснікі шырока і заўзята. Па выразе Караткевіча, там ён і "сарваўся ў штопар". Працягваў святкаваць і вярнуўшыся ў Мінск. Дабрачынцы дзядзідзеі ўжо зранку браздзгалі пляшкі ў партфелях пад ягонымі дзвярыма. У "штопары" Сямёнавіч быў не надта пераборлівы ў субяседніках, хаця цярозы нікага панібрацтва не цярэў. Сваю шляхетнасць ён заўсёды нёс з годнасцю. Гэта адчувалася нават, калі сяду за пісьмовы стол — заўсёды апранаў свежую белую кашулю, часцей вышыванку, пісаў толькі на фінскай паперы-нулёўцы, чорным атраментам, кітайскаю самапіскаю з залатым пяром. Почырк у яго быў дробненькі, але вельмі чытальны. З адной старонкі ягонага "макавага сема" атрымлівалася ледзь не тры старонкі машынапісу. Нататнікі вёў вельмі акуратна і падрабязна, але часцяком, як сам прызнаваўся, наўмысна не зазіраў у іх, а аддаваўся ва ўладу прыпамінаў і вольнай фантазіі. Ягонья энцыклапедычныя веды ды тытанічная памяць давалі мажлівасць гаварыць і пісаць пра што заўгодна. Яшчэ яму падабаўся метафранцуза Марселя Пруста "прыпаміну мінулага шляхам непасрэднай асацыяцыі". Часта прыводзіў прыклад, як Пруст, уціраючыся шурпатым махровым ручніком, прыпомніў усё да драбніц, што з ім было дваццаць гадоў назад на ўзмор'і, дзе ён пасля купання ўціраўся такім жа шурпатым ручніком. Гэты непасрэдны дотык абуджаў у ім усе падрабязнасці былых часоў: што рабіў, пра што думаў, чаго прагнуў... Караткевіч казаў, гэтка ж асацыяцыя ў яго абуджаюць розныя пахі: водар сена, брынанне восеньскага лісцёвага лесу, нават таннага сунічнага мыла.

...У другой палове чэрвеня

іду сабе на працу ў "Маладосць" праз сквер за купалаўскім тэатрам. Дванаццаць апоўдні. Ля фантана, які Сямёнавіч смехам называў "Панікоўскі з гусём", на лавачцы сядзіць не надта здаровы Караткевіч, чытае таўсценную кніжэнцыю. Сонца смаліць бязлітасна. Падсеў, павітаўся, хацеў бадзёра завесці гавэнды. Сямёнавіч зласліва зіркнуў на мяне: "Ты куды ішоў? На працу? Ну дык ідзі сабе да д'ябла! Ходзяць тут, не даюць пабыць на самоце. Авёс" з Дубашынскім зранку галаву дурылі, цяпер гэты яшчэ..." Выбачыўся ды хутчэй угрунь — у рэдакцыю. Раптам ззаду выбух рогату. Азірнуўся, Караткевіч тычкае пальцам — паглядзі, маўляў, што ў цябе на задніцы. Аглядаюся, усе порткі ў зялёнай фарбе — лаўкі нядаўна пафарбавалі, яны не паспелі добра прасохнуць. Тут і мяне дурны смех разабраў: паказваю на яго пальцам — маўляў, а ў цябе? Караткевіч падскоквае, як ашпараны, лаецца, цыхукае — на светлых портках зялёныя палосы. Ідзем разам у рэдакцыю, у падвал да Ждановіча, у фоталабараторыю. Той дае растваральнік, анучы, здымаем порткі, збольшага адціраем фарбу. Караткевіч ужо не злуе, жартуе і сам смяецца. У яго заўсёды так: любая прыгода — падстава для дасціпных жартаў і шчырага смеху.

...Прыехалі ў "Маладосць" рэдактары маладзёжных часопісаў з Літвы, Латвіі, Эстоніі. Жонка Бураўкіна накрыла дыктоўны стол. Хутка гамонка ў застоллі набрала дэцыбелы, над галавамі плавае сіні дыгарэтны дым. "Ну, што мы ў гэтым куроудыме сядзім?! — кажа раптам Караткевіч. — Едзьма да мяне на дачу, там такія дубы!" Бураўкін у дадатак да рэдакцыйнай "Волгі" выклікаў з цэкоўскага гаража "Рафік". Ужо за Ратамкай "Волга", якая ідзе паперадзе (у ёй — Бураўкін, Караткевіч, Бараўскас) пачынае віхляць, раз-пораз асвятляючы фарамі ўзлесак пры дарозе. "Ваш Пенязь п'яны ці што?" — дзівіцца вадзіцель нашага "Рафіка". "Волга" спыняецца на ўзбочыне, спыняемся і мы. Бураўкін з Караткевічам адчайна жэстыкулююць, лаюцца і смяюцца.

Да гэтага ў "Волзе" адбылася такая мізансцэна: Караткевіч як заўсёды баяў свае бясконцыя гісторыі; тут Бураўкін прахапіўся і крычыць: "Валодзя, якія дубы?! У цябе ж дачы няма!!!" "Ну, няма, — спакойна адказвае Караткевіч. — Што мы дубоў не знойдзем?" Вось яны і мацалі па прыдарожных хмызах фарамі, шукаючы якога дуба. Не намацалі. Знайшлі старую таполю. Пад ёй і расклалі вогнішча. Я з вадзіцелямі бегаў па хмызах, збіраў сушняк. Адным словам, пікнік на ўзбочыне атрымаўся што трэба. Усе былі ўдзячны Караткевічу, што выцягнуў сябрыну з гарадскога смогу на вольнае паветра. Тыя дубы потым успаміналі не раз. Са смехам, вядома...

Апошняя вандроўка

Валянцін Ждановіч і мастак Пятро Драчоў вырашылі "сарваць" Караткевіча з гарэлачнага кручка. Пятнаццаць гадоў таму Драчоў натхніў сваімі замалёўкамі пісьменніка на экспедыцыю па Палессі. У ліпені 1969 года на цеплаходзе "Маякоўскі" яны вандравалі ўтрох:

Караткевіч, Ждановіч ды малады тады археолаг Пазняк. Плёнам той экспедыцыі быў цудоўны нарыс пісьменніка ў "Маладосці" — "Званы ў прадоннях азёр". Гэты нарыс быў з'явай у тагачаснай літаратуры, ніхто да Караткевіча не пісаў пра нашу гісторыю, этнаграфію, звычаі, паданні і песні так узнёсла, шчыра і гранічна праўдзіва.

Яшчэ на пачатку 84-га года Караткевіч, Ждановіч і Драчоў дамовіліся зрабіць рэмікс вандроўкі пятнаццацігадовай даўніны. Каб вырваць пісьменніка з адчайных абставін пасля кіеўскага юбілею, было вырашана паскорыць тэрміны экспедыцыі. Сястра Сямёнавіча Наталля дала згоду на падарожжа пры "сухім законе". У Пінску, дзе яны спусцілі на вадку дзесяцімесны акіяніскі плыт з парусінавым буданом, Караткевіч прасіў хаця куфаль піва... Але спадарожнікі ўперліся: нікага піва, тым болей нечага мацнейшага! Сямёнавіч бунтаваў, сварыўся, але потым аціх і паддаўся на волю лёсу. Ждановіч і Драчоў часта спрачаліся куды і як плысці, як грэбсці ці цягнуць плыт за вярхоўку цугам. Тады Караткевіч узяў уладу ў свае рукі, абвясціўшы сябе адміралам, а сваіх спадарожнікаў матросамі. Пад яго камандаю вандроўка пайшла лацвей. У дзень сплывалі па цячэнні 13—15 кіламетраў. Нанач швартаваліся да берага, раскладалі цяпельца, гатавалі вячэру. Караткевіч ад ежы адмаўляўся, піў толькі гарбату. Ды і тая не затрымлівалася ў страўніку, яго раз-пораз ванітавала.

Аднойчы ў святле вогнішча тройчы мільганула агромністая сава. Караткевіч пасля паўзы прамовіў тады: "Гэта дрэнны знак. Сава — вайшчунка смерці..."

Намер быў плысці ад Пінска па Прыпяці да Мазыра, Лоева, далей па Сажы і Дняпры — на поўдзень. Па дарозе сустрэлі той самы цеплаход "Маякоўскі", на якім пісьменнік вандраваў пятнаццаць гадоў таму. Намеры не спраўдзіліся. На дзесяты дзень за 50 кіламетраў да Турава, дзе у Прыпяць упадае рачулка з брутальнаю назваю Смердзь, Караткевічу зрабілася зусім дрэнна. Перанялі на рацэ "Ракету" — капітан кемлівы трапіўся, адразу ўсё зразумеў ды і прозвішча хворага было яму вядома. Ждановіч з Караткевічам на "Ракете" дабраўся да Турава, адтуль на аўтобусе — да Мінска. Пляменнік Драчова спышаўся як мог на "Ніве" ў Тураў, але размінуліся...

Уладзімір Сямёнавіч не хацеў адразу класціся ў "лечкамедыю", але назаўтра яму яшчэ болей пагоршала і яго гаспіталізавалі ў лякарню. Дзе ён і сканаў праз дзень ад кровазліцця ў страўнік. 25 ліпеня 1984 года, калі да апоўдня тэрмометр паказваў болей за 35 градусаў гарачыні, пасля жалобнага мітыngu ў Доме літаратара, яго пахавалі на Маскоўскіх могілках ля камля карабельнай сасны. Я сам з Валодзем Саламахам нёс труну, баючыся страціць ад гарачыні прытомнасць.

Ждановіча і Драчова неразумныя людзі потым папакалі, што яны загубілі Караткевіча. І гэтыя папрокі былі невыносныя...

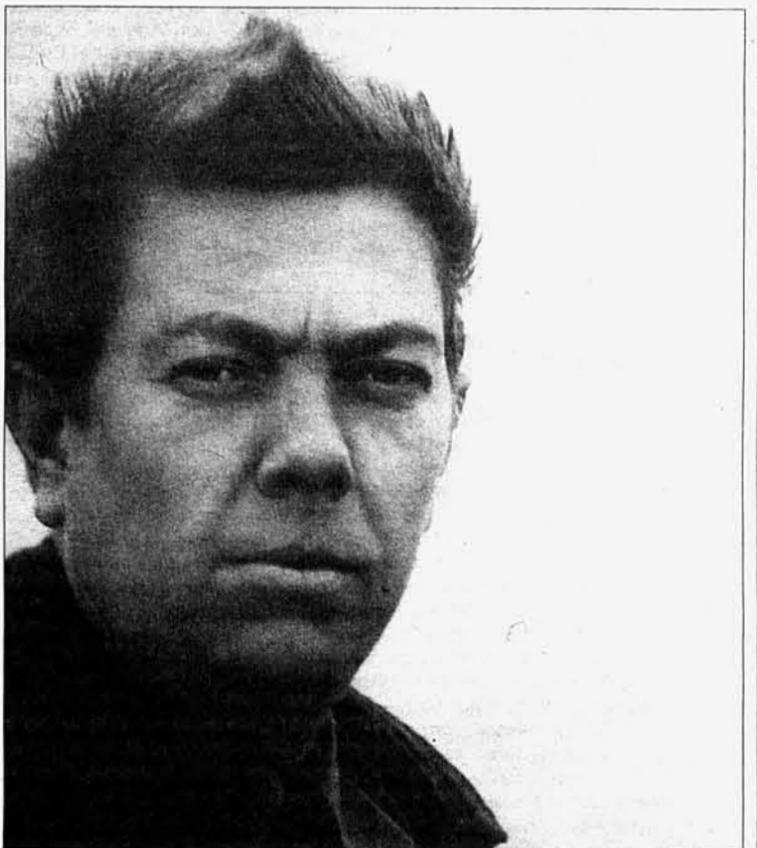
Алесь ГАЎРОН

Купалаўскія акцёры Генадзь Аўсянікаў і Павел Дубашынскі.

У Наваградку. Кастрычнік 1982 г.

У безгаротжа для тых каму шчасце,
Дарога ўчашч нае сэрца...
Ты дала мне імгненнае шчасце,
Я табе даў за гэта — бысмерце.
І камі ты падзякаю, болем
Азарыя мне прорвы сусвету,
Я казаў: "Болю, калі занадкі,
Мя на свеце не ўбачыцца гэтым.
І табе — хай нас модзі рассуджаць —
Я заўважыў адзіную долю.
Ты — ніколі — мяне не забудзець,
Ты мяне не пабачыць — ніколі.
У ног самоты, і ў цемры камені
Будзе снага адна твая доля.
Ты забудзе мяне будзець не ў снах
І са мною... ніколі.
Ніколі.

На Палессі. Чэрвень 1969 г.

Майстар — настаўнік

Да 100-годдзя творцы

Апошнім часам імя Янкі Скрыгана ўзгадваецца на старонках прэсы, і пераважна тады, калі гутарка ідзе пра культуру мовы, пра нейкія зрухі, змены, адхіленні ад нормы і інш.

Янка Скрыган (апошнія гады свайго жыцця ён стаў называць сябе Янам) быў выдатным празаікам, які вельмі ўважліва і далікатна ставіўся да слова, да стылю, да музыкі фразы. У яго не знойдзеш неахайнасці, спешкі ў выбары Слова, у яго ўсё дакладна выверана, усё на сваім месцы.

Безумоўна, чалавек не адразу прыходзіць да дасканаласці, да майстэрства, гэта ўсё набываецца ў працэсе працы, творчасці. Як казаў некалі Максім Горкі, пачні працу — і праца пачне вучыць цябе. Гэтая аксіёма падыходзіць да ўсіх галінаў чалавечай дзейнасці, але найбольш яна стасуецца да прафесіі, звязанай з творчасцю.

Пасля рэабілітацыі Янка Скрыган некалькі гадоў працаваў у рэдакцыі прозы і паэзіі ў Белдзяржвыдаце, цяпер гэта "Мастацкая літаратура", дзе дырэктарам быў строга службіст Захар Матузаў, які, аднак, дазваляў некалькім старэйшым рэдактарам быць надомнікамі, бо не хапала рабочых месцаў, у пакоях стаяла па пяць сталаў і болей. У ліку надомнікаў тады былі, як я памятаю, Янка Скрыган, таксама рэабілітаваны Аляксей Пальчэўскі і "вялікі" крытык Аляксей Кучар, пра якога хадзіла нядробная слава даносчыка. Аднак жа ён працаваў — і быў у надомнікаў...

Праз нейкі час Янка Скрыган перайшоў працаваць у часопіс "Полымя", дзе хутка апынуўся і я — стаў працаваць у аддзеле крытыкі пад кіраўніцтвам Рыгора Шкрабы. Там я прабыў роўна пяць гадоў, а Янка Скрыган у гэты час перайшоў ужо ў выдавецтва "Беларуская Савецкая Энцыклапедыя". Ён карыстаўся поспехам не толькі як пісьменнік-празаік, але і як выдатны рэдактар-стыліст.

Калі гаварыць пра нашы адносіны, то яны былі прыязныя, але з Янкам Скрыганам я так не зблізіўся, як, напрыклад, з Алесем Пальчэўскім, у якога я рэдагаваў некалькі апавесцяў. Ва ўсякім разе, я адчуваў, што мой літаратурны стыль не зусім падабаўся Янку Скрыгану, бо ў мяне апавяданні былі доўгія, расцягнутыя, з замаруджаным дзеяннем, у той час як Янка Скрыган быў прыхільнікам народнага дынамічнага апавядання, такую форму ён любіў і так пісаў сам.

У кнізе "Некалькі хвілін чужога жыцця" (1990) ён так фармулюе свой погляд на гэты жанр: "У

маім разуменні апавяданне — гэта вельмі сканцэн-
траваная ў фокусе нейкая адна з'ява жыцця. І та-
му, як у сувеніры, у ім павінна быць свое-
асаблівасць, характэрнасць".

А вось яшчэ яго думка наконт майстэрства:
"Майстэрства — гэта не толькі сума прыёмаў.
Светапогляд, філасофія сцвярдзальнага руху, глы-
бокае пранікненне ў з'яву, культура мыслення,
культура прафесіі, якой павінны быць добра вядо-
мыя такія рэчы, як чалавечыя пачуцці, адчуванне
меры і такту ў выяўленчых сродках, свабоднае
кіраванне сілаю слова і многія іншыя рэчы, што
складаюць творчую індывідуальнасць пісьменніка
— вось тое, што спадарожнічае майстэрству".

З гэтых азначэнняў відаць, як сам Янка Скрыган
ставіўся да творчасці пісьменніка і што ён ад яго па-
трабаваў, а перш за ўсё — ад самога сябе. І сёння
кожны малады празаік, які хоча набыць май-
стэрства, а не шукаць яго за марамі, за даламі,
калі ён сядзе за прозу Янкі Скрыгана, дык можа
прайсці такі ўніверсітэт, які яму зможа служыць на
многія гады.

Спадчына Янкі Скрыгана даволі багатая: ён вы-
даў "Выбраныя творы" ў двух тамах, некалькі
зборнікаў апавяданняў і апавесцяў, яшчэ даваен-
ных, дасельных, як "Затока ў бурях", "Сустрэ-
чы", а пасля рэабілітацыі і вяртання дадому —

"Апавяданні", "Наталія", "Няпрошаная сляза", "Ска-
жы адно слова", "Свая апавесць", апавесць
"Кругі" і іншыя. Ёсць шэраг кніжак яго ўспамінаў
пра сваіх сяброў-пісьменнікаў, напрыклад пра
Кузьму Чорнага, Цішку Гартнага, Платона Галава-
ча, Міхася Зарэцкага, Лукаша Калюгу, Максіма Га-
рэцкага, Юрку Гаўрука, Івана Мележа, Аркадзя
Куляшова, Міхася Лынькова, і інш. Трэба ўгадаць
яшчэ пераклады з рускай мовы, такія, як апавя-
данні Івана Буніна, кніжку артыкулаў пра майстэр-
ства і культуру мовы "Ранішняя роса".

Хоць Янка Скрыган і быў пісьменнікам двацца-
тага стагоддзя, ён, мне здаецца, не састарэў як
майстар, і чытаецца сёння не горш за самых ма-
ладых і самых сучасных.

Была аднойчы ў мяне да Янкі Скрыгана прыват-
ная просьба: каб ён прачытаў мой раман "Камень
з гары", які я напісаў без усякай агляды і разумен-
ня, што яго нельга друкаваць, праўдзівей, яго не на-
друкуюць. Да гэтага я даваў яго чытаць некалькім
нашым пісьменнікам і па іх водгуках меў ужо
пэўны малюнак, што я напісаў. Хоць, прызнацца,
я са страхам чакаў, што скажа мне гэты знакаміты
майстар. Тады Янка Скрыган працаваў у "Энцык-
лапедыі", меў шмат клопату, аднак не адмовіўся,
узят рукапіс і хутка прачытаў. Мы дамовіліся суст-
рэцца каля Акадэміі навук. Ён ардаў мне папку з
рукапісам, трохі памаўчаў, потым усміхнуўся і ска-
заў, што я даволі смелы хлопец: не пабаяўся пат-
раціць нямала часу на тое, што невядома калі па-
бачыць свет. Хоць, дадаў ён, напісанае застаецца,
і гэта добра, што ёсць людзі, якія не глядзяць на
тое, ці будзе твор надрукаваны — важна, каб ён
быў.

Апошнім часам Янка Скрыган выдаваў свае
кніжкі пад імем Ян. Я чуў яго матывацыю такой пе-
рамены, але ў душы не быў з ёю згодны, бо ў бе-
ларусаў ёсць шмат варыянтаў гэтага пашыранага
імя. Але хай будзе так, як захачеў сам носьбіт гэ-
тага імя — Ян Скрыган. Такім ён і застаецца ў
нашай літаратуры, у нашай памяці. Ён пражыў скла-
данае, поўнае драматызму жыццё, быў далёка ад
роднага краю і блізка да гібелі, аднак вынес усе ня-
годы — і не зламаўся, не страціў чалавечнасці, ап-
тымізму, працавітасці, любові да жывіцы і да люд-
зей, да роднай Беларусі.

Уладзімір ДАМАШЭВІЧ

Мецэнат прыгожага беларускага пісьменства

— На партрэт гэтага чалавека
можна глядзець бясконца. У ім
нас прываблівае ўсё: і адухоўле-
нае аблічча, і інтэлект. Засярод-
жанасць думкі і праніклівы погляд
удумлівых вачэй... Глыбокая пе-
ракананасць і неадступнасць ад
свайго мэты, свайго пераканан-
ня...

Нарадзіўся Эпімах-Шыпіла ў
дзевятнацятым стагоддзі — чац-
вёртага верасня 1859 года.

Беларускі выдавец, мова-
знаўца, тэксталаг, фалькларыст,
педагог, краязнаўца. Стваральнік
першага беларускага музея.

Кандыдат гісторыка-філала-
гічных навук з 1887 года. Скон-
чыў Пецярбургскі ўніверсітэт у
1885 годзе.

З 1891 года па 1925 год пра-
цаваў у Пецярбургскай бібліятэ-
цы. Адначасова выкладаў стара-
жытныя мовы ў сярэдніх пецяр-
бургскіх навучальных установах.

Паходзіў Браніслаў Эпімах-
Шыпіла з Віцебшчыны... Тут у
яго, паблізу славянскага Полацка,
быў родны маёнтак Залессе.

Вельмі рана адчуў заняўбанасць
краю, яго духоўны і дзяржаўны за-
няпад і праз усё жыццё разам са
сваімі аднадумцамі імкнуўся ад-
раджаць наш край, нашу Беларусь.

І разуменне адраджэння прыйшо-
ло да яго праз пазнанне нашай гіс-
торыі. А гісторыя гэтага сведчыла, што
наш край не ў такім ужо далёкім
мінулым жыў натуральным жыц-
цём, меў дзяржаўнасць. І мова на-
шага краю была ў пашане.

Ён быў сучаснікам Ф. Багушэвіча.
Гэтыя два волаты беларускай думкі
канца XIX стагоддзя былі знаёмыя і
духоўна зручныя між сабою.

З 1889 года Эпімах-Шыпіла пачаў
складаць "Беларускую Хрэстамат-
тыю" — хрэстаматэю ананімных
творцаў беларускага прыгожага
пісьменства. Гэта пераважна былі
творы з яго родных мясцінаў — з
Бухавішча.

Браніслаў Эпімах-Шыпіла быў
вялікі эрудыт. Скончыў з залатым
медалём Рыжскую гімназію. А за-
тым Пецярбургскі ўніверсітэт. Ён ве-
даў некалькі еўрапейскіх моў. Мог
чытаць і некаторыя ўсходнія шрыф-
ты, як санскрыцкі, яўрэйскі, частко-
ва арабскі...

Эпімаху-Шыпілу, вялікаму эруды-
ту, знаўцу шматлікіх моў была не-
прымальна зневажальная, грэблівая
тэза пра мову нашага народа, што
яго мова не арыгінальная, не сама-
бытная.

Прастачкоў у гэтым можна пера-
канаць. Толькі не таго, хто даскана-
ла спазнаў дваццаць моў — сярод іх
старажытныя і новыя еўрапейскія.

Беларускую мову ён цудоўна ве-
даў і ў жывой гутарцы, і ў старых
помніках. Яго дэвізам было крыла-
тае выслоўе — "Загляне сонца і ў
наша ваконца". Акурат гэтак была
названа ў 1906 годзе беларуская вы-
давецкая суполка ў Пецярбургу, ад-

ным з заснавальнікаў якой і апеку-
ном быў і званы вучоны. Ён лічыўся
неафіцыйным яе кіраўніком. Канто-
ра суполкі размяшчалася на кватэры
прафесара на чацвёртай лініі
Васілеўскага вострава. Першым вы-
даннем суполкі была кніжачка для
самых маленкіх — "Першае чытан-
не" і "Беларускі лемантар". А праз
год пайшла беларуская класіка —
кнігі Дуніна-Марцінкевіча і Фран-
цішка Багушэвіча. Усяго ж суполка
выдала 38 назваў кніг. І ўсё гэта ко-
штам Эпімаха-Шыпілы і такіх, як ён,
самаахвярнікаў.

Браніслаў Эпімах-Шыпіла ўвесь
свой талент, матэрыяльныя сродкі і
веды аддаў абуджэнню і сталенню
маладых творчых сіл свайго народа.
Менавіта ён паспрыў заззяць
многім зоркам на небасхіле роднай
культуры.

...Пецярбург... 1912—1913 гады.
Кожную суботу вечарам збіралася
беларуская моладзь на кватэры пра-
фесара Браніслава Эпімаха-Шыпілы.
Апрача студэнцкай моладзі, тут
можна было спаткаць мастака Язэпа
Драздовіча, паэтку Алаізу Пашкевіч
— Цётку, маладога мовазнаўцу
Браніслава Тарашкевіча, выдаўца
Антана Грыневіча, Зміцера Жылу-
новіча і шмат, шмат каго іншага —
інжынераў, аграномаў...

Заўсёды тут быў жаданы і Янка
Купала.

У Эпімаха-Шыпілы быў вялікі
архіў і багатая літаратура на розных
мовах па самых розных пытаннях
беларусазнаўства.

Постаць прафесара Эпімаха-
Шыпілы належыць двум стагоддзям.
На ягоную долю выпала перажыць
самыя розныя дзяржаўныя ўклады,
сістэмы. Але пры ўсім іх ён пачуваў
сябе найперш беларусам, бела-
рускім асветнікам.

Уладзімір СОДАЛЬ

Помста святой сасны

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 9)

міна ўзяла б ці гаўбічны снарад. Толькі
бікфордаў шнур трэба і толавую шашку.

— Які шнур, — Гаўрыла злосна сплю-
нуў. — Падкапаем трохі, вогнішча распалім
— і снарад сунем. Ірване — будзь здароў.
А этага добра ў лесе процыма.

Яны панура пабрылі ў вёску. Настаўнік,
які па-ранейшаму сядзеў на лаўцы, зразу-
меў, што ў іх нічога не атрымалася, з палёг-
кай уздыхнуў. Мужчыны мінулі мосцік, збо-
чылі ў вербалоз. "Вось і добра, — шптаў
настаўнік. — Злыдні, нічога святога ў душах.
А камель трэба замазаць, загоіцца рана".

Назаўтра апоўдні Гаўрыла і акружэнец
прыцягнулі з лесу да сасны цяжкі мех, пад-
капалі з аднаго боку пясок каля каранёў, на-
цагалі суншынку і падпалілі яго.

— Як разгарыцца, укінем у полымя сна-
рад і да могілак адбяжымся, — заключыў

Гаўрыла, задаволена паціраючы рукі. —
Там равок, адлежымся.

Агонь ухапіўся хутка. Мужчыны паднялі
цяжкі снарад, паклалі ў касцёр бліжэй да
камяля. Угнуўшыся, сіганулі ў равок, які ак-
ружаў могілкі.

— Хаця б сюды не гахнула сасна, — вы-
сунуўшы галаву напаварх, занепакоена пра-
мовіў акружэнец. Па разліках, яна павінна
ўпасці на той бок, але, халера, усё можа
быць.

— Не пускай спіну, сюды не дастане, —
Гаўрыла ляжаў на спіне, пыхкаў тоўстай са-
макруткай. — Грымнецца акурат на той
бок, я таксама што-та кумекаю ва
ўзрыўной справе. Снарад з этага боку, а
туды панясе ствол. Арыхмецкія простая.

Яны чакалі мо хвілін дзясць, Гаўрыла па-
чаў непакоіцца.

— Нічога, гахне, як узрывальнік агонь
прыпяч, — заспакоіў сябрука акружэнец.

— Я праверыў, усё на...

Ён не паспеў дагаварыць, як снарад вы-
бухнуў са страшэнным грукатам. Сасна
скаланулася, затрасла кронай, крыху
нахілілася, з паўхвіліны яе круціла сюды-ту-
ды, бо не ўсе карані былі перабіты, цэлыя
трымалі дрэва, не хацелі адпусцаць ад маці-
зямлі.

Раптам з невялікага бела-сіваватага воб-
лачка, якое з раницы выпуклілася на чыстым
небе, сарваўся нешырокі віхор, умомант
усвідраваўся ў доў, узвіхурыў паветра і за-
кружыў пыл на дарозе, сухое ашмоцце
травы і ўміг панёсся да сасны, якая ніяк не
магла ўпасці. Зачапіўся за крону, гайдануў
галіны, нахіліў ствол да раўка, дзе ляжалі
Гаўрыла і акружэнец. Дрэва гулка затраш-
чала, развітваючыся назаўсёды з жыццём,
здырганулася, нахілілася, бы кланяючыся
маці-зямлі, якая вырастае яе і стагоддзямі
люляла на сваіх грудзях, і рухнула ўсім ця-
жарам на дол, вершалінай накрыла равок.

Устрыжожаныя выбухам, выскоўчы вы-
хапіліся з хат і ўбачылі, што сасна ляжыць на
доле, узвышаючыся зялёнай кронай.

А там, куды лягла вершаліна, пад галлём
ляжалі два знявечаныя трупы. Іх навільёт
пранізлі цвёрдыя, як жалеза, галіны.
Смерць была імгненнай.

Людзі хрысціліся, з жахам глядзелі, як
трое мужчын намагаліся выцягнуць з-пад
галля акрываўленыя знявечаныя целы і ніяк
не маглі адчапіць іх ад сукоў. І толькі калі
адліпавалі тоўстыя галіны, мёртвае дрэва ад-
пусціла сваіх згубцаў.

Нехта бачыў, як узнік той віхор, які нахіліў
дрэва да раўка, дзе хаваліся Гаўрыла і яго на-
парнік. Усе паглядзелі на неба — воблачка
знікла, бы і не было яго. Вяскоўцы дзівіліся:
чаму ў ціхі сонечны дзень нечакана з'явіўся
адзінокі віхор? Хто яго паслаў на зямлю? Гэта
засталося тайнай.

Праз два гады на тым месцы, дзе рас-
ла сасна, выпырснула маладая хвойка. Ці
ад мацярынскага караня выйшла, ці ве-
цер прынёс насенне, ніхто не ведаў. З
кожным летам дрэўца падрасцала. І ця-
пер, праз шэсцьдзесят гадоў, шуміць-га-
моніць выносіястая сасна, якую выскоўчы
лічаць таксама святым дрэвам.

Аазіс сярод пустыні

Калі я ўпершыню пабачыў фотаздымак, на якім вымаляўся нейкі разбураны будынак на фоне званіцы, то адразу вырашыў: еду! Подліс ніякіх падрабязнасцей не паведамляў: вёска Пустынькі, Мсціслаўскі раён. Але высветлілася, што нават на вельмі дробных картах адшукваць гэты населены пункт складана. І толькі на адной я знайшоў: "Пустынькі (нежил)". Вёска, у якой ніхто не жыве? Цікава! Але такое здараецца, калі людзей адсяляюць з-за моцнага радыяцыйнага забруджвання, альбо пры пабудове плацін ці вадасховішч, альбо яшчэ па нейкіх прычынах. Тая ж самая карта паказвала, што радыяцыйных плям там няма, штучных гідрапабудоваў — таксама; да райцэнтра ўсяго дзесяць кіламетраў — падавалася б, чаго людзям з'яжджаць адсюль? Таму яшчэ больш пераканаўся ў сваім жаданні наведаць Пустынькі: і руіны агледзець, і пакінуць хатны пабачыць. Сбраў неабходныя рэчы і паехаў.

Дабіраўся, па звычцы, аўтастам. Кіроўца адной з машын ехаў да Мсціслава, але даведаўшыся, што я хачу паглядзець Пустынькі, згадзіўся завезці мяне туды. "У дзяцінстве, — кажа, — мы, некалькі хлопцаў, збіраючыся гуляць, задавалі сабе пытанне: куды пойдзем? І тут жа хорам адказвалі: у Пустынькі. Лічы, усё маё дзяцінства там і прайшло. Пабегаеш, пагарзнічаеш, а пасля вып'еш халоднай вады з крыніцы — і моцы ў сабе адчуваеш яшчэ на сотні гадзін гульні. Ды і пасля прыязджаў сюды, пасядзець у цішыні... А зараз во таксама гаючай вады набяру".

Яшчэ задоўга да Пустыняк стала бачна магутная званіца, пасля з'явіліся і астатнія пабудовы, — тут быў манастыр. Але звычайных сляняскіх хат не праглядвалася! "Іх тут ужо даўно няма, — уздыхнуў вадзіцель. — Тут паўстагоддзя ніхто не жыў. У п'яцідзесятых, як з'ехалі апошнія кыхары, дык за колькі год усё і зруйнавалі: па бярвяну, па цагліне... Ну, бывай, я паехаў". Ён высаджыў мяне ля манастырскага комплексу.

Я стаяў, нібы аслупянены. Пацупці словамі не перадаць. Але, думаю, такія самыя пацупці былі ў даследчыка, што выпадкова сярод джунгляў знайшоў старажытную сталіцу кхмераў Ангор-Ват, месцазнаходжанне якой было забыта пяцьсот год таму. Я думаю: чаму вёска? Гэта ж сап-

раўдны горад, ды не які-небудзь там "уездны", а поліс, горад — дзяржава! Голья сцены будынкаў навесалі нада мною. Пустыня вочы-вочны, анямелыя вусны-брамы... Што яны хацелі паведаміць? Гісторыю гэтых мясцін.

У старадаўнія часы мсціслаўскі князь Сямён Лугвен, сын Вялікага князя літоўскага Альгерда, захаваў і амаль цалкам страціў зрок. Аднойчы ў сне ён пабачыў старца, які прамовіў яму: "Ідзі ў пустынь, знайдзі там крыніцу і прамый вочы, — тады ізноў будзеш бачыць". Канечне, князь так і зрабіў, і зрок цудам вярнуўся да яго. Першае, што ён пабачыў, была ікона, якая нечакана з'явілася сярод галін дрэва над крыніцай. На гэтым месцы князь у падзяку заклаў манастыр, а над крыніцай зрабіў каплічку. Тады ж гэтыя мясціны атрымалі назву — Пустынькі. Было гэта больш чым шэсцьсот год таму, у 1380-м. Пазней князь Лугвен вельмі актыўна займаўся дзяржаўнымі справамі, паспяхова ўдзельнічаў у Грунвальдскай бітве і ў сваіх ваісковых паходах нават даходзіў да Шведаў.

Усяго манастырскі комплекс уключае адзінаццаць пабудоваў. Паколькі месціўся ён на мяжы Вялікага Княства і Рускіх зямель, таму і ўплывалі на яго жыццё і ўсходняя, і заходняя культуры, пакінуўшы свае адбіткі. Будынкi выкананы з элементамі барока, класіцызму, рэтраспектыўна-рускага стылю. Да 1601 года Успенскі манастыр належаў праваслаўнай царкве ВКЛ, пасля быў пад кіраваннем уніяцкай царквы, а з 1839 года, пасля скасавання уніяцтва, — рускай праваслаўнай царквы. Архітэктурнае аблічча яго неаднаразова змянялася. Успенскі сабор — галоўны храм з вялікімі круглымі вокнамі — быў закладзены ў 1380-м, узведзены нанова ў 1801—1808 гадах як каталіцкі храм, у 1869-м яго перабудавалі. Астатнія пабудовы, што захаваліся "выраслі" ў другой палове XIX стагоддзя, калі манастыр быў ужо праваслаўным.

За палову тысячагоддзя манастыр неаднаразова руйнавалі, палілі ці проста спысташалі. На-

прыклад, у 1563 годзе войскі Івана Жалівага разрабавалі яго дашчэнту. Але кожны раз манастыр аднаўлялі, адбудовалі. Таму, уласна, ён такі неаднародны па архітэктурным стылі.

Ва ўсе часы ў гэтым месцы быў цэнтр культурнага і духоўнага жыцця: тут складалі летапісы, тут зрабілі ўласную друкарню і выдалі кнігі, тут дзейнічалі семінарыя і школа для святароў, настаўнікаў і нават аграномаў. Прыход быў багаты, бо гаючая крыніца і цудадзейны абраз, які пабачыўся князю Сямёну Лугвену, шматразова пазбаўлялі хворых людзей ад пакут. Але самыя цяжкія выпрабаванні выпалі на долю манастыра ў дваццатым стагоддзі. Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі яго закрылі, храм зруйнавалі, святыні (у тым ліку і абраз Багародзіцы) разрабавалі, а ў астатніх пабудовах размясцілі школу і інтэрнат для сірот. Вось так яны і жылі... Падчас Вялікай Айчыннай вайны манастыр не пацупіў эвакуіраваць, і настаўнік добраахвотна застаўся з дзецьмі. Два месяцы яны, як маглi, эканомілі харчы, пакуль Мсціслаўскі акупацыйны магістрат не ўключыў Пустыньскі

дзіцячы дом у склад сваіх сацыяльных устаноў. А самае дзіўнае тое, што за ўсю вайну тут не зруйнавалі аніводную пабудову, ніхто з дзяцей, настаўнікаў і выхавальцаў не загінуў. Нават калі мясцовыя партызаны на тэрыторыі манастыра забілі паліцая, дык настаўнікаў толькі пасадзілі ў турму і пацягалі па допятах, а пазней адпусцілі да дзетак. Пасля ваеннага ліхалецця, у сувязі з новай дэмаграфічнай сітуацыяй, дзіцячы дом закрылі. Год за годам — і будынкi, як і храмы вакол, прыйшлі ў заняпад.

Манахі вярнуліся сюды зусім нядаўна і зараз рэстаўруюць патроху манастыр. Самі вымушаны месціцца пакуль што ў невялікай гаспадарчай пабудове. У Пагроўскай царкве зараз на голы сцяне, пад небам, вісіць абраз — той самы, які пабачыў князь. У прыбудаваных да царквы келлях выраслі дрэвы і грыбы, струпелыя перакрыцці абваліліся, дзесьці на другім паверсе вісяць адчыненыя дзверы. Спускаюся ў сутарэнні. У адных памяшканнях вытрымлівалі віно, у другіх быў "карцэр" для непаслухмяных. Недзе тут жа — друкарня. А цяпер на іх месцы шмат цаглін, што адваліліся са столі (вадзіцель казаў, што ў дзяцінстве адзін з яго сяброў ледзь не загінуў з-за гэтага), ды ізалатары ад электрычнай праводкі. Пад нагамі паўмятровы слой скрышанай у пясок цэгля. Ва Успенскім саборы захавалася левіца на хары, вельмі вузкая і крутая. Па ёй можна падняцца і агледзець руіны. А вунь там — званіца, якая таксама была пабудавана ў другой палове XIX стагоддзя. Па даўжыні ценю вылічыў яе вышыню: недзе каля трыццаці метраў. А сама вузкая, быццам завадская труба. Унутры — будаўнічыя рыштванні, па якіх я з вялікай цяжкасцю ўзбраўся наверх: дошкі тонкія, таго і глядзі трэснуць; а з шырокіх вокан дзьмуў моцны вецер. Урэшце падыймаюся на самую высокую кропку. Тут прыбыты крыж, а звона пакуль няма, ды і невядома, калі яшчэ будзе. Нягледзячы на тое, што Пустыньскі Успенскі манастыр у спісе прыярытэтных аб'ектаў рэстаўрацый гісторыка-культурнай спадчыны мае другую катэгорыю каштоўнасці, аднаўленне манастыра вядзецца марудна. Між іншым, калісьці голас звона можна было пачуць за трыццаць верст.

Ва ўсе бакі адкрываюцца маляўнічыя краявіды. Там — Расія, да якой усяго метраў чатырыста. І — толькі ўдмайцеся — Манастыршчынскі раён Смаленскай вобласці. У другім баку, за лясамі, схаваны Мсціслаў са сваімі валамі, буйнымі каталіцкімі касцёламі XVII ст., манастырамі і царквой. А глянеш уніз — і ты быццам бы птушка: недзе далёка-далёка бачны і царква, і сабор. А вунь у той хатцы з новай страхой і месціцца зараз манахі. Крыху правей — іх пасека. Некалькі машын турыстаў. А вакол — ляс і ляс. Пустынькі...

Крыніца з вадою, якой прамый сабе вочы князь Сямён, усё яшчэ бруіцца ўнізе пагорка, там, дзе абудавана маленькая царква. Над ёю на руінах царкоўнай сцяны вісіць дошка з пераказам гісторыі манастыра. Апошнія словы падводзяць сумны вынік: "Людзі, час і прырода зрабілі сваю справу — зараз тут руіны". Але жыццё крынічкі ніколі не замірала. Значыць, і жыццё чалавечае калі-небудзь ізноў тут будзе крочыць сваёй няспешнай хадой.

Аляксандр ЛЬНАУКА
Фота аўтара

ЗАХАРАВА, 19

Пішыце на адрас: 220005, Мінск, вул. Захарова, 19, Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова "Літаратура і Мастацтва"; e-mail: minsk@lim.by

Адрас у Інтэрнеце — www.lim.by

Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Літаратура і Мастацтва»

прымае да разгляду:

выдавецкія праекты самай шырокай тэматыкі;
выканане ўсёга спектра рэдакцыйна-выдавецкіх паслуг;
арганізуе рэкламу і прэзентацыю выданняў.

Вул. Захарова, 19,
тэл.: 284-66-71.

Выдавецкая ліцэнзія — ЛВ № 570 ад 23 кастрычніка 2002 года, выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Міхась Пацук

Абарвалася жыццё таленавітага спевака і педагога, саліста Беларускага спеўнага гурта «Вяселле», кіраўніка заводскага фальклорнага ансамбля «Радаводзік», што працуюць на ЗАТ «Атлант», заслужанага артыста Рэспублікі Беларусь Міхаса Пацукі.

Абарвалася трагічна і жаліва ў самым росквіце творчых сіл, якія ён спаўна аддаваў любімай справе — прапагандзе народнай песні, нацыянальнай культуры, роднай мовы і фальклору.

Здаецца, зусім нядаўна грамадскасць адзначала яго 50-гадовы юбілей канцэртамі ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі і на ЗАТ «Атлант», на якім, дарэчы, быў выдадзены дыск фальклорнага ансамбля «Радаводзік».

Усё сваё жыццё Міхась Рыгоравіч вельмі душэўна і пранікнёна сляваў беларускія песні сам і выкладаў гэтую навуку дарослым і дзецям. І яго вельмі паважалі, любілі: ён застаўся ў памяці людской мудрым настаўнікам, добрым сябрам, застаўся залатым голасам Беларусі.

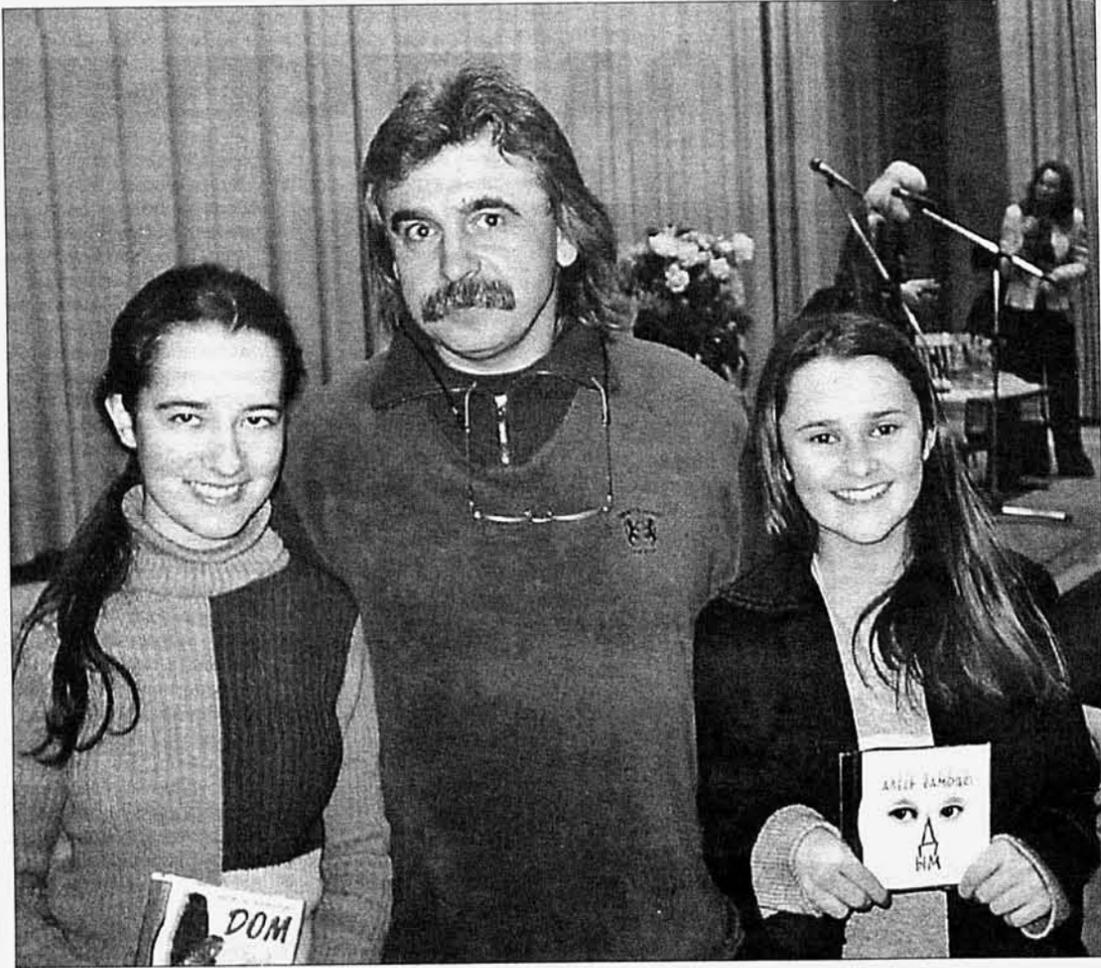
Бывай, Песняр!

Памяць пра тваё мастацтва застанеца з намі назаўсёды!

Адміністрацыя, прафкам, клуб МЗХ, калектывы ансамбляў «Радаводзік», «Радаводзік», сябры і знаёмыя.

Калектыву РВУ «Літаратура і Мастацтва», выказвае глыбокае спачуванне аглядальніку штоднёвіка «ЛіМ» Алесю Гаўрону з прычыны смерці МАЦІ.

Памятаю свае першыя ўражанні ад спеваў Алеся Камоцкага, тады студэнта-філосафа, які яшчэ ў 1986 годзе даваў свае першыя канцэрты на пляцоўках маладзёжнага аб'яднання "Крыніца". Тады мяне захапіў мяккі голас маладога барда, нетаропкія, але вельмі гарманічныя мелодыі, яго ўзорнае беларускае вымаўленне... Самае галоўнае, што прымушала мяне і іншых слухачоў засяродзіць сваю ўвагу на творчасці барда — гэта лірычныя вобразы Камоцкага, якія па-сапраўднаму ўзрушалі і зачароўвалі, бо закраналі глыбінныя чалавечыя пачуцці. Выканаўчая манера Алеся не змянілася за гэтыя гады і канцэрты барда заўсёды адбываюцца пры поўнай зале. Бард мае сваю сталую слухацкую аўдыторыю, ягоныя песні знаходзяць водгук і ў больш маладой аўдыторыі. Сёння мы гутарым з Алесем Камоцкім пра мінулыя часы, пра сённяшнія ягоныя песні і творчасць.

Бард і яго "Дом"

—Алесь, вось ужо хутка дваццаць гадоў як ты спяваеш на бардаўскай сцэне Беларусі. Не з'яўлялася жаданне кінуць спяваць?

—Дваццаць гадоў на сцэне? Магчыма, гэта не зусім так. Сапраўды, я пачынаў як бард гадоў дваццаць таму, нават і больш. Але тады былі перыяды, напрыклад з 1992 па 1998 гады, калі я ўвогуле не займаўся бардаўскай песняй і намерыўся было кінуць спяваць. Гэта амаль атрымалася.

Але ў той час я сябраваў з кампазітарам, удзельнікам ансамбля "Песняры" Ігарам Паліводам, які мне раіў: "Ні ў якім разе не кідай спяваць свае песні!" Мы нават у той час пачалі рабіць сумесны праект, але Ігар не дажыў да яго завяршэння... Тым не менш, я паслухаўся яго парад і не кінуў свае песні.

—Што прымушае цябе заставацца лірыкам у наш зусім нелірычны час?

—Заставацца самім сабой мне дазваляе тое, што я з дзяцінства не развучыўся бачыць у жыцці тое, што многія людзі не заўважаюць ці не хочуць гэта рабіць. Напрыклад, што прыйшла восень. Іншыя скажуць: "Так, лета — гэта толькі чатыры літары, восень — шэсць". Некаторыя і гэтага не ведаюць, засяроджваючыся на афіцыйных святах, календара. Свята ж першага пажоўклага лісця, адлёту птушак у вырай, зімовага раўнадзенства для іх проста не існуе. А гэта збядняе жыццё.

Зараз кажуць, што трэба жыць у ладзе, у гармоніі з прыродай. Так людзі часта кажуць і тут жа на гэтыя словы забываюцца, жывуць тым,

што ім прапаноўваюць узамен жыцця. Дык у чым тады сэнс жыцця? Гэта вечнае пытанне, на якое ніхто ніколі не адказаў і адказаць на яго не трэба. Але ставіць такое пытанне трэба.

У сваёй творчасці такія пытанні я абавязкова стаўлю. Тым больш, што правільна ставіць пытанні важней, чым на іх адказаць. Таму што адказанае пытанне — ужо "забітае". А калі пытанне існуе, пастаянна жыве, то яно вядзе нас да новых разумовых і творчых гарызонтаў.

—Ці застаецца ў людзей патрэба да лірычнай бардаўскай песні і паэзіі Алеся Камоцкага?

—У той ці іншай меры патрэба да такой песні існуе заўсёды. Нават калі мы ўспомнім больш даўнія савецкія часы. І тады жылі людзі, якіх турбавалі звычайныя чалавечыя пачуцці. Як бы іх не называлі "саўкамі", яны, перш за ўсё, застануцца людзьмі, са сваёй душой, са сваімі памкненнямі. Так што, сутнасць чалавека застаецца пачуццёвай, інтымнай і лірычнай... Мо таму людзі і ідуць на мае канцэрты.

Выў час, калі бардаўская песня выходзіла на стадыёны, агромністыя канцэртныя пляцоўкі. Але месца бардаўскай песні не там, а ў невялікіх залах, у сяброўскім коле.

Цяпер для сваіх канцэртаў я не імкнуся рабіць нейкую рэкламу, разгортваць менеджмент, але за апошнія 6 гадоў я не памятаю, каб зала, дзе я праводзіў свае канцэрты, была пустой. Бо людзі на такія канцэрты ідуць самі, калі толькі нейкім чынам даведваюцца пра іх. Хутчэй за ўсё, ад сяброў.

—Ці можна прапанаваць слухачам твой новы альбом у якасці пацверджання вышэй сказанага?

—Альбом "Дом" — гэта працяг альбома "Дым". Новыя дыскі з'яўляюцца ў выніку выдання майго выбранага з песеннай творчасці. Я знаю, што песні для таго і існуюць, выконваюцца, каб пацвердзіць тое, што ў мяне жыве і творыцца ў душы. Я цалкам выказваюся з дапамогай гітары, мелодый і вершаў.

—Алесь, вы з паэтам Рыгорам Барадуліным выдалі цудоўны альбом "Псалмы". У чым яго прыцягальнасць для слухачоў і ці будзе працяг гэтай працы?

—У свой час мы з Барадуліным дамовіліся сабрацца, каб пісаць раманы. Яму і мне тады бракавала менавіта беларускага рамана. Таму для сябе вырашылі, што зробім некалькі твораў у гэтым жанры. Атрымалася цэлая канцэртная праграма...

Ну а "Псалмы" ствараліся паралельна рамансам, спантанна. І калі на канцэрце мяне пытаюць: "Каму прыйшла ў галаву ідэя напісаць "Псалмы", я адказваю: "Біблейскаму Давыду! Вы што, не ведаеце?"

Дыск разышоўся на дзівя вельмі вялікім тыражом. Прайшо ўжо чатыры гады з моманту выдання гэтай кружалкі, а актуальнасць яе не змяншаецца.

А яшчэ я адчуваю, што за чатыры гады выканання на канцэртах "Псалмоў" я ні аднаго разу не паўтарыўся — спяваў гэтыя творы па-новаму! Таму што ў "Псалмах" ёсць глыбокія, філасофскія думкі і высновы. І дзякуй Богу, што мы зрабілі гэты альбом! Цяпер я так часта не

граю (у месяц каля трох канцэртаў), бо рыхтую да выхаду новы паэтычны зборнічак.

—Ты задаволены, як аўтар, тым, як пераўвасабляў твае вершы, напрыклад, Зміцер Вайцюшкевіч?

—З Вайцюшкевічам у нас у творчым сэнсе "любоў па дамоўленасці". Я адразу ўяўляў, што з гэтага атрымаецца. Мы абмяркоўвалі будучыя песні, канцэпцыю альбома.

І тое, што зрабіў Зміцер альбом "Паравіны года" на мае вершы я абсалютна нармальна ўспрымаю. Творы Вайцюшкевіча — іншы жанр, у якім я б ніколі не працаваў. Так я б ніколі не рабіў песні, як гэта зрабіў Зміцер. Не ведаю, папса гэта, ці не папса, але прадукт атрымаўся якасным. Я задаволены! У альбоме шмат цікавых мелодый, яркіх знаходак у аранжыроўках.

Раней ты запрашаў розных цудоўных беларускіх гітарыстаў, якія дапамагалі табе на канцэртах. Чаму цяпер гэтага не робіш?

— Раней у мяне была патрэба, каб нехта дапамагаў мне на канцэртах з гітарай. Цяпер ужо я сам трохі ўмею граць.

Але пасля таго, як мы вельмі шчыльна супрацоўнічалі з гітарыстам Уладзімірам Ткачэнкам, мне больш ні з кім не хочацца граць. Цяпер у нас з Уладзімірам ёсць задумы на новыя песні, якія мы збіраемся паказаць разам. Так што, сустранемся на новых канцэртах!

Гутарыў
Анатоль МЯЛЬГУЙ
НА ЗДЫМКУ: Алесь КАМОЦКІ

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе
ўзнагароджаны ордэнам
Дружбы народаў

ГАЛОЎНЫ
РЭДАКТАР

Анатоль
КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная рада:

Святлана
БЕРАСЦЕНЬ,

Леанід
ГАЛУБОВІЧ,

Наталля ДЗЯНІСАВА,

Віктар КАВАЛЁЎ,

Вольга КУРТАНІЧ,

Віктар ПАТАПЕНКА —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
галоўны
рэдактар — 284-66-73
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-66-73

АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-79-65
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-81-53
паэзіі, літаратурнага жыцця,
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прызы — 284-66-73
музыкі, тэатра, кіно
і выяўленчага
мастацтва — 284-81-53
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-66-73

Электронны адрас:
e-mail: minsk@lim.by

Адрас у Інтэрнеце —
www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".
Рукпісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцензуе.
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.
Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
РВУ "Літаратура і Мастацтва"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Ф. Скарыны, 79

Індэкс 63856 Наклад 2454
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друк
6.10.2004 у 11.00

Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь
Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
"Літаратура і Мастацтва"

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ — 1473

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12